

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ

Bulletin du Musée Ethnographique de Belgrade

КЊИГА ПРВА — ТОМЕ I

УРЕДНИК

Д-р БОРИВОЈЕ ДРОБЊАКОВИЋ



БЕОГРАД — BELGRADE

Штампарија „СКЕРЛИЋ“ — Краљ. Наталије 12. — Тел. 7-11.

1926.

У марту 1926. навршило се двадесет и пет година од оснивања Етнографског Музеја у Београду. Шта је урађено и колико је Музеј најпредовао у току овог времена изнећо је у историјају.

На завршећку овога периода, и на уласку у нови, Управа Етнографског Музеја жели да рад који предстоји буде пошћунији, усћешнији и плодноснији. Она мисли да се ово може пошћићи, поред интенсивног и систематског рада у самом Музеју, још и публикацијама. Из ових разлога покренућ је Гласник Етнографског Музеја у Београду.

Управа сматра да ће одговорити дужностима ако у Гласнику буду излагана и претресана, поред питања која су у шесној вези са Музејем и његовим најретћком, и сва она која ће допринећи да се што дубље и детаљније ућозна наш народ. Жеља је Управе да преко Гласника ступи у што шешњу везу са свима сродним институцијама и личностима у земљи и на страни, заћим да око њега окући што већи број особа чијом би се помоћу и сарадњом што пре, што брже и што пошћуније прикућило све оно благо које у народу лежи и сваким даном га све више нећтаје.

Најзад, Управа је желела да овом књигом Гласника обележи двадесетипетогодишњицу рада Етнографског Музеја.

Управа најомиће да овога ћућа, из више узрока, није могла отворити рубрике за приказе и белешке, и изјављује да ће ова празнина бити поћуњена у наредној књизи.

Управа Етнографског Музеја у Београду.



САДРЖАЈ — SOMMAIRE

СТРАНА

Емило Цвешћих: Стеван-Стевча-Михаиловић (<i>Emilo Cvetić: Stevan Stevča-Mihailović</i>)	1
✓ Д-р Боривоје М. Дробњаковић: Етнографски Музеј у Београду (<i>D-r Borivoje M. Drobñjaković: Musée Ethnographique de Belgrade</i>)	11
✧ Милан Карановић: Сарајевски Етнографски Музеј (<i>Milan Karanović: Musée Ethnographique de Sarajevo</i>)	26
✓ Владимир Ткалчић: Етнографски Музеј у Загребу (<i>Vladimir Tkalčić: Musée Ethnographique de Zagreb</i>)	33
✓ Д-р Нико Жујанић: Краљевски Етнографски Музеј у Љубљани (<i>D-r Niko Županić: Musée Ethnographique royal de Ljubljana</i>)	40
Д-р Тих. Р. Ђорђевић: Кратки преглед колективнога рада на етнографском проучавању нашега народа (<i>D-r Tih. R. Đorđević: Précis de travail collectif à l' étude ethnographique de notre peuple</i>)	45
Д-р Јован Ердџеновић: Музеј и Университет (<i>D-r Jovan Erdeljano- vić: Musée et Université</i>)	54
Д-р Сима Тројановић: Главна обележја српског народа (<i>D-r Sima Trojanović: Principales caractéristiques du peuple serbe</i>)	57
Никола Зега: Изобичајене младине капе у Србији (<i>Nikola Zega: Coiffures de mariée hors d' usage en Serbie</i>)	68
Д-р Веселин Чајкановић: Два старинска случаја асилије (<i>D-r Vese- lin Čajkanović: Deux cas d' ancien droit d' asile</i>)	76
Д-р Едмунд Шневајс: Ново објашњење једне српске коледске песме (<i>D-r Edmund Šnevajs: Nouvelle explication d' une chanson serbe du Noël</i>)	80
Косџа П. Манојловић: Свадбени обичаји у Галичнику (<i>Kosta P. Manojlović: Coutumes nuptiales à Galičnik</i>)	84
Радоје Ускоковић: Народна ношња по старовлашким селима око Ивањице (<i>Radoje Uskoković: Costumes nationaux dans les villa- ges de Stari Vlah près d' Jvanjica</i>)	94
Д-р Тих. Р. Ђорђевић: О народном певању у Гацком и Јајцу (<i>D-r Tih. R. Đorđević: Chants populaires à Gacko et à Jajce</i>)	99
Петар Ж. Петровић: Библиографија за 1925. и 1926. годину (<i>Pe- tar Ž. Petrović: Bibliographie pour les années 1925. et 1926.</i>)	109
Светозар Рајичевић: Студентско етнолошко друштво на Универси- тету у Београду (<i>Svetozar Rajičević: Société ethnologique d' étu- diants de l' Université de Belgrade</i>)	122
Errata	123



СТЕВАН (СТЕВЧА) МИХАИЛОВИЋ

У велике добротворе нашега народа свакојако долази и Стеван Михаиловић, председник Државног Савета у пенсији из 1861. године, а председник Министарског Савета у последњој периоди своје државничке каријере. По угледу на Мишу Анастасијевића, Илију Милосављевића



Стеван (Стевча) Михаиловић

Коларца и остале, и он је своје непокретно имање у Београду, велику кућу на углу Милошеве и Бирчанинове улице, тестаментом поклонио својој земљи за њене научне потребе. Народни Музеј, коме је та зграда стављена на расположење, сместио је у њу 1901. год. тадашњу своју

етнографску збирку на горњем спрату и она је добила још тада своје данашње име *Етнографски Музеј* а доњи је спрат привремено узео *Музеј Српске Земље*, који је управо тада и основан. Тако је благодарећи културном схватању Стевчином постала и од тада се самостално развијала ова засебна институција, толико потребна не само нашој науци него, и још више, нашем народу.

У ранијој једној прилици изнео сам Стевчин живот¹⁾ по његовим *Белешкама*, до којих сам тада дошао. На овоме месту и сада најбоље ми је да пустим њега самога да каже о своме животу; то је његова лична скица мало опширнија²⁾, сачувана у *Белешкама*, које су данас у С. К. Академији и које ће вероватно још ове године бити публиковане.

Стеван (Стевча) Михаиловић родио се 1805. године у вароши Јагодини и ту растао и потом у 1813. години у време пропасти српске, кад је Карађорђе пребегао, и он је као дете с мајком у Аустрију пребегао и ту је до повратка у Србију школу учио³⁾, а потом и у повратку у Србију наставио учити⁴⁾ колико је оног времена имало учити.

А по том ступио (је) код свог зета⁵⁾ у марвену трговину учити се и радити до неко време. А после, и то у 1828. години, ступио (је) у државну службу и вршио разне дужности. Кад (је) од Турака прешао ђумрук у српске руке⁶⁾ он је први српски ђумрукџија био. А тако после кад је и нишки ђумрук у српске руке прешао он је онамо ишао и из Ниша пренео га у Алексинац и ту ђумрук наново установио.⁷⁾ А потом у 1836. год.⁸⁾ постане у вароши и срезу јагодинском⁹⁾ капетаном.

А у протеривању од великаша Књаза Милоша био (је) он тој њиовој намери про(ти)ван у 1839. години и онда буде без службе.¹⁰⁾ А у 1840. години у повратку Књаза Михаила, буде постављен окружним начелником чачанским у чин мајора.¹¹⁾ У овој години овде од интриганата у народ среза драгачевског произведоше буну и сво Драгачево на оружје дође у село Којиће. Но он својом одважношћу, а имајући поверења у народ, ту буну утиша и својим кућама врати их и велико зло од народа уклони.

А у 1842. години наста опет неко трвење од оне исте партије која је протерала Књаза Милоша. Та иста поче поткопавати и Књаза Михаила, те која подиже буну и њега, Књаза Михаила, да протера. Онда он као окружни начелник подигне све своје оружје на оружје противу тих бунтовника и уз пут подигне и сву рудничку и дође са великом војском у београдски округ у Трбушницу. Ал Књаз Михаило пребегао у Аустрију,¹²⁾ а бунтовници ушли у

1) *Сјоменици Јагодине*, I, стр. 22., Јагодина 1910. — 2) Постоји још једна, крај од ове. — 3) У Б. Цркви и Вршцу. — 4) У Јагодини. — 5) Код Марковић из Смољинца. — 6) У Београду, децембра 1833. год. — 7) Марта 1834. год. — 8) Јануара месеца. — 9) Срез се звао у службеним односима тада белички. — 10) Марта или Априла 1839. год. — 11) Септембра 1840 год. — 12) 25. августа 1842. год.

Београд под заштиту турску и под турског онда града и топова извичу¹⁾ за Књаза Карађорђевића, те принужден буде своју народну војску распустити својим кућама.

А потом коловође тог бунта дали су му реч да ће га брацки примити и да ће га извести да то је као неко наређење од царева да тако буде. И он²⁾ дође са неколико својих момака, а и неколико кметова, и лепо их приме до три четири дана, па онда њега у апс и окове, а тако поапсе и његове момке а и кметове. Те је тако издржао годину у гвожђу; у 1843. год. буде пуштен и пребуде у својој кући и фамилији до 1858. године.

Ал те године од свих страна тражи народ да им се сазове скупштина, која им се беше бунтовањем уништила и тако морала (се) сазвати народња скупштина 1858. године у Београду.

Њега онда варош Јагодина изабра за свог посланика у тој скупштини и он оде у ту скупштину, гди је већ био добро познат народу, и онда га та народна скупштина изабра јединодушно за свог подпредседатеља, те скупштина и тај народ са Београђанима одузеше влас³⁾ ондашњем попечитељу⁴⁾ и поверише њему, подпредседатељу, сву војску онда у Београду стојећу, под његову команду и сву полицију београцку под његову управу. А потом скупштина наброја кривице Карађорђевића као Књаза и збаци са књажевства, а у исти ма(х) прогласи и васпостави Књаза Милоша са наследним правом. У том скупштина постави Стевчу са још два друга за привремене намеснике.⁵⁾ А пошто Књаз Милош доби од сизерена и гарантни сила потврђење он ома постави њега, Стевчу, за свога местозаступника⁶⁾ и да врши сву књажевску власт и да управља земљом до доласка Књаза Милоша у престолницу. И то народна скупштина одма прихвати то наређење и призна то поверено Стевчи достојанство и својим га народном скупштином потврди писмом и печатом.

По доласку Књаза Милоша и Михаила⁷⁾ и све његове породице Стевча се со тим задовољи. Поднесе⁸⁾ своју на поверене му должности Књазу оставку; зажели себи одмора, оће кући и не тражи више службу. И отишао (је) својој фамилији и кући у вароши Јагодини. Ал по одласку његовом Књаз га наименова председатељем Државног Савета и титулу дао му Генерал-мајор.⁹⁾ Њега је народ телеграфима, писмима, депутацијама управо и молио и терао зашто

1) 6. или 7. септембра. — 2) Т. ј. Стевча. — 3) 11. децембра 1858. год. —

4) Илија Гарашанин — 5) То је управо било Привремено Правленије изабрано у Народ. Скупштини 12. децембра и у којем су били осим Стевче Илија Гарашанин, попечитељ внутерних дела и Јевта Угричић, председатељ Касац. Суда. — 6) 3. јануара 1859. год. — 7) 25. јануара 1859. год. — 8) 28. јануара 1859. год. — 9) 10. марта 1859. год.

да сада Књаза оставља, те тако је био председатељ Совета до 1861. године, а те године Књаз Михаило ставио га је у стање покоја.¹⁾ Али одма по том кад настаде у 1862. години бомбардирање Београда и по жељи књажевој прими се команде над народном војском, наравно само у оваквом случају. Шта је после било и како се свршило, зна се.

Но у то време кад се град и Турци држе под стражу са барикадама, опет се подметну неки црв од непријатеља, те сва војска поколеба (се) и срећом те потражи Стевчу да иде к њима, те овај својом важношћу, а имавши у војску велико поверење, срећан би те отклони зла следства, која су могла произићи. У том европске силе се умешаше и мир међу Србе и Турке учине и по томе у Цариград. За тај турски изгред градове предадоше Србима под српску управу, а Турци се иселише из Србије сви.

После овога случаја бомбардања оде Стевча опет својој кући у покој.

У 1868. години догоди се несрећа Књазу Михаилу и погиге. Онда је Стевча био у Бечу и буде позван натраг и буде младолетном Књазу Милану тутор и ту је своју дужност вршио до пунолетства његовог и примио владу у своје руке као пунолетан.

Ал сада у најскоријем времену поче се неко комешање око наше границе. У 1876. години позове Стевчу млади Књаз Милан и повери да он састави министерство. Он је саставио министерство од способни људи, и он у старости прими се председатељства тог акционог министарства. И тако су у двапут здружили се и два рата издржали сви заједно и сретно до конца довели Србију са територијом умножили и независим(ост) добили. И од како се прокламацијом прогласило одма је Стевча оставку дао Књазу на поверене му дужности у коју довршили у 1878. год. И сад кад му се навршило 50. година како је ступио био у државну службу а 75 година које (је) сада напунио живота свог и у том видио Србију проширену и независну, сада опет (оде) међу своју фамилију својој кући у покој.

Из ове скице Стевчине види се његов чиновнички, државни рад, за то време немиран али ипак плодан. Међутим је за нас Стевча на овоме месту много знатнији својим *Белешкама*, које је, вели, написао за своје потомство и наредио да их штампају у своје време. На сваки начин да је он пишући ове своје успомене имао за углед сличне радове Доситејева, проте Матије, Ј. Грујића, Тенкине, Ђ. Протића, П. Поповића, од којих је некоје и читао. У својим *Белешкама* Стевча се приказује као наш културни радник, писац, који хоће да сачува извесне појединости наше домаће културе из свога времена; и са ове стране он је предмет овога излагања. Пишући своје обимне *Белешке*, причајући искрено и отворено, доста пута наивно, (само не увек и беспристрасно, незаинтересовано, често

¹⁾ 7. децембра 1861. год.

и јетко и жучно), све што му се догодило у тако дугом животу, често прилажући за потврду појединих чињеница и преписе оригиналних писама, Стевча није могао ни слутити колико ће његове *Белешке* користити нашау науци, која иначе још тако мало поуздано зна о домаћем и друштвеном животу нашега народа, какав је он био једва само тек пре једнога века. Још даље, он није могао ни знати да ће, бележећи ове своје догађаје, добар део њиховога описа имати у себи баш онај материјал или његово описивање, чије ствари, предмете чува баш ова његова кућа, коју је он наменио науци. Тако је дошло да је многи његов материјал етнографски нехотице сачувао баш Стевча и у овој својој кући.

Његова сећања, којима је у првобитноме облику дао име *Животи и прикљученија у живоју Стефана (Стевча) Михаиловића*, обухватају време од његова рођења, 1805., па до 1878. закључно, мада, говорећи о пореклу и времену својих родитеља у њиховој младости, има нешто догађаја и из времена пред крај 18. века. Стевча сам каже горе у животопису да његово причање обухвата време од 50 година његове државне службе,) а 75 година његова живота.²⁾ Другим речима Стевча је, у колико је то било везано за њега, описао време управо од наше објаве рата Турској па до ослобођења од Турске, или од Иванковца до Берлинског Конгреса. Писао је изгледа неколико пута; дописивао, брисао, мењао; С. К. Академија има ове Стевчине забелешке у два примерка: оригинал Стевчин, који иде до 1842. год. закључно, управо до избора Александра Карађорђевића на Врачару, и препис, и овога оригинала и каснијих делова. Могу се запазити у главном три периода писања: до 1844., до 1863. и до 1879. године. Према овоме има и три дела бележака, (управо три свеске) а по овоме и три врсте догађаја, па и три начина њихова приказивања. Писање је у колико старије у толико простије, па је и причање готово тако. Само је оно што старије то и детаљније и интересантније за нашу науку, али не и увек тачно у хронологији. Особиту вредност имају они најстарији детаљи; њих је писац изнео у једном патријархалном тону, особито се угледајући на Доситеја, чија је дела, то се лепо види, читао и нарочито поштовао, волео. По ономе што је у *Предговору (Присјуйу)* рекао, Стевча је особито волео и ценио науку, школовање; то је он нарочито истакао на неколико места у својем казивању. Било му је много жао што није могао више да учи у своје време, те је у томе осећао велики недостатак. Због тога је желео и препоручивао да му његови што више уче. Бринуо се нарочито много да ли ће ове његове забелешке доћи у руке паметном човеку да их објави или ће остати тако непознате.

По угледу на књижевнике свога времена и Стевча је ово своје дело назвао и издделио на ове одељке:

ЖИВОТ И ПРИКЛУЧЕНИЈА У ЖИВОТУ СТЕФАНА (СТЕВЧА) МИХАИЛОВИЋА.

ПРЕДГОВОР.

Место рођења оца мога. Место рођења матере оца мога. Место рођења моје матере. Поименце пород мога оца и мајке. Прво о

¹⁾ Овде је Стевча убројао и оних 16 година (1842.—1858.) кад је био ван државне службе. Он их зове: 16 година владе незаконите (тер није постала вољом народа) по из турских удворца. — ²⁾ Стевча је умро у овој својој задужбини 19. септембра (по старом) 1888. године.

науки школској. Наука о занату. Ето ме у бољему стању. Моје жеље. Поучење и жеља. Ево чудо мене нечувено. Ево друго чудо. Радос моја. Второ путовање у Пирот. Ево ме трговац марвени. Појавленије друге среће. Ево ме ђумрукчија Смедеревски. Ево ме главним ђумрукчијом Београдским. Ево ме сада Главни ђумрукчија Алексиначки. Ево ме старешина капетан јагодински.

Из овога се види да ови одељци обухватају само оно прво време, до 1842. године. Друго и треће време у његовим *Белешкама* немају какве нарочите одељке, већ је причање готово једнолико, без каквих засебних целина.

Врло интересантни Стевчини погледи, иначе тачни, у томе још добу о науци и школовању у опште, учинили су да их ја објављујем овде у ономе облику, како их је он записао крајем 1844. првим пером.

ПРИСТУП.

Сладка је ствар опоменути се од почетка младости своје и кроз пролазећег живота изјавити приклученија своја потомству својему. Благодарехи свевишњег небесног промисла од колико сумња и немира помогао ми и колико пути моје савете и намерања, која би ми за моје неразумије штетна и пагубна била, на добро обратила као чадољубива мати к доброму концу водећи. Опомињући се места и содруге моје колико је срцу мом утеха и радост. У време младости мисли не престају, лете; сада у тридесетосмој години возраста мог почео сам смишљати да је требало паметнији бити, а то би само науком добити могао. Но као што вели србски филозоф Доситеј Обрадовић у свом животоописанију да човек од четрдесет година више не двоји да ће паметнији што бити, но опет намерава и нада се да ће се исправити, док и старос дође и опрема га на пут. Дакле овди моја жеља остаје да деца наша за науком тежити и учити не престају. Мене је доиста много мило било кад омириса шта је и кака је драгоценост наука, да сам учен. И радо сам ученог каквог Србина књиге читао, но науке нисам учио. Но неznam гди ћу ову кривицу и на кога да бацам што нисам учио, дал на сребро и злато, с којима се много шта урадило и ради, што ји у потребно време к тому имало није. Но опет кад помислим на славна филозофа србског Доситеја кад је свој часловац за науком путујући свештенику продао. Дакле није све ни до злата и сребра, дакле кривица је до ондашња обстојатељства по Србије. У моје цветуюште младости наше је мило отечество онда од варвара гоњено и узнемиравано; почевши га од 1804. године гонити и отечественицима нашим немилице крв србску проливати до 1813. године, а ове године сасвим отечество наше Србију завладаше и колико се и нашто се помислити може то је све наше бедно отечество претрпело од проклето племе муамедово и са тешким мукама подносило. Дакле тому је то доста узрок. Но праведно је и то

признати да се по примеру други много човек огледа. Дакле у време младости треба младежима подраженија к наукама чинити. Ал ко то да чини, — опет који је од науке омирисао и о драгоцености њене слушао. Дакле кривицу праву о науци мојој определити остављам мојим млађима. А да сам за науку одоцнио, то осећам и исправљати се трудим. Но о том жељу моју изјављујући не пропуштам по мојему простому знању, колико је могуће знањем перетом овди показати, и прикљученија живота мога у ово мало година потомству означити. Како човек не осети кад му младос прође, а већ старос му се јавља. Дакле сваки читатељ овому простому изјављењу списаном челоечно да не замери, јербо тек осећам, а доста и видо да све свецко свету опет остаје. То се ја ово усуђујем живот и прикљученија моја простосписани потомству мом за спомен и забаву и подраженије к наукама (оставити) желећи јим од свега срца да срећно и напредно плод науке честите собереду.—

1844 года 20 декемвриа у Јагодини
код куће моје до цркве.

Стефан Михаиловић

Овај *Присћуј* има знатнију разлику од друге Стевчине редакције, из каснијега времена; њега он сада назива *Предговор*; особито је знатно одступање у последњем делу. Предговор је писменије написан, боље стилизован. Два детаља у њему нарочито заслужују да буду напоменута. О томе како је Стевча долазио до материјала за своја причања каже ту: „Потрудићу се да овде даље наставим и обележим поради неке догађаје што сам сам очима видео и ушима слушао, а и од поуздани људи чуо“. Завршујући Предговор Стевча каже: „Ја сам са добром вољом и добром намером написао, па моји млађи што је добро нека присвоје, што је рђаво нека се чувају. Јербо докле је света биће и зла и добра. Сада ћу најпре пропричати судбину моје фамилије, јер се у њој огледа стање и свију осталих фамилија србских“¹⁾

Какав материјал у овим *Белешкама* доноси Стевча нашој науци и од које је он вредности може се видети из ова три прилога, у којима је описао своје школовање у Белој Цркви, Вршцу и Јагодини, своју прву свадбу у Крагујевцу и погреб своје прве жене у Алексинцу.

ШКОЛОВАЊЕ

И тако ме мати одма даде прво у Белој Цркви код некога учитеља попа Савве, гди сам почео а, б, учити.... Каква је радост била²⁾ сваки чувствителан лако погодити и осетити може. Одмах нас крене у Вршац и ту ме даде у школу код мале цркве преко Месића од нашега обиталишта, код некаквог ђакона А потом оде (отац)

¹⁾ Академијиног редактора ових *Бележака* за штампу чиним пажљивим да буде особито опрезан при употреби оба текста, јер је Стевча на много места чинио врло замашне и крупне измене. — ²⁾ Од доласка Стевчина оца у Белу Цркву, јер су они веровали да је погинуо или умро.

опет у Србију; ми смо и после оца скоро годину дана и пол јоште у Немачку остали и за сва та времена ја сам онди у школи учио. Овди ми је најмучније било међу ђацима, обријаном главом и турским аљинама, подсмеје њиове трпети, док ми мало коса поодрасте и поче се шишати и мати ми аљине по немачком обичају начини. После овог будем миран, но само од те стране; а на чете смо се ђаци српски купили и немачким ђацима свагда смо уши грејали и до потешких песничања долазили. Истина да је доста пути и то бивало да је нас учитељ са фиргајсима те по доста по голему телу ударао, па више пути у присуству и директора школског, али млада ум до прве прилике заборави. — По овому поручи отац наш из Србије да к њему идемо. Тако и пређемо из Немачке на скели Раму, чини ми се у 1816. години, у своје мило отечество Србију. Онда сам видео гди мати моја од милине, кад наступи у познато место отечества нашег, дрвеће је грлила и љубила. Овди ме (у Јагодини) даде отац опет учити у једну кућу, гди један даскал — сад овамо пак учитеља овако зову — неколико деце учаше и мене. Сад овди друга мука међу ђацима због ошишате главе и немачки аљина; онамо називљу Турчином, а овамо пак Швабом. Добри родитељи опет подбријаше ми главу, начинише ми турске аљине и тако проведем и овди неко време школску науку. И тако ти ја богме овде совршим сву науку, буквар, часловац псалтир. И већ намерава ме отац дати на занат, јербо учитељ (даскал) уверава мог оца да сам савршено сву науку школску научио подобно њему, — дакле више немам шта овди учити. Због науке ја одо да се заната учим.

С В А Д Б А

.....

Сутра дан опремамо се у цркву; узевши девојку сви парадно од конака преко ћуприје лепеничке одосмо. Онде нас је дочекао Господ. Митрополит Мелентије са свештенством и по обрјаду црквном нас двоје венча (мене и Мирјану). Од цркве упарађено војинство у више редова к двору и цела банда, свирке по ондашњем обичају; пред шареним конаком опет друго упарађено војинство са два топа, тако нас парадно војинство је и кад смо у цркву отишли и вратили се дочекало. При свршетку венчања грмило је плотуни од војника код цркве, а тако исто војинство код шареног конака одговарало. Неколико су се пути понављали плотуни и рика топова. И тако баш кад изађемо из цркве како банда Османова умилно засвира одма започеше плотуни и топови грмети, да смо чисто, не само ја као младожења, од радости изван себе (били) но и сви који су том веселу присуствовали, мене се (бар) чинило; тако је банда Османова свирала а плотуни једнако непрекидно трајали, докле

смо год у дворац уишли, гди су нас множество како дворска господа и госпође, тако Крагујевчана и Крагујевчанки дочекали. Опет Књазу сви приступе и младожења и младаневеста у руку пољубе. Ручак готов, Књаз оде у трпезарију, седа за астал, позвани за његовим асталом да ручају. Били су сви готово великаши књажевства, књажев брат Јован, од В. Народ. Суда Г. Коца Марков, као председ. суда, Ресавац, Милета, Парезан, Радомировић, Перуничкић и прочи; Гос. Васа, Гос. Јокса, Гос. Мићић, Митрополит; од сватова дакле Гос. прота Милоје, мој кум Гос. Петронијевић, мој отац и ја. Било ји је и много другије како из двора као Гос. Давидовић, Рајовић и прочи. Књаз у зачеље, Митрополит до њега с десне стране и ја се одма овде удостојим до Гос. Митрополита. И тако сви и с једне и друге стране астала подпуне српски великаши. Започеше ручати; двори девојка но са многим калабалуком Госпођа рођака девојачки. Докле год је трајао овај сјајни ручак банда је Османова непрестано свирала, плотони и топови грмили су. При ручку у неко време донеше једну празну столицу и метуше је до мене, пак онда ето ти дарова од сродни, од Госпође Господар Јевремове и један бошчалук мене на дар даде и самном се пољуби, тако и од Госпође Круне Господар Јованове, од Књегиње Љубице из Београда послат бошчалук предадоше ми, од Гос. Васине из Чачка, брата Књагиње Љубице, од моје таште баба Ђуке, од Гос. Еленке и од још проче које су доносили било је. Почем и ово прође онда Књаз за столом седећи дариваше девојку с дукатима. Напоље све спремно: коње кочије за полазак. Дакле за књажевским асталом већ смо готови, а за другим асталима у другим собама и они су и пре били готови.

Сад се већ са Књазом опраштамо, дозвољење имамо, у руку пољубисмо и полазимо; банда заори, плотуни наставише, и топови то исто. — Кад ти ја баш на коња да се полнем оборише плотуни и топ загрми; колико сам се овде усплаирио замало, кад сам поскочио са земље на коња, што нисам преко овог с друге стране опет на земљу, колико сам се засилио био, но фала Богу те се задржим и не постидим.....

ПОГРЕБ

Кад дођем у Алексинац овде тек настаде јад, мука и највећи труд. Алексинац беше бајаги паланчица но правилније би се могло рећи село и то као у Србији; неколико дућанчића, једна кафаница до ћуприје близу на Моравици, спрам које се је наумио од Књаза Милоша да се карантин гради. Алексинац чисто пуст, од Турака изможден, изкварен; сви се крију, и мушко и женско као буљуне; никаква друштва никаке угодности, скоро дивљачни живот, па још и у опасности, лети зими све тако. Зими се позатварају, сами за

себе, нигди на видуку; лети по поља и све позатварају, мучни живот.

Времена није много овде у Алексинцу било, но од априла месеца 1834. года до јануара месеца 1836. год.; али колико је које у чему после било све не могу овде избројати. Пак преко свега тога и домаће невоље имао сам. Мирјана моја супруга била је почела освајати ектика још из Смедерева и тако овде око трећег јануара 1836. год. умре. У Алексинцу нема цркве, нема звона, нема носила и никакве церемоније. Једва дунђери неки начине нека носила и то су прва у Алексинцу. Они су све на кола товарили и износили и сви који пуше све са чибуцима у уста и капе на главама испраћали; све сам ја по онда мојој могућности забранио. И кад дођу празником у капелу, где смо од једне собе начинили са иконама мало искитили, све са чибуцима, све(их) пред врата нареду, — те им и то забраним. И све им се, њима Алексинчанима, то виђало тешко, ал после кад су дошли до боље свести ваљда су ми одобравали поступак. И тако колико је онде ђака било и свештеника, и колико је гођ могуће било спровод је умножен и увеличан; и тако је однесемо у опште гробље алексиначко на брду. Поставио сам крст камени више гроба са натписом с временом ако се могне да је донесем кости у гробницу нашу у Јагодини.....

Е. Ј. Цветић



ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ

(1901.—1926. г.)

У марту 1926. г. навршило се двадесет и пет година рада Етнографског Музеја. Жеља је Управе да у овој првој књизи „Гласника“ да целокупан преглед рада, од првих дана самосталног делања Етнографског Музеја, од 1901. г., па до данас. Али пре него што би се прешло на историју Етнографског Музеја, потребно је, у неколико потеза, изложити догађаје који су претходили његовом оснивању и формирању.

У Србији се први Музеј помиње још четрдесетих година прошлога века. У Крагујевцу, ранијој престоници Србије, већ је 1837. г. постојао Музеј, у коме је кнез Милош сместио примерке минерала које је добио од немачког природњака барона Хердера.¹⁾ Кад је Јован Гавриловић чуо да је кнез Милош многе старинске новце, нађене у Србији, послао у Беч и продао, почео је настојавати да се стари новци чувају као документи за историју и друге студије. Тога ради испитао је старе новце који су нађени у Београду при копању темеља за кућу Николе Ђермана (1840 г.), а испитао је и новце које је Друштво Српске Словесности откупило из збирке владике Лукијана Мушицког. По речима Гавриловићевим, то су били почеци интересовања за нумизматику и за старине у нас.²⁾ Године 1841. и 1843. помиње се „Музеум Лицеума“ у Београду. Али, изгледа да ово још нису били музеји, већ само прикупљање градива за њих. Право оснивање „Народног Музеја“ датира из 1844. год. У „Гласнику Друштва Српске Словесности“ (св. I, с. 153—183) у чланку „Древности Србске“ Ј. С. Поповић је изнео у каквом се стању налазио „Српсконародни Музеум“. У почетку Поповић вели да „Попечитељство Просвешченија, поред другог занимања свога, није пренебрегло ни оно важно за нас обстојатељство, да се древности у обште, а нарочито тичуће се Србства и повјестнице србске, које се у земљи налазе, или којегде хране, на едно мјесто саберу, и под његовим надзирањем за потомство сачувају. На оваи конач, почем је Српсконародном Музеуму, прибравши неке древности, положило основ и сталност“ Министарство је 10. маја 1844. г. издало налог свима окружним началствима и препоручило да прикупљају и Министарству Просвете шаљу старинске, нарочито српске новце.

¹⁾ Тух. Р. Ђорђевић: Из Србије кнеза Милоша — културне прилике; с. 144-5.— ²⁾ М. Ђ. Милићевић: Народна Библиотека у Београду. Глас С. К. А. V, с. 25.

12. јануара 1853. г. Министарство Просвете предложило је Државном Савету да се књиге, стари рукописи, старе монете, или и друге за науку важне реткости које се налазе по разним канцеларијама, све уступе Министарству Просвете, при коме да се отвори звање библиотекарско, па том библиотекару да се „пододговорно“ повери управа Библиотеком и Музејем. Овај је предлог примљен и 16. фебруара 1853. г. установљено је библиотекарско звање. Од тада па до 1861. г. сменило се неколико библиотекара, а 10 јуна 1861. г. за библиотекара и чувара Музеја постављен је Др Јанко Шафарик који је на овоме положају остао до 8. септембра 1869. год. За то време библиотека је добила потпуно унутрашње уређење, а Музеј, који је дошле био само велики број *старина*, постао је прави Музеј тек Шафариковим уређењем. Библиотека и Музеј били су заједно до доношења Закона о Народној Библиотеци и Музеју (19. марта 1881. г.) по коме је Библиотека била одељена од Музеја, а Музеј добио нарочитог чувара. Овим законом (чл. 3) био је установљен нарочити одбор „ради помоћи библиотекару и чувару Музеја и ради свестранијег вршења послова“.¹⁾

Изгледа да је „Народни Музеум“ у почетку прикупљао и у збиркама имао поглавито археолошке и историске предмете. Говорећи о збиркама Народног Музеја, Поповић у поменутом чланку истиче „да већу част износе древности странне навластито римске“. Не описује све, већ само колекције повеља и диплома, књига, старих печата и српских и бугарских новаца.

Није нам познато шта је Народни Музеј имао у својим збиркама све до 1871. г. Знамо да је 1867. г. била изложба у Москви, и да су због тога и код нас прикупљани предмети и спремљено шест народних костима, преко сто фотографских снимака и око двадесет слика. Све су ово прикупили М. Ђ. Милићевић и Стева Тодоровић.²⁾ Ове су ствари после изложбе предате Румјанцовском Музеју у Москви. По подацима М. Ђ. Милићевића³⁾ Народни Музеј је 1871.—1874. г. имао деветнаест одељака, међу којима је било и таквих у којима се налазило и етнографских ствари: „накити и адиђари новији и најновији српски, амајлије, оружје, покућно посуђе, коњске опреме, земљораднички халати“.

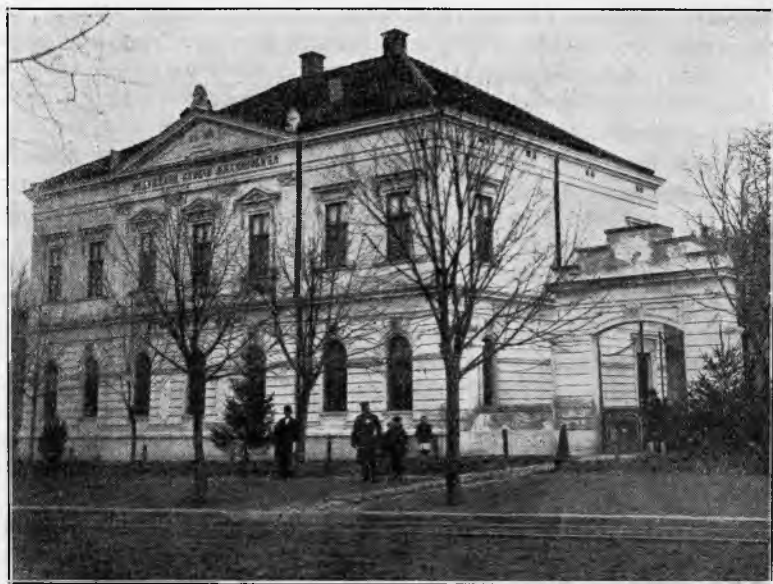
У ово време (1872.) било је људи који су се са пуно воље трудили да Музеј подигну и унапреде. Међу њима се истицао Стојан Новаковић, који је, на састанку „историчког и државничког одсека“ Српског Ученог Друштва, прочитао „предлог и нацрт“ за српски Историјско-етнографски Музеј.⁴⁾ „Да би се изучио народни живот по свима својим гранама и особинама у прошлости и садашњости“, Новаковић је у „предлогу“ изнео да је потребно имати, поред осталих институција, и Историјско-етнографски Музеј. Образлажавајући свој предлог о Историјско-етнографском

¹⁾ М. Ђ. Милићевић, *op. cit.* с. 21—25. — ²⁾ М. Ђ. Милићевић, *Етнограф изложба у Москви 1867. г.*; Чупићева Годишница, VII. — ³⁾ Кнеж вина Србија, с. 27-28. — ⁴⁾ Гласник С. У. Д. књ. XXXIV, с. 336—356.

Музеју „као једном од првих извора за проучавање историје“, Новаковић се питао колико је тада Народни Музеј са својим одељењима могао одговарати овој потреби, кад је наше „народно рухо“ тако богато и многостручно, било заступљено у Музеју само са једном сликом. Народна традиционална индустрија није била заступљена ни толико. Оруђа, као кућни намештај, не могу се нигде на скупу и у целини видети. Немао збирке у којој би се могао видети „васколики старински живот“. И придајући велики значај Етнографском Музеју, „који би био огледало културе“, Новаковић је изнео предлог како он мисли да га треба формирати и радити на прикупљању материјала.

Још пре педесет и четири године, дакле, Стојан Новаковић је истакао значај и важност Етнографског Музеја. Шта је све урађено, колико се напредовало и успело у току пола века, видећемо из следећих редова.

Народни Музеј је прикупљао првенствено археолошке и историске ствари. Из Новаковићевог „прегледа“, као и из стања Музеја у 1871. г.,



Етнографски Музеј у Београду

видели смо да је било и етнографских предмета, само у незнатном броју и несистематски и без плана покупуљених. Народни Музеј је и доцније прикупљао етнографске предмете. Из извештаја чувара Валтровића за

1896. годину¹⁾ видимо да је Народни Музеј „радо куповао предмете етнографске врсте из српских крајева“. Купљено је: 17 пешкира свилом и златом везених, 1 јелече, 4 дуже женске хаљине, 34 комада разног бакарног посуђа, 2 велике орнаментисане софре од бакра, 6 ибрика, 2 чутуре, 8 тањира, 4 чиније од калаја и 21 шарено ускршње јаје. И у доцнијим извештајима, све до одвајања Етнографског Одељења, чувар Народног Музеја истиче, да су набављани етнографски предмети „за будућег српског етнографа“ (разна мушка и женска одела, појасеви, накити, старински писаћи прибор, женске капе и т. д.). Како у Народном Музеју није било простора, готово су сви етнографски предмети морали чекати на боља времена да се изложе. И тај је моменат дошао 1899. г. После смрти жене Стевче Михаиловића, бившег председника Министарства, по тестаменту је његова кућа прешла у државну својину, а на употребу Народног Музеју. По одобрењу тадањег Министра Просвете у завештану кућу требало је да се смести етнографска збирка Народног Музеја, и да се формира засебан Етнографски Музеј.²⁾ Тако је решено питање зграде, која се морала оправити и снабдети намештајем. Одмах су учињени кораци да се завештана зграда оправи и удеси за смештај Етнографског Одељења, које је имало да заузме горњи спрат, док је доњи привремено уступљен Музеју Српске Земље.³⁾ У овом међувремену радило се на прикупљању материјала за Светску Изложбу у Паризу (1900. г.). Одбор за изложбу набавио је разне аљетке, везове, тканине и т. д. и са њима учествовао на изложби. После затварања изложбе већи део ствари враћен је и предат на руковање Народном Музеју. У почетку 1901. год. биле су завршене преправке Стевчине зграде. Етнографско Одељење се „преселило у своју сопствену зграду и добило свога старешину“.⁴⁾ На предлог тадањег чувара Народног Музеја, у фебруару 1901. постављен је за кустоса г. Др Сима Тројановић, професор гимназије, а јуна исте године упућен је на рад и г. Никола Зега, учитељ вештина I. мушке гимназије. Тако је извршено одвајање и формирање Етнографског Музеја и отпочео његов самосталан рад.

Двадесетпетогодишњи рад Етнографског Музеја може се, у главном, поделити у три периода. Први обухвата време од 1901. па до краја 1914. г.; други период обухвата време Светског Рата, до краја 1918. г., и најзад трећи од краја 1918. г. до данас.

Рад у првом периоду, који обухвата време од 14 година, у главном је овај: сређивање материјала добивеног од Народног Музеја, приређивање екскурзија ради набавке ствари за збирке и за изложбе, и најзад приређивање изложби (једна у Београду, а шест на страни). Постављено особље Етнографског Музеја ушло је у празну зграду. Добило је на располагање цео горњи спрат са шест великих одељења и са једном

¹⁾ Годишњак С. К. А., 1896. г., с. 178. — ²⁾ Годишњак С. К. А., 1898. г., с. 175. — ³⁾ Годишњак С. К. А., 1899. г., с. 236. — ⁴⁾ Годишњак С. К. А., 1901. г., с. 246.

канцеларијом. Није било кредита ни за материјалне ни за личне расходе. Канцеларијске трошкове, огрев, осветлење, као и једног служитеља плаћао је Народни Музеј. Особље Музеја остало је и даље са платама у гимназијама, а Музеју су били само додељени на рад. Народни Музеј је из својих средстава уступио за намештај: столове, столице, чивилуке, ногаре, ормане, витрине, и др. (114 комада), затим за библиотеку 32 књиге, а за збирке: разноврсне аљетке, прегаче, појасеве, везове, пешкире, чарапе; разан накит, метално посуђе, музичке инструменте, албум Николе Арсенивића и разне друге ствари (око хиљаду објеката). За велики број предмета није било никаквих података и описа, па се чак није знало ни где су набављени. Ствари су предаване по списковима, и то је знатно отежало правилан рад у Музеју. Ипак су све ствари смештене у витрине и ормане и распоређене у две сале. Радило се на идентификовању предмета и прикупљању потребних описа за њихов историјат. У ово је време Етнографски Музеј добио од Министарства Просвете 544 примерка ручних радова, које су учитељице прикупиле према распису Министарства Просвете. Како они нису одговарали потребама Музеја, предати су 1913. год. Учитељском Удружењу у Београду за њихов школски музеј. Исто тако је Музеј добио од Министарства Просвете око 5000 комада ускршњих јаја из свих крајева Србије. Како су она била изложена квару, то је г. Никола Зега прецртао шаре са више од 400 комада, и ти се цртежи и данас налазе у Илустративном Одељењу Етнографског Музеја. Само мањи број примерака, непуна стотина, очуван је и данас изложен у Музеју.

Крајем 1901. г. образован је у Министарству Народне Привреде Одбор за Прву Међународну Изложбу Костима у Петрограду. У одбор су ушли и г.г. Др С. Тројановић и Н. Зега. Одређена је и помоћ од 40.000 динара. У првој половини 1902. г. Тројановић је обишао Мачву, Ресаву, Тимок, околину Ниша, Пирота и Куршумлије, и донео 5 комплетних одела и 531 комад разних аљетака и ствари. Г. Никола Зега је обишао целу Шумадију, затим Рађевину и околину Ваљева, Ужица, Чачка, Крушевца, и донео 15 комплетних одела и 176 других предмета. Г. Стева Димитријевић, тадањи ректор богословије у Призрену, набавио је и послао 4 комплетна одела и 47 разних других аљетака из околине Призрена и Пећи. Из Беча је набављено 12 фигурина са главама и рукама од воска и 24 фигурине од трске. Прикупљени материјал је сређен и 7. септембра 1902. г. у Петроград је послато 16 обучених фигурина у најкарактеристичнија наша народна одела као и 821 комад разних тканина, везова, накита и т. д. Наше је одељење удесио г. Ђока Јовановић вајар. Изложба је отворена 1. новембра 1902., а затворена 30. марта 1903. г. После изложбе све су ствари враћене и предате Музеју. Збирке су повећане лепим предметима, а у исто време и намештај је приновљен са 5 великих ормана и 12 витрина које је Одбор у Петрограду набавио за наше одељење.

У 1904. г. радило се и спремао за нову изложбу. Одбор за прославу стогодишњице Карађорђевог Устанка у програм свечаности унео је и отварање Етнографског Музеја. У одбор су ушли и г.г. Др Тројановић и Н. Зега; њима је поверено да припреме све за свечаност. Министарство Просвете ставило је на расположење суму од 31.000 динара. Одмах се почело са прикупљањем материјала. Г. Тројановић је обишао Срем, Славонију, Хрватску, Далмацију, Босну и Херцеговину и део Старе Србије и Македоније, а г. Зега Западну Србију, Банат, Бачку и део Старе Србије. Г. Тројановић је донео 1041, а г. Зега 930 комада разних ствари. Набављено је 24 фигурине, 6 великих ормана и 10 витрина. Материјала је било већ тако много да се све није могло распоредити у згради Музеја, због чега је један део предмета пренет у топчидерски павиљон, где их је г. Н. Зега распоредио и спремио за изложбу. Било је 59 фигурина са оделима готово из свих крајева наше данашње Краљевине, као и велики број разноврсних предмета размештених по зидовима, у витринама и орманима. 7. септембра 1904. г. у присуству Њ. В. Краља Петра I., владе, страних изасланика и представника разних институција, Етнографски Музеј је свечано отворен.

Као што смо видели прве године рада у Етнографском Музеју протекле су у прикупљању материјала, спремању и приређивању изложби. Набављени материјал није могао бити стручно и научно класиран, описан и инвентарисан, већ су набављене ствари вођене само по списковима. И тек од → 1905. г. почело се радити на инвентарисању и описивању ствари. Тај је посао предузео г. Никола Зега; он је удесио и инвентарску књигу за музејске објекте. Посао је био велики и изискивао много труда и времена. Ускоро је морао бити прекинут, јер је у овој години Етнографски Музеј учествовао на Индустриској Изложби у Лијежу. Из музејских збирки спремљено је 8 обучених фигурина и 163 друга предмета. Одношење ствари у Лијеж и њихово излагање све до краја 1905. г. омело је рад на инвентарисању. У току 1905. г. учињено је и неколико екскурзија у земљи, на којима је прикупљено нешто ствари и снимани разни обичаји. У овој је години у Етнографски Музеј упућен на рад један стручан сликар коме је стављено у дужност да илуструје народне обичаје, костиме и друге објекте. На жалост, прерана смрт овога радника (Ђ. Трифуновић) омела је лепе жеље управе Музеја.

Унутрашњи рад у Музеју био је укочен. Враћене ствари са изложбе у Лијежу још нису биле ни размештене, а дошла је нова изложба. Године 1906. приређена је у Букурешту јубиларна изложба, и на њу је позвана Србија. Министарство Финансија ставило је на расположење 25.000 динара. Г.г. Др С. Тројановић и Н. Зега имали су да спреме све потребно за једно наше одељење. Ради набавке ствари путовао је г. Тројановић по Босни, Херцеговини, Далмацији, Истри, Хрватској, Славонији и Македонији, а г. Зега је обишао Крајину, Тимок, Косово и Скопску Црну Гору. За изложбу је спремљено 12 фигурина са на-

родним костимима и 396 других ствари. Изложба је трајала од 1. маја до 1. октобра 1906. г. У току ове године Етнографски Музеј је послао у Париз, на новинарску изложбу, 54 комада разних аљетака и везова. Од нарочитог је значаја истаћи да је Етнографски Музеј, који је до 1906. године био на терету Народног Музеја, на предлог Јована Цвијића дефинитивно и потпуно одвојен од Народног Музеја и добио свој буџет за материјалне расходе.

Музејске ствари нису још биле враћене из Букурешта, а у Министарству Народне Привреде образован је одбор за учествовање Србије на Балканској Изложби у Лондону. Од стране Етнографског Музеја изабран је за члана одбора г. Никола Зега, и он је одмах приступио одвајању свега што би било од интереса за тамошњи свет. У Лондон је послато 31 фигурина са народним костимима и 625 других етнографских објеката. Наше одељење у Лондону спремио је г. Зега, а уредио је и одељења нашег Војног Музеја, Женског Друштва, као и Ђурчићеву збирку оружја и одељење за прераду кудеље. Ово је била највећа изложба коју је Етнографски Музеј приредио на страни. У току ове године (1907.) мало је ствари набављено, а екскурзије су чињене по моравском, врањском и смедеревском округу. У септембру је упућен на рад г. Васа Руварац, а од дужности разрешен у фебруару идуће године.

У 1908. г. није било изложби. Приређено је више екскурзија у земљи. Г. Зега је израдио преглед стања у музејским збиркама. Било је 26 колекција са 4135 инвентарских бројева. Највише ствари је било из Србије и из Старе Србије, затим из Босне, Далмације, Македоније, Херцеговине, Црне Горе, Баната, Хрватске, Славоније, Срема, Бачке и Истре.

Године 1909. из фонда „Велимиријанума“ Етнографском Музеју је одобрена помоћ од 4000 динара. Г. Тројановић је путовао по Јужној Србији и са овога пута донео разноврсног старинског оружја, ћилимова и других ствари. У друштву са г. Зегом обишао је јагодински округ као и Лесковац, Пирот и Ниш. Ове године је Музеј „плодно утицао и помагао уметнике, књижевнике и научна друштва. Позајмљивани су клишеји, давате су фотографије, скице и разни музејски објекти на послугу. Давата су обештећа појединцима и установама. Музеј је посетио велики број странаца, нарочито научника и истакнутих личности.“¹⁾

„Главни задатак Музеја у 1910. г. испуњен је тиме што се одазвао Женском Друштву“ и у Прагу изложио под именом „Српска Жена“ 8 фигурина и 549 разних ствари. Изложбу је извело Београдско Женско Друштво уз припомоћ г. Тројановића, који је због тога био и присутан при њеном отварању. На изложби су биле заступљене све српске области и тако је остварена, по речима г. Тројановића, бар у маломе једна свесрпска изложба, и могао се видети културни значај српске жене без

¹⁾ Годишњак С. К. А., за 1909. г., с. 260.

обзира на веру и политичке међе.¹⁾ У овој години је Музеј дошао до једне ретке збирке. Збирка Феликса Лаја са везовима из Славоније и Хрватске продата је Етнографском Музеју за 340 динара.

У 1911. г. Етнографски Музеј је учествовао на Међународној Изложби у Турину са 8 фигурина и 523 разна објекта. Наше је одељење уредио г. Др Сима Тројановић. У току ове године Музеј је набавио лепу збирку хрватских рукотворина (особито печа, везова и преслица). Са Косова су набављени модели куће и осталих зграда око ње. Из Србије је набављено филигранских и куцаних сребрних ствари, ћилимова, разних справа и знатан број фотографија.

Године 1912. образован је одбор за Свесловенску Изложбу у Прагу, која је требала бити отворена 1914. г. Председник одбора био је Јован Цвијић, а чланови г.г. Др Тихомир Ђорђевић, Др Јован Ердџановић, Др Сима Тројановић, Др Боривоје Ж. Милојевић, Светозар Томић, Љуба Павловић, Риста Николић и Никола Зега. Сваки од чланова добио је по једну област у којој је имао набавити предмете за изложбу. Одбор је живо приступио раду, али га је Балкански Рат омео и рад је морао бити обустављен. У току ове године у дворишту Музеја подигнута је зграда са одељењима за магацин, библиотеку, фотографски атеље и канцеларије, и у свима зградама је спроведено електрично осветљење.

У 1913. г., због рата, није се много урадило. Г. Тројановић је путовао у два маха у Смедерево, Дубравицу и Пожаревац, затим је био на изложби Адрије у Бечу, као и у Пешти и Загребу. Г. Зега је путовао по Ваљевској Колубари одакле је донео више снимака и нешто ствари за збирке. У фебруару ове године упућен је на рад у Музеј г. Анта Габер, а исте године у септембру разрешен је дужности.

И у 1914. г. главна је пажња била усредсређена на набавку ствари за Свесловенску Изложбу. На овоме послу радило се све до објаве рата. Набављен је знатан број предмета који су највећим делом пропали у току Великога Рата. У мају ове године постављен је за кустоса антропометриског одељења г. Др Нико Жупанић.

У току овог првог периода Етнографски Музеј је снабдевен великим бројем и разноврсним предметима. По изводу, који је 1913. г. израдио г. Зега, стање збирки и колекција било је : колекција белог рубља имала је 277 инвентарских бројева, колекција горњих одећа 925, колекција капа 531, колекција чарапа 212, колекција рукавица 32, колекција појасева 307, колекција накита 678, колекција обуће 113, колекција везова 883, колекција оружја 255, колекција дуванског прибора 105, колекција справа за женски ручни рад 233, колекција земљорадничких справа 120, колекција кућевног и кухињског намештаја 306, колекција занатлијских справа 55, колекција златарских радова 43, колекција обичајних ствари 88, колекција црквених утвари и споменика

¹⁾ Годишњак С. К. А., 1910. г., с. 294.

51, колекција историјских ствари 2, колекција ловачких справа 25, колекција модела 28, колекција судова 33, колекција тканина 338, колекција музичких инструмената 68, колекција илустрација 475 и колекција разних других ствари 187. У другој половини 1914. године Етнографски Музеј је имао комплетних одеља, и то: из Србије 42, из Старе Србије и Македоније 28, из Босне 5, из Херцеговине 4, из Црне Горе 2, из Далмације 3, из Хрватске 4, из Славоније 2, из Баната 3, из Бачке 2 и из Срема 2.

Када упоредимо стање Музеја у 1901. са стањем у другој половини 1914. г. види се напредак. У току 14 година Музеј је материјално много добио. У јулу 1914. године Инвентар музејских објеката имао је 6359 бројева са око 9500 предмета. Музеј је добио зграду за послугу и зграду са одељењима за библиотеку, фотографску радионицу, магацин и канцеларије. Приређено је више изложби на страни. Из извештаја, које је Академији Наука подносио кустос г. Тројановић, видимо да је Етнографски Музеј плодно утицао и помагао уметнике, књижевнике и научна друштва. Давата су обавештења по разним питањима појединцима и установама. Музеј су походили у великом броју страни научници и истакнуте личности, као и многе школе и личности из земље и са стране. Али, морамо истаћи и ону другу, негативну, страну. У музејској архиви и Инвентарима, који су нам остали иза рата, немамо оно што је од неопходне потребе за научни рад. За готово највећи број ствари нема скоро никаквих описа и историјата. Нема грађе, којом би се, поред самог предмета који постоји у Музеју, могао стручњак користити. Има објеката за које нема ни најпотребнијих података. Овакво стање се правда честим изложбама и готово сталним ношењем ствари из места у место, затим и фактом, што је и око хиљаду предмета послато из Народног Музеја без икаквих података. Ово се, донекле, може узети у обзир, али сматрамо, да се у међувремену када није било изложби могло радити на детаљном опису ствари. У толико пре, што су овај посао имали да раде баш они људи, који су највећи део ствари набавили, и били још под свежим утисцима и у приликама да све детаље прикупе. Данас ће можда то бити немогуће учинити.¹⁾ Узимајући честе изложбе као главни разлог оваквом стању ствари, можемо извести закључак да су оне позитивно деловале у толико што је Музеј материјално много добио. Да њих није било Етнографски Музеј крајем 1914. године не би имао онако велики број предмета. С друге стране, изложбе су негативно деловале на унутрашњи рад у Музеју.

Видели смо у каквом се стању налазио Етнографски Музеј пред објаву Светског Рата, када почиње други период, период застоја и

¹⁾ По казивању г. Зега историјат ствари уношен је у нарочиту књигу која је за време рата пропала. Учињена је велика погрешка што је овако рђено, у толико пре, кад је за прилику 1600 предмета дат потпун опис у Инвентарима у којима су за ову сврху установањене нарочите рубрике.

уништавања музејских тековина. 14. јула 1914. г. престао је сваки рад у Музеју. Особље је отишло у рат, и Музеј је остао без надзора. Приликом првог уласка аустро-угарске војске није било готово никакве штете. Ствари су у Београду остале све до маја 1915. г. када је из Министарства Просвете наређено да се евакуишу све драгоцености и ствари од вредности. Г. Тројановић је у 25 великих сандука спаковао све оно што је сматрао да треба евакуисати и послао у Ниш. Које су ствари послате у Ниш непознато је, јер нема никаквих спискова. Ствари су у Нишу остале од октобра 1915. г., када су пренете у Косовску Митровицу и у Краљево, где их је непријатељ затекао. Ствари које су остале у Београду у главном су сачуване. За време окупације Музеју су причинили највише штете војници из групе шофера, који су становали у доњем музејском дворишту. По њиховом одласку у Музеју је било све разбацано по поду, изгажено, исцепано и поломљено. Ускоро је дошла комисија (др Мел, др Хаберланд, др Пач, др Семајер) која се, по речима г. Тројановића, својски старала око сређивања преосталог материјала. Враћени су и сандуци из Косовске Митровице и Краљева „поломљени, без поклопаца, у пола испражњени, са искислим, убуђалим и измољчављеним стварима“. Ствари је примио г. Тројановић, очистио и средио и по списку предао окупаторским властима.¹⁾ По извештају г. Тројановића „сребрне ствари, бисерне и остале с позлатом и златом везене, готово су све сачуване, тако и драгоцени албум Н. Арсенивића, али половине његових скица нема, тако и око 8000 старинских везова из Хрватске и Славоније, Феликса Лаја, већина примерака из колекције Инкиострове, сва пресликана ускршња јаја, оригинални акварели неписмених старосрбијанских живописаца („лубочне картине“), маса фотографија, негатива, клишеја, два фотографска апарата, апарат за увељичавање слика, све богато оружје, многи ситни накити, старинска одела, све ређе књиге, већи део инвентара и колекционих књига, карата и т. д.“²⁾

Како је Етнографски Музеј изгледао 1916. г. види се из извештаја Др Х. Фолнезића, који каже „да се пренерazio када је после окупације ушао у његове просторије“. „Кроз насилно излупане витрине ствари су извлачене, кидане и по поду растурене. На све стране хаос, сандуци у неред и памук за паковање“. За неке ствари наводи „да ће бити као ратни плен у Бугарској“. „Кроз полупане прозоре вејао је снег, ветар је кишу заплускивао, а све се заједно мешало са прашином, што је многе не само ствари него и збирке упропастило.“³⁾

Да представимо стање Музеја у октобру 1918. г., после евакуације непријатељске војске, када је музејске кључеве примио г. Тројановић, послужимо се речима г. Николе Зега. „После пуне три године“, вели г. Зега, „ступио сам опет у Етнографски Музеј, и ево шта сам затекао:

¹⁾ За све време окупације управник Музеја био је мајор г. И Ковачић. — ²⁾ Годишњак С. К. А., 1914—1919., с. 231.—2. — ³⁾ Годишњак С. К. А., 1914.—1919., с. 234—5.

од 78 фигурина обучених у народна одела и распоређених по орманима и у стакленој прегради, нашао сам само једну са смешом одела из Мачве и околине Београда. Са свих фигурина било је скинуто одело и у великим орманима наслагано на катове, а фигурине су лежале у магацину. Један орман био је пун глава и руку од воска. Накита са фигурина нигде није било. Преслице, витлови, гребени и дрвенарије беху распоређени по орманима. Најпростије оружје било је смештено у два ормана. Земљано посуђе налазило се на тезгама, где је и раније било. Од грнчарије је готово све остало. Остали ормани беху празни. Кад сам видео како је Музеј расточен предложио сам г. Тројановићу да се изврши комисијски преглед и да се утврди у каквом смо стању и шта све примили од окупационих власти. Г. Тројановић на то није пристао, већ је наредио, да се Музеј што пре у ред доведе како би га савезници и наша ослобођена браћа могли разгледати“.

Из ових навода види се шта је све Музеј у току рата претрпео. Овакво стање затечено је крајем 1918. г., када настаје треће доба у раду Етнографског Музеја, доба рестаурирања и довођења у ред музејских збирки и рад на њиховом уређењу. По наређењу из Министарства Просвете г. Зега је одмах отпутовао у Загреб одакле је вратио многе ствари које је однео мајор Ковачић.¹⁾ У почетку 1919. год. г. Н. Зега је почео да уређује збирке и посао је свршио 10. октобра, када је Музеј понова отворен за публику.

У фебруару 1920. г. од стране Министарства Просвете одређен је г. Зега да оде у Пешту и да трага за несталим музејским објектима. У Пешти се задржао више од месец дана и отуда вратио збирку акварела ускршњих јаја, затим гусле, меденице, преслице, чутуре, и друге ситније ствари Етнографског Музеја. Поред ових вратио је и неке ствари Народнoг и Војног Музеја, које је пронашао у пештанском Етнографском Музеју, затим у Војном Музеју у Будиму и у Народном Музеју у Пешти.

Из досадањег излагања види се да је Музеј, како каже г. Зега, „био расточен“. Ствари које су у њему нађене биле су разбацане, искварене, распарене и без етикета. У почетку се успело да се изабере најбоље очуване и да се изложбене сале отворе за публику. Други су предмети били растурени на све стране; за њима се трагало и поједини су постепено враћани Музеју. Није се могло утврдити тачно стање. Први и најважнији посао био је израда новог Инвентара. Зато је било потребно имати особља. Убрзо су упућени на рад г.г. Емило Цветић и Боривоје Дробњаковић, професори и г-ца Милена Лапчевић, студент филозофије. У фебруару 1920. г. дошао је на дужност и г. Др Нико Жупанић. Образована је комисија (Г.г. Н. Зега, Е. Цветић и Б. Дробњаковић), којој је стављено у дужност да утврди стање у Музеју. Како су г.г. Цветић и Дробњаковић радили и у гимназији, посао је споро од-

¹⁾ Међу њима је било најмање предмета из Етнографског Музеја.

мицао и није се могао завршити ни у 1921. години. У току 1921. год. изабран је за професора Скопског факултета дотадањи управник г. С. Тројановић, а за вршиоца дужности управника постављен је г. Никола Зега. Из Музеја је отишао и г. Др Нико Жупанић, који је постављен за директора Етнографског Музеја у Љубљани. Рад на прегледању музејских збирки настављен је и завршен тек 24. марта 1922. г. Чланови комисије су по свршеном послу поднели извештај (Е. М. Бр. 73. од 24. III. 1922. г.) у коме су детаљно изнели целокупан рад као и затечено стање у Музеју, и у исто време предложили шта би требало урадити па да Музеј послужи на првом месту науци, затим националним и државним потребама. Прегледајући старе Инвентаре и збирке комисија је могла утврдити, да се од ствари које су у старим Инвентарима заведене под 6359 бројева, налазе само оне заведене под 3393 броја. Али имало је много предмета на којима, због разних узрока, није било етикета ни инвентарских бројева, те се нису могле идентификовати. Због тога је, на предлог комисије, управник предложио и Министарство Просвете одобрило, да се изврши ново инвентарисање. Трбало је почети озбиљан рад и прегледати целокупан музејски Инвентар. Трбало је понова протурити кроз руке десетину хиљада предмета. Трбало је, у колико је било могуће, сваки пронаћи у старом Инвентару и извадити потребне податке, у колико их је било, па их завести у „Лисни Каталог“. Затим ствари етикетирати, поставити их на своје место, и увести у нови „Главни Инвентар“ и у „Регистар“. Посао је био отежан, јер су се ствари налазиле на фигуринама, у орманима, на зидовима, у магацину и на тавану. И овај посао поред управника, оптерећеног администрацијом, радила су два чиновника који су у исто време били заузети и часовима у гимназији. Па ипак се, у колико су могућности дозвољавале, радило на главном послу, на поновном инвентарисању. Осим тога управа се трудила да Музеј прошири и увећа, и у јануару 1920. године покренула је питање о дозиравању два спрата на музејској згради. Управа је молила, и од Министарства Социјалне Политике Етнографском Музеју била је додељена једна дрвена кућа. Добивен је и кредит од 40.000 динара за њено монтирање, али је баш у то доба Немачка престала са лиферовањем материјала на име репарација. По одобрењу Министарства Просвете управа је уступила Скопском Музеју неколико витрина, а већи број књига дала на привремену употребу Етнолошком Семинару факултета у Скопљу. Етнолошком Семинару у Београду уступљен је антропометријски инструментаријум, у колико га је било после рата. Institut-u d' etudes Slaves у Паризу, и Народнописном Музеју у Прагу, поклоњен је већи број фотографија. Давата је материјална помоћ студентима Етнологије Београдског Универзитета за екскурзије. Уведена је и једна новина: у Музеју су одржавана семинарска вежбања за слушаоце Етнологије, и том су се приликом они упознавали са Музејем и његовим радом. Г.г. Зега и Дробњаковић израдили су „Вођу кроз Етнографски Музеј“ који је у

почетку 1924. године оштампан. Из одобрених буџета приређиване су екскурзије и набављане ствари за попуњавање збирки, а библиотека снабдевана знатним делом потребном литературом.

Под оваквим приликама и околностима настављен је рад и у 1924. години. Инвентарисано је и у Главни Инвентар музејске збирке уведено 1500 бројева. Чињене су научне екскурзије, а музејске збирке и библиотека умножени новим објектима и књигама.

Осећала се све већа потреба да се питање Музеја и музејског особља реши законодавним путем, јер се увидело да се у Музеју неће много урадити ако остане стање какво је. У томе циљу су учињене представке Министарству Просвете и Академији Наука. На предлог Академије Наука, Господин Министар Просвете установио је Саветодавни Одбор од три члана (Г.г. Др Јован Ердџановић, Тоша Радивојевић и Др Боривоје Дробњаковић). Чланови Саветодавног Одбора, у споразуму са управником, предузели су кораке код Г. Министра и тражили поред осталог, да се у Финансиски Закон за 1925.—26. г. унесе одредба по којој ће се Господин Министар овласти да пропише Уредбу о Музејима у Београду, која ће важити до доношења једног дефинитивног Закона о свима Музејима у земљи. Тражено је да се унесе потребна сума за дозиравање још два спрата, да се Музеју одобри накнада ратне штете и, најзад, израдили нацрт „Правилника“ о раду у Музеју. Управо, на ова је питања обраћана готово највећа пажња. У току ове године разрешен је од дужности г. Емило Цветић, који је изабран за професора Више Педагошке Школе, а г-ђица Милена Ланчевић враћена је на редовну дужност у III женску гимназију.

Године 1925. и 1926. од нарочитог су значаја за уређење Музеја и за регулисање најосновнијих музејских питања. Благодарети заузимљивости члана Саветодавног Одбора г. Тодора Радивојевића, помоћника Министра Просвете, најзад су од учињених предлога неколики усвојени. Господин Министар је одобрио и потписао „Правилник“ о раду у Етнографском Музеју. На поново покренуто питање од стране управе Етнографског Музеја и Музеја Српске Земље, да се регулише положај музејских чиновника, у „Финансијски Закон о буџетским дванаестинама“ за април-јули 1925. године унет је један члан (26.), по коме се овлашћује Министар Просвете „да до доношења закона о музејима прошири на територију Србије и Црне Горе од 1914. г. закон о музејима, који важи у Босни и Херцеговини, и да постави потребно особље на место наставника, који су у тим музејима додељени на рад“. На основу овога законског члана Музеј је ускоро добио своје стално особље (г.г. Никола Зега, управник; Др Боривоје Дробњаковић, кустос; Петар Ж. Петровић, кустос приправник; Милисав Лутовац, асистент и Јурије Слански, хоноарни препаратер). У предлог буџета за 1926/27. г. била је унета потребна сума за дозиравање два спрата, али је избачена приликом опште редукције буџета. Да би се помогла, управа је велику канцеларију

претворила у изложбену салу, а ходник у канцеларију, и тако добила за излагање једну просторију више. Одмах је настао интензиван рад. Од маја 1925. па до септембра 1926. г. свршени су, у главном, сви најважнији послови. Најпре је уређена библиотека и за њу израђени „Лисни Каталог“ и „Инвентар“. Инвентар има 928 бројева, а библиотека 2648 свезака. Књиге и часописи, који су дотле били у великом нереду, потпуно су сређени по групама. Библиотеком рукује, поред редовне дужности, г. Петар Ж. Петровић. Затим је настављен рад на инвентарисању музејских збирки. Овај су посао радили најпре г.г. Н. Зега и Др Б. Дробњаковић, а доцније Др Б. Дробњаковић и П. Ж. Петровић. У „Главни Инвентар“ заведени су сви предмети који су у Музеју нађени. Данас Музеј има 12064 предмета заведених под 9143 инвентарска броја. Израђен је и „Лисни Каталог“ музејских збирки који има 9143 картона, као и „Регистар“ у који су унети сви објекти. Израђена је и „Књига колекција“. Сви музејски предмети груписани су у 33 колекције (колекције: горњих одела, рубља, капа, обуће, кецеља, појасева, накита, везова, торби, тканина, кућевног намештаја и кухањског прибора, предмета за осветлење, судова и посуђа, земљорадничких алата и справа, занатлијских алата и справа, справа за ручни женски рад, оружја, коњске опреме, алата и справа за лов и риболов, прибора за пушење, обичајних ствари, црквених утвари и одела, надгробних споменика, мера и новца, дечијих играчака и рукотворина, музичких инструмената, модела и разних ствари). Предмети су изложени по салама и смештени у магацину тако, да се помоћу картона у „Лисном Каталогу“ одмах могу наћи. Израђени су и посебни Инвентари Одељења за Музички Фолклор и Илустративног Одељења. У Одељењу за Музички Фолклор има 783 мелодије које је прикупио и спремио г. Коста Манојловић, добровољни кустос. Инвентар Илустративног Одељења данас броји 2375 предмета (аквареле, цртежи, негативи, филмови, дијапозитиви, аутохромне плоче, клишеи, литографије и т. д.); њима рукује асистент Милисав Лутовац. И за једно и са друго одељење израђени су „Лисни Каталози“, урађени по областима и групама.

У току последње две године рада настојало се да се Музеј потпуно уреди. Жеља је управе да Музеј буде приступачан не само широј публици, већ нарочито особама које би се њиме могле потпуније користити. Библиотека и музејске збирке стављени су на расположење и њима се служе стручњаци, студенти као и заинтересована лица. Раније смо истакли да се у Музеју држе и семинарска вежбања за слушаоце Етнологије. Како је Музеј сада у стању да пружи више користи, надамо се да ће ове везе у будуће бити потпуније. Наша је дужност да настојимо на томе. По речима Стојана Новаковића Музеји су огледало у коме се јасно огледа културна историја једног народа. Да би Етнографски Музеј одговорио своме задатку, потребно је да му позвани што потпуније излазе у сусрет. А главне су потребе: на првом месту зграда. Оскудица

у просторијама кочи сваки рад. И сада је већ Етнографски Музеј у таквом стању да је од преко 12000 предмета изложено нешто више од једне четвртине; остало је затворено и лежи у магацину. Са добијањем зграде музејска одељења би се преуредила тако да би потпуно одговала задатку. Проћи кроз Музеј значило би обићи нашу земљу и видети све њене карактеристике. Добила би се сала за предавања и приказивање филмова из народног живота као и народних мелодија. На другом месту, потребно је стављати на расположење што више материјалних средстава за набавку апарата. Да би се ухватили разни обичаји и обреди, онако како се у народу врше, потпуно верно и до детаља, потребно је имати комплетне апарате: кинематографски и фонографски. До сада се задовољавало фотографисањем и бележењем мелодија. Али фотографије не могу представити потпуно цео ток једног обичаја или обреда, као што је то случај са филмом; исто како се бележењем мелодија не могу ухватити све ниансе једне арије. Незгодно је да странци имају овако снимљене разне наше обичаје и многе народне мелодије фонографски забележене, а ми да немамо. Потребно је, даље, имати довољно средстава за екскурзије ради прикупљања грађе и снимања разних обичаја и мелодија, као и ради прикупљања података за историјат оних предмета које имамо у Музеју, али о њима немамо никаквих података. Најзад, потребно је набавити и оне реткости којима оскудевају поједине колекције.¹⁾

Д-р Боривоје М. Дробњаковић

¹⁾ Поред података из литературе, за израду историјата послужили смо се и многим усменим саопштењима г. Николе Зега.



САРАЈЕВСКИ ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЈ

За аустријске окупације основано је у Сарајеву, 1884. г., музејско друштво за прибирање и чување старина. Оно је као државна установа ступило у живот 1888. г. под именом *Земаљски Музеј за Босну и Херцеговину*. Годину дана доцније покреће и *Гласник Земаљског Музеја*. Поред осталих разноврсних музејских предмета прибирани су и етнографски објекти, и тиме се повећавала из дана у дан и етнографска збирка Земаљског Музеја.

За кустоса је постављен Др Ђиро Трухелка. Бавио се више археологијом и исписима докумената (турско-словенских споменика) средње-вековне босанске историје, студијом њених периода и аграрно-правних односа за турске владавине у Босни и Херцеговини. Бавећи се разноврсним научним радовима није се могао развити у стручног етнографа. Према томе у рад етнографског карактера није улагао строгу систематичност и није могао имати смишљен план у прибирању и етикетању најтипскијих примерака ношње, везова, старог кућевног намештаја, старих пољопривредних справа и т. д.

Босанска Окупациона Влада, схвативши огроман политички значај изложби које су приређиване по светским престоницама, куповала је много разноврсних и скупочених ствари по окупираним земљама и слала их на светске изложбе, а после их је поклањала за музејску етнографску збирку. Све је то било са извесном рекламском тежњом, јер се нису бирали најтипскији етнографски предмети него оно што се сијало и шаренило. То је много отежавало музејски рад и систематско прибирање, сврставање и распоређивање етнографског материјала.

Др Владимир Ђоровић, професор Београдског Универзитета, а прата библиотекар у Музеју, у прегледу музејског рада („Научни рад Земаљског Музеја“; *Гласник Земаљског Музеја* за 1914. с. 15.) вели за етнографски део Сарајевског Музеја ово: „На етнографији радило се нешто више. Етнографска збирка, коју има наш Музеј, иде свакако међу најбогатије и најзанимљивије, и ако није прибирана систематски. У прво вријеме, кад је све јурило да нађе и однесе најлепше комаде народног одијела, веза, оружја и других предмета, управа музејска желела је да

спријечи такав рад и почела је сама да врши те исте послове. Услијед тога новац се трошио више на предмете, који су били у опасности да оду у туђе руке и на предмете, који су нуђени на продају, него на систематско прибирање етнографске грађе“.

Кад је 1913. г. Земаљски Музеј добио нове зграде, етнографска збирка смештена је у засебан павиљон, који има у партеру на обје стране улаза и степеница просторије за збирке са површином од неких 360 m²; у првом спрату узидане старобосанске интеријере; једну канцеларију са предсобљем и са много простора за разноврсне интеријере.



Етнографски Музеј у Сарајеву

У исто време музејски чиновник, Вејсил Ђурчић, скренут је од археолошких радова, којима се више бавио, и постављен за кустоса етнографске збирке. Тиме се и прелазом у нову зграду могао распоредити етнографски материјал, и испољити богаство сабране етнографске грађе. Тако се развио садашњи Етнографски Музеј у Сарајеву, који са осталим музејима, који су размештени у осталим музејским зградама, има једну заједничу управу и библиотеку.

У току уређивања зграда, етнографска збирка добила је ове просторије: три дворане, предворје са слазом у подрум, диванхану, канцеларију за кустоса са предсобљем и седам соба у којима су фигуре са костимима.

Преглед етнографских предмета. Свега је 4699 предмета, који су инвентарисани у две књиге, и 1659 делова костима, који су посебно инвентарисани.

Кад се улази у зграду, с леве стране је *прва дворана*. Има три велика стаклена ормана за костиме, пет мањих са стаклом, и девет већих оквира са стаклом за костиме. Поред тога на две преграде (које је Ђурчић инвентарисао као „долафи“) и на зидовима, има 160 мањих оквира са стаклом, који се могу покретати и у којима су изложени делови ношње са везом и фрагменти везова. Велика је збирка дрвених резбарија. На девет табли изложени су: преслице, водијери (тоболци), пракљаче, вретена. Под стаклом, у једном орману, има дрвених огледалаца. Нарочиту пажњу посетилаца свраћају скупоцени костими у три велика стаклена ормана и девет великих стаклених оквира на зиду. Златоткани су, брукатни, или од кадифе златом везени, какве су носили паше, бегови и војводе из Карађорђевог Устанка. У првом су орману везови златом рађени, са источњачким мотивима и утицајима. На првој прегради су у стакленим оквирима везови из Западне Босне и Босанске Крајине. У другом орману су почелице и чарапе везене свилом по комадима чохе. У трећем су везови источњачких утицаја и накит од бисера, златоткани пасови и пафте. У четвртном орману сеоски сребрн накит на глави, прсима и прстење. У петом везени примерци одела са утканим шарама. На другој су прегради стаклени оквири са почелицама на једној страни, а на другој златом везени примерци са источњачким мотивима. То је збирка везова, коју је даровао Др Франьо барун Молинари. У првој дворани је стан за ткање беџа и мутафа (коњских покробаца од козије кистријети и за вреће). Неки радови објашњени су сликама. У четири ормана у доњем делу сложени су комплетирани костими. Три су попрсја фигура: Осаћанка са капом рогом и две Херцеговке.

Друга дворана се налази с десне стране на улазу. Има три велика стаклена ормана и пет мањих са горњим деловима од стакла, а у доњем празан простор и ладнице. Богата је збирка старинског оружја.¹⁾ У првом су орману дуге пушке: шишана, штуц, чибуклија, каранфилка, рога, рашак, џефердар и карабин. У другом орману су мале пушке: даницкиња, вenedик, лисанка, ледењача, сливанка, златка, скадарка, мерцанкиња, пећанка, окрит, мали гарубин, мали рашак, мала шишана, самокрес. Ту су и дуги ножеви — ханџари. Разликују се: црнопасац, пала, мач, кама, агфа, димискиња. Ту су затим наџаци и каме. У трећем орману су сребрне токе и илике, катије и енамлуци. У четвртном орману је коњска опрема, у петом бухудари (кадионице) и иконе; у шестом мање саватли посуђе, дрвене кутије са резбаријама, и тасови. У великом стакленом орману је веће бакарно саватли посуђе гравирано. Нарочиту пажњу привлачи скупоцено, златом везено, оружје из збирке двојице завештеника: Адалберта Ангера, директора правосудног одељења у Сарајеву, и Др Сигисмунда Валеријана, аустријског пуковског лекара. На

¹⁾ О њему је писао Вејсил Ђурчић („Старинско оружје“ — Сарајево, 1926.)

зидовима су две табле преслица, једна табла водијера (тоболаца) а друга табла музичких инструмената, међу њима више гусала и тамбура. У другој дворани су модели приватних сеоских пољопривредних справа: плуг, брана, кола са јармом и тељизима; модели кућа са зградама, међу којима се највише истиче модел богате беговске муслиманске куће са свим споредним зградама за чифчије, странце и раднике које су оградом одвојене од беговских одаја. Ту су затим посуде од земље. Ту је Фочак у златом везаном оделу од црвене чохе, на коњу који је богато опремљен; иде у лов са соколом. На зидовима је осам старих застава и пашински туг.

Ћилими. Од велике материјалне вредности је скупочена збирка ћилимова (102 комада). Разликују се према величини и употреби на: ћилиме (веће комаде за простирање по соби); серцаде (мање, китњасто израђене, на којима муслимани при молитви клањају) и макате којима се застиру миндерлуци. По крајевима где су израђивани, разликују се: перзијски, средњоазијски, кавкаски, малоазијски и босански. Њима су застрте: канцеларија, диванхана и собе са костимираним фигурама. Знатан је део на зидовима. Највише падају у очи два велика комада перзијског ћилима који су застрли цео зид. Има му 300 година (из 1656. г.). Од тог је ћилима још пет комада у орману. Не може се саставити, јер нема неких комада. Свакако је био негде у џамији. Жућкасте је боје и са индијским мотивима. Да се види колики је доносимо димензије појединих комада: 680 см × 350 см, 336 × 220; 220 × 60; 210 × 145; 224 × 154; 132 × 67 и 87 × 75. Површина је свих комада 40.5435 м². Од лепших су ћилимова: перзијска шираз-серцада (изнад табле са мизрацима) са мотивима животиња (паунови са рашепуреним реповима), а до њега, над таблом са водијерима, такође шираз-серцада, по којој су љиљани. Красна кавкаска ширван-серцада је изнад табле са музичким инструментима. Већи део ћилимова лежи у доњим деловима ормана.

Предворје је простор између прве и друге дворане са слазом у подрум. Ту су смештене примитивне рибарске справе, затим алати, сеоско дрвено посуђе, док су на зидовима мреже. При слазу у подруму су: модели сеоских кућа, млинова, ступа за ваљање сукна, мајдана, сојенице и кућни млин (жрвањ). Посетиоци са интересовањем разгледају моделе варешког мајдана, височке кожне индустрије и ступе за ваљање сукна, које по потреби и на жељу виђенијих посетилаца и друштва гони вода из водовода, да се види механизам рада. У подруму су веће ствари.

Диванхана је простор на првом спрату музејске зграде, пред собама, кад се излази уз степенице. На зиду покрај степеница су уметничке слике и фотографије из пчеларства и разних етнографских појава. И таваница изнад степеница и простора пред собама и уопште сав тај простор израђен је у стилу варошких соба босанско-источњачког типа. Ту су три оквира на зиду и у њима златом везени костими од свиле

и кадифе. Најпре се одатле десно улази у мало предсобље и у канцаларију кустоса.

Костими. Музеј има 127 комплетних костима. Од тога су 64 женска, а 63 мушка. На фигурама је 75 костима. Три попрсја костимираних фигура налазе се у првој дворани: Осаћанка са капом рогом и две Херцеговке, а у другој дворани Фочак на коњу. Остале су смештене и распоређене у 7 соба и у трећој дворани.

Прва соба зове се и „Јајачка соба“, јер су „шише“ (таванице) и преграде са дрвеним разбаријама из једне муслиманске собе из Јајца. Ту су распоређене костимиране фигуре из Босанске Крајине и Западне Босне. Фигуре су: православни човек, жена и млада из Герзова (срез Мркоњића Град, који се пре звао Варцар Вакуф). — Православни човек, девојка и жена од Унца. — Жена и девојка од Гламоча. — Католички човек, жена и девојка из околине Бања Луке.

У другој соби је шише (таванице) из собе муслимана Сабурице из Сарајева, по коме се међу музејским особљем ова соба зове и „Сабуричкина“ а тако је и инвентарисана. Ту су костимиране фигуре из Херцеговине; три православне сељанке од Билећа, из Полова Поља и од Фоче. — Католик дечко из Стоца. — Католички сељак и сељанка из Ракитна. — Православни сељак и сељанка из Поблеча (Пљевља). — Православна жена од Чајнича. — Католички човек, жена и дечко из Бекије.

У трећој соби су фигуре из Доњег Подриња у Босни и из Босанске Посавине. Шише је из Сребрнице. Фигуре су: католички човек и жена из Свилаја код Босанског Брода. — Православни момак и девојка из околине Бијељине. — Католички човек и девојка од Модрича. — Католичка жена од Вукшића. — Православни човек од Брчкога. Православна девојка од Станова (Брчко).

Четврта соба названа је и „Сребрничка соба“ јер јој је шише из једне беговске куће у Сребрници, чији се власник првих година аустријске окупације одселио у Турску. Зову је и „Кадидина соба“, што представља кадију, како са меџлисима (приседницима, неком врстом поротног суђења), преслушава странке и суди. Фигуре су: Мостарац хоца. — Барјактар из Сарајева. — Шпањолски Јеврејин из Сарајева. — Православни човек и дечко из Сарајева. — Муслиман из Битоља. — Православни из Мостара. — Католик из Фојнице. — Све фигуре представљају варошане.

И у петој соби је шише из Сребрнице. Ту су костимиране фигуре из Средње Босне, Горњег Подриња и Осата: православни сељак, сељанка и девојка из Сарајевског Поља. — Католик сељак и сељанка из Крешева. — Православни сељак и сељанка из Осата.

У шестој соби је шише из руждије са шареним стаклима на прозорима, па је због тога зову „Шарена соба“. Представља харемску собу, где не залази страно мушкиње, него само најближа мушка род-

бина. Ту је: бешика са бебом. — Муслиманска млађа жена и девојка. — Православна девојка из Мостара, као служавка. — Католикиња варошанка из Фојнице. — Шпањолска Јеврејка из Сарајева. — Два дечка из Сарајева и Мостара. — Све комшинице дошле су ханумама на мехабет (разговор) и зијарет.

У седмој соби су костимиране фигуре из Средње Босне. Шише (таванице) је из Тешња, из старе куће Адемаге Мешића. Због тога се зове „Адемагина соба“ или „Тешањска соба“. Ту су: Циганин и Циганка из Сарајева. — Муслиман и муслиманка из Високога. — Стари муслиман и муслиманка из Умљана. — Католичка сељанка из Варошлука (Травник). — Православна сељанка из Орашја (Травник). — Католички сељак и сељанка из Подмилачја (Јајце). — Католикиња од Бихаћа.

Трећа дворана је уз канцеларију кустоса. Зову је и „Албанска соба“. Ту је око 100 комада броката у орманима и оквирима на зидовима. Смештене су фигуре, које су инвентарисане да су из Албаније. То су: богато одевени католик варошанин и варошанка из Скадра. — Католички човек и жена из Хота. — Сељак Албанез из Поповона (Чамурија) с грчке границе. — Хришћанка из Дреника код Призрена. — Жена (Фанда) из Горушића код Призрена.

Остали костими. Има 52 комплетирана костима, савијена у ладницама ормана у првој и другој дворани. Осим тога има око 100 делова некомплетираних костима. Из Средње Босне су, и то од Сарајева: православна и муслиманска жена, муслиманска девојка и дечко, православна девојка (све из Сарајева) и дечко из Сарајевског Поља; сељанка из Варошлука (Травник) и дечко муслиман; дечко и девојка из Врховине (Зеница). — Из Херцеговине: муслиман, муслиманка и девојка из Мостара; католички сељак од Стоца; православни сељак из јужних крајева Херцеговине; муслимани Фочак и Балија испод Вележа; православни сељак из Попова Поља и чобанче од Стоца. — Од западне Босне су: православна жена из Герзова; православни човек и жена од манастира Хрмња; два православна сељака од Гламоча и Бање Луке; православна девоја из Унца; православна жена од Котор Вароша и католичка жена из Старог Мајдана. Из Посавине и Подриња: девојка и жена од Брчкога; католик од Орашја; сељанка од Брчкога; Осаћанин и Осаћанка од Сребрице. — Заведени су инвентарно да су из Албаније: Албанез и Албанескиња из Драгана у Чумурији; католикиња из Хота; Миридит и Миридиткиња; жена из Хамела код Задрима; католикиња из Хукли; жена из Горушића и Албанез (није означено одакле је). — Дванаест је костима инвентарно заведено да су бугарски: шест женских и шест мушких. Само је за једну означено да је Бугаркиња од Трнова. За све остале није означено из кога су краја. Свакако ће који костим бити из Јужне Србије.

План даљег сређивања. Овако како су размештене фигуре по собама са таваницама варошких соба босанско-источњачког типа кућа, не

може се добити потпуна и верна слика сеоског народног живота и рада из разних крајева Босне и Херцеговине. Превише су истакнути турско-источњачки утицаји, више него патријархална култура, која изузевши вароши, где су претежни турски утицаји, више се одржала у селима. Много отежава прегледно сређивати и размештати костимиране фигуре, што је измешано становништво по верама и њихове толике видне разлике. Тежња је садашњег кутоса да размешта фигуре у собе дотичних крајева, одакле је и ношња, са кућом и целим њеним намештајем, разуме се у колико то буде дозвољавао простор у музејској згради и новчана средства. Пре свега потребно је установити основне типове ношње. Према материјалу који је до сада прикупљен могу се назрети ови типови ношње и куће са покућанством по овим областима: Средња Босна, Босанска Крајина, Планинска Херцеговина са Горњим Подрињем, Доње Подриње са Посавином и Приморска Херцеговина, а између њих мање области прелазних варијетета у ношњи, кући и кућним стварима.

У првом реду осећа се потреба, да се костимиране фигуре планинског дела околине Сарајева или Гласинца, распореде у собама њиховог краја са целим њиховим намештајем, посуђем за кување и справама за женски ручни рад. Најбоље је одабрати коју сцену из народног живота или његовог светковања. Код православног дела становништва, свакако је најзанимљивија и најподеснија сцена кућног култа: Крсне Славе и Крсног Имена. Требало би представити како званице седе или стоје за софром пред породичном иконом, где гори свећа и кандило, а домаћин ломи са долибашом крсни колач; на софри ћаса ракије са три јабуке. Тежња би била да посетиоци са стране виде те остатке из праславенске давнине. То би уз прибрани фолклорни материјал, забележене славске молитве, здравице и обичаје о славама; уз остале податке о Крсним Славама и њиховим променама, које су Цвијићеви сарадници нашли у испитаним областима, уз фотографске снимке најважнијих момената тога култа — то би све послужило научницима у решавању врло компликованог проблема: Крсне Славе и Крсног Имена.

Милан Карановић



ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЈ У ЗАГРЕБУ

Пробуђена национална свијест свих потлачених народа бивше Аустро-Угарске у првој поли прошлога стољећа нађе у Хрвата свој изражај у т. зв. „илирском покрету“, који својим снажним романтизмом оријентираним према Славенству а напосе према југославенству роди здраве и неугушиве заметке многих хрватских још и данас живих културних институција. У то доба пада и оснутак „Народног Музеја“ у Загребу. Његови оснивачи скупљали су за њ уз предмете историјске, археолошке, природословне те умјетничке вриједности и онакве предмете, који су имали да подаду слику о животу и умијећу нашега т.зв. простога пука. То се збивало према посве исправном схваћању да сваки „народни музеј“ мора бити што вјернији одраз свега живота појединог народа у прошлости и садашњости. Зато такав музеј треба да предочи свијету и све оне културне вредноте, које су дотичном народу најсопственије. А како су творевине душевне и материјалне културе нашега „простога пука“ у првом реду оне, у којима се најчишће сачувало наше народно обиљежје, логично је, да је и њима мјесто у нашем „народном музеју“.

Течајем времена, а све само даровима родољуба и без икакве службене помоћи са стране тадашње власти, која је на против било директно било индиректно кочила сваки рад на пољу наше народне просвјете, сакупила се тако у „Народном Музеју“ у Загребу знатна множина сељачких творевина, па је тим био ударен темељ за изградњу етнографске збирке у том музеју. Да је којом срећом та збирка била пуштена свом даљем органском развоју, она би унаточ незнатним средствима стално досегла била замјерну висину. Но каснија времена досудила су јој другу судбину, па је морала да проживи различне катастрофе, од којих је ни поновни покушаји далековидних, али на жалост силом тадашњих прилика немоћних појединаца, нијесу могли да спасу. Сви се ти покушаји изјаловише, па су тако Хрватска и Славонија, које су попут осталих крајева наше домовине богати мајдани за етнографски студиј, остале све до под крај 1919. без свог Етнографског Музеја. Нарочито треба жалити, да се од тог времена кроз 25 година,

док су свуда у иностранству а и у домаћим крајевима (у Београду, Сарајеву) ницали такви музеји, да систематски скупљају грађу за своју збирку, није код нас у Загребу ништа радило у том смјеру са мјеродавне стране. Они, који су били у првом реду звани, да пораде на том пољу, премда су били на положајима који су им пружали згоду за provedбу таква рада, неvjеројатном су и неопростивом апатијом пуштали да замру сва настојања, која су се као природна и полетна реакција појавила против њихова мртвила. Од ових акција за оснутак Етнографског Музеја спомена су вриједне оне, што их подузеше (Проф. Јосип Пурић, Хрв. природословно друштво, те Браћа Хрв. Змаја) на приједлог Др Велимира Дежелића ст.

Сав рад око скупљања народних рукотворина препуштен је био и за то вријеме само приватној иницијативи и случају. Сваки је сакупљач радио по свом нахођењу и засебно без свезе с другима, имајући сваки само свој циљ пред очима. Природно је, да због тога није у том послу могло бити система или бар не онога система, којим би се морало руководити сабирање грађе за знанствено управљани музеј. Није код тога био удешен изврсно смишљен начин рада, како то за скупљање *ойиса* грађе о народном животу предвиђа „Основа“, намјењена сурадницима „Зборника“¹⁾. Но уза све то морамо бити дубоко захвални онима, који су се било ма с којим разлогом дали на тај посао, те тако спасли од неминовне пропасти голем дио нашег народног блага. Ту се као главни радници и раднице истичу имена: Срећко Лај, Др Исо Кршњави, Фердо Хефеле, Никола Арсеновић, Никола А. Плавшић, проф. Јосип Пурић, проф. Антон Јироушек, Милан Крешић, Др Никола Гржетић, Левин Хорват, Мате Шљиварић, Милка Штанфел, Клотилда Цветишић, Јелица Беловић-Бернадзиковска, Злата Ковачевић-Лопашин, Марија Рашић, Женка Франгеш, Злата Шуфлај, Андрија Милчиновић те нарочито Милко Цепелић и С. Бергер. Уз ова имена истичу се, али не као сакупљачи домаћег народног блага, већ као широкогрудни и љубављу према отаџбини прожети дароватељи етнографских објеката, што су их скупили понајвише за свога боравка у далеким крајевима Африке, Азије, Аустралије и Америке и то као главни: Драгутин Лерман, браћа Мирко и Стево Сељан, Фрањо Марек, Мирко Брејер, Драгутин Ковачић и Виктор Вижерхаузер.

Сви су ови прегаоци донекле као настављачи рада „илирских препородитеља“ посредно или непосредно, свијесно или несвијесно, у једно од најкобнијих времена наше народне прошлости спремили грађу, из које се након нашег ослобођења испод јарма Аустро-Угарске напокон могао под конач г. 1919. да оснује Етнографски Одио Хрватског Народног Музеја у Загребу.

¹⁾ Основа за сабирање и проучавање грађе о народном животу. Написао Др Анте Радић. Прештампано из II књ. „Зборника за народни живот и обичаје јужних Словена. У Загребу 1897. Издао Југословенска Академија Знаноности и Умјетности.

Треба нагласити, да је баш збирка једнога од ових приватних прегалаца била непосредан повод оснутку поменутог Етнографског Музеја. То је голема збирка наших народних рукотворина и различних умјетнина, страних и домаћих, госп. С. Бергера, бившег велеиндустријалца у Загребу а сада равнатеља, са посебним положајем, тога музеја; збирка позната свакоме, који се интересује за наше културне течевине а о којој се већ често у јавности писало и говорило. Она је плод више него четрдесето-годишњег сакупљачког рада њезина оснивача, рођена у етнографски богатом крају у Мнешницама код Новог Мјеста над Вахом у Чехословачкој. Већ од рана проникнут љубављу за народни рад, с којим је у првој својој домовини одрастао, дошавши у Хрватску пред којих 50 година, одушеви се за љепоте њезиних сељачких рукотворина, и тако започе „Збирка С. Бергер“ паралелно с његовим далекосежним и далековидним радом на пољу придизања и организације наше сељачке кућне индустрије.¹⁾ Кад је у вријеме „преврата“ потакнута идеја, да се та од свих загребачких збирака најважнија приведе у власништво земље, што је била и давна жеља њеног власника, веледушном је приправношћу његовом том науму удовољено. Тиме је уједно дан повод да се све остале загребачке јавне збирке, настале приносима поменутих прегалаца, а опет великим дијелом на основи рада С. Бергера, разасуте дотле по разним осталим музејима, патриотском сусретљивошћу са стране свих интересованих фактора, а напоје са стране нове народне владе, којој је тада био повјереник за просвјету г. Др Милан Ројц, сједине у једну цјелину под окриљем Хрв. Народног Музеја као његов самостални Етнографски Одио.

Тако створена цјелина, којој „Збирка С. Бергер“ са својих око 12.000 предмета заузима главни и основни дио, репрезентирајући огромну знанствену и материјалну вриједност, смештена је у згради бившег Трговачко-обртничког Музеја. Просторије те зграде, премда нису идеалне, ипак су најподесније од свих које су у Загребу намијењене било за коју музејску сврху.

Главни дио збирке смјештен је већ од почетка у првом спрату, а остале њене гране те канцеларије, ателијери, радионице и магазин, нашли су мјеста у приземљу и подрумским просторијама.

Фронта зграде има дужину од 46 м. а изложбених дворана има за сада само девет, јер музеј на жалост није још у посједу читаве споменуте зграде, па се више дворана одређених за излагање мора употребити за уредовнице и радионице, које су тога ради тек посве провизорно и непотпуно уређене.

Након што се тако Етнографском Музеју нашао доличан стан, најпреча је брига његове управе била, да му материјал уреди према

¹⁾ Приредио је око 100 изложба у свим већим свјетским градовима упознавајући тако велики свијет с производама наших сељачких домова и истичући вазда њихову исправну народну провјенијенцију.

модерним музеолошким принципима. У том се послу она морала а мора још и данас, да бори с великим потешкоћама, које извиру одатле, што су стари инвентари здружених збирака — колико их уопће има — највећим дијелом веома мањкави, што музејске просторије, првотно одређене за Трговачко-обртни Музеј, нису најподесније за изложке етнографске природе, што нема довољно витрина на расположењу те што кроз дуже вријеме није могла да добије довољан број струковњачких сила.

Уз ову најпречу дужност управа се одмах латила и посла, како да му садржај употпуни и прошири, и тиме га учини што подеснијим, да удовољи задаћи, коју му је намијенила: да прикаже сав живот и



Етнографски Музеј у Загребу

културу нашег народа, у првом реду сељака и то понајприје из хрватских крајева, затим да даде слику живота и културе, нарочито сељачке, свих културних народа, напосе славенских, те живот и културу т. зв. полукултурних и дивљих народа, да тако послужи научном проучавању особина нашег народа те човјека уопће, а уз то да унапреди школску обуку и ширење просвјете уопће, те да буде извор побуда за умјетност и обрт, а као узорна институција да репрезентира дио наше читаве народне културе.

Према тој задаћи удешава управа сав свој рад, борећи се попут и свих осталих наших музејских институција стално, уз већ споменуте потешкоће, понајвише са нестацицом новчаних средстава. То последње је то кобније, што етнографска грађа не чека мирно под земљом попут

археолошке, да се приведе на површину, већ пред облицима модерне културе ишчезава рапидном брзином тако, да у најкраће вријеме нећемо више имати што да саберемо и да спасавамо од неминовне пропасти.

Уза све то управа је до данас постигла замјерне резултате. Мора се признати да је томе држава релативно мало допринијела. Од год. 1922.—1925./26. добивао је музеј за употпуњавање своје збирке на *годину* у свему око 6.000 динара, предвиђених у државном буџету. Понајвише је приватна иницијатива садашњег директора С. Бергера створила услове за напредак музеја. Овим је путем музеј међу осталим дошао до смјештања у згради бившег Трговачко - обртног Музеја; до већег броја витрина које омогућише, да се барем један дио музејске грађе могао изложити; те надаље до ванредних нових колекција из Јужне Србије, Хрватске Посавине, околице Загреба и Сјеверне Далмације. Све то репрезентира велику материјалну вриједност, а да о моралној и не говоримо.

Стање музеја је данас у главним цртама ово :

Особље: равнатељ (С. Бергер), управник (В. Ткалчић), чувар (Др М. Гаваци), академска сликарица у својству чувара (З. Сертић), асистент (Др М. Н. Кус); чиновница за стручну инвентуру (Ј. Новак), текстилно-техничка струковњакиња (Т. Паулић) и 3 служитеља.

Музејска збирка броји око 30.000 објеката од којих претежни дио чини текстилна грађа. Ова је свакако најзначајнија за материјалну културу нашега сељака, а то интересантнија, што су у њој заступане готово све до сада познате ткачачке и везилачке технике, те типови главнијих југославенских ношња и то не као свјedoци прошлога, сада већ мртвога рада, већ као споменици још увијек живе сељачке вјештине.

Уз текстилну грађу истиче се збирка *дрвенина* особито преслица, тиквица и пастирских чаша, керамике, нарочито из хрватског Загорја, Лике и Јужне Србије, *народног накића* — напосе производа *кујунџилука*, дјечјих играчака, *религијских* предмета, шарених ускрсних јаја, разнога занатлијског и ратарског те рибарског *алаша и сјрава*, па збирке *модела* сељачких зграда и оруђа. У најужој вези с овима започета је збирка *покућсџва* и потпуних сељачких интериера те коначно збирка етнографских *слика* за што потпунији приказ оних момената из народног живота, који сами изложеним предметима не долазе довољно до изражаја.

На све ове наше домаће производе надовезују се лијепе колекције предмета из Чехословачке (уз предмете из „Збирке С. Бергера“ дарови Чешкиње Н. Најрајтер из Прага), Румуније, Мађарске, па Албаније и ближег Оријента (већином „Збирка С. Бергер“).

Посебну групу чини „ексотична збирка“ с објектима црначких култура и подручја Конга (збирка Д. Лермана, Ф. Марека), из Абесиније и Јужне Америке (збирка браће Сељана), из Сомала и Арабије (збирка М. Брејера), и Кине, Јапана и Индије (збирка Викерхаузер и С. Бергер),

Меланезије, Полинезије, Микронезије и Аустрелије (збирка Ковачић, de la Roncière, Lay).

Код разврставања и смјештања свих збирака употребљен је *географски принцип*, док се на састав појединих врста објеката у засебне низове, а у сврху етнолошке компарације, тек спорадично могао узети обзир.

Питање *фигурина* (таппеқина) настоји управа да ријеши на начин, који је у обичају код посве модерно уређеног Етнографског Музеја у Хамбургу, наиме с помоћу схематских тјелесних ликова. Тек ако би јој успјело, да дође до умјетнички изведених фигура одустала би од строге provedбе схематизирања. Као засебне установе музеја ваља напоменути његов *Одсјек за Пучку Музику* с богатом збирком домаћих и иностраних музичких инструмената којему је сврха поврх умнажања те збирке, да напосе и фонографским путем прибира народно музичко благо. У ту сврху стоји музеј у вези са Фонограм-Архивом Академије Наука у Бечу, који му је дао на употребу фонографски апарат, конструисан специјално за такав рад. Тај одсјек руководи музиколог у својству чувара Др Б. Широла. До данас је фонографски забиљежено око 200 пјесама и народног говора. Затим треба споменути *Одсјек за примјену селачког умијећа* у сврхе умјетничке и обртне. Овај се Одсјек брине за унапређивање свих настојања у том смјеру а даје прилике свима, да се послуже материјалом музејске збирке те их у том подупире савјетом и чином. Међу осталим приредио је год. 1922.—23. ванредно успјелу изложбу умјетно-обртних и дрворезбарских радова изведених у радионици академског сликара Срећка Сабљака.

Од помоћних усанова музеја спомињем музејски *архив* у којем је похрањена оригинална, разнолика рукописна етнографска грађа, фотографије, цртежи и т. д., *приручна библиотека* коју је требало од темеља ново основати, а сада обасеже око 1000 бројева; *аџелер* за цртање и сликање; *соба за фојографирање* са више апарата и најнужнијим направама; *радионица* за столарске, браварске и друге послове те за конзервирање музејских предмета. Уз то двије уредовнице за администрацију.

Као засебан, односно помоћни дио музеја налази се у стадију припреме *Одсјек Антрополошки* и *Одсјек Кинематографски*.

Знанствени литерарни рад музејске управе није могао до сада бити особито плодан, јер је она готово сву своју енергију улагала у организацију своје младе институције, те у прикупљање нове музејске грађе за употпуњавање старих збирака или за оснивање нових. То јој је крај расположивих незнатних средстава и данашњих опћих тешких економских и прометних прилика било двоструко теже, па није могла да се ода интензивнијем публиковању својих знанствених резултата. Усто су бројне нужне екскурзије музејских службеника у поједина етнографски слабо или никако истражена домаћа подручја много апсорбирале дјелатност

управе, но она је ипак својим радом знатно допринијела излажењу њезина полуслужбеног органа „Народне Старине“¹⁾, те започела издавањем модерно опремљене „Збирке Југославенских Орнамената“ којој је у наклади „Државне накладе школских књига и тисканица“ у Загребу, изашао I. а сада је у припреми II. и III. свезак. Тиме је започето прво критичко издање тога нашег народног блага. Уз овај научно-литерарни рад публиковали су поједини музејски чиновници своје радове било научне било умјетничке у разним домаћим и иностраним часописима.

Од године 1920. кад га је у мјесецу јулу посетио — тада још као регент — Њ. В. Краљ Александар, музеј је приступачан публици, па га она, како домаћа тако и страна, од тада марљиво посјећује. Нарочито је хвале вриједно настојање наставника из свих дијелова наше домовине да доводе своје ученике, како би си зорним начином употпунили познавање свога народа, што су га стекли у школама. Исто тако све више посјећују музеј сељаци, међу којима има музеј велик број одушевљених пријатеља и помагача. А особито ваља истаћи чињеницу, како сви конзулати страних држава у Загребу упозорују на музеј своје сународнике, који долазе у Загреб. Тако он поред музејског струковњачког рада да помице врши и еминентну патриотску дужност информишући странце, као и домаће, о нашем народу. Својим досадашњим радом музеј је стекао замјеран углед.

Етнографски Музеј у Загребу, на радост, не може се до сада потужити на несклоност мјеродавних фактора од којих у првом реду зависи његов просперитет. Овдје треба да истакнем нарочито велико заузимање за музејске интересе са стране бивших покраинских намјесника за Хрватску и Славонију: Др. Т. Алауповића, Јурја Деметровића, Др. Ернеста Чимића те шефа за просвјету и вјере Др. Алберта Базалу, као и напосе бившег начелника у Умјетничком Одељењу Министарства Просвете Др. Бранка Шеноу. Исто тако велик број приватника живо прати и потпомаже његов рад; доказ је томе замјеран број (преко 100) идеалних пријатеља, на основи владине наредбе именованих музејских *повјереника и повјереница*, који за њ раде диљем наше домовине као и у иностранству, прикупљајући дарове за музејску збирку или иначе пропагујући музејске интересе. Нарочито је такође важна чињеница, да га братском и колегијалном сусретљивошћу сусрећу све сродне му институције у домовини као и у иностранству.

Овакве симпатије хоће и живо жели музеј да задржи и ојача, па с тога наглашујем, да је онда вазда спреман, да у колегијалној и трајној сарадњи са свим сродним институцијама, као и са сваким прегаоцем на пољу сличних настојања поради око процвата јужнославенске, свеславенске као и опће етнографије.

Проф. Владимир Ткалчић

¹⁾ *Народна Старина* неповремени часопис за културну историју и етнографију јужних Словјена. Уређује Д-р. Јосип Матасовић. Излази од год. 1922. у Загребу.



КРАЉЕВСКИ ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЈ У ЉУБЉАНИ

Словеначки део наше државе по свом етнографско-географском и културном положају, као и по свом положају између три различите европске културе, врло је интересантан. И ако словеначки живаљ није толико богат, разнолик и свеж у етнографском погледу, као што је хрватски а нарочито српски, ипак није ништа мање занимљив за науку управо због свог положаја на тремеђи германства, романства и јужног словенства. Зато су словеначке етнографске прилике већ рано побуђивале научњаке на студије. Почети етнографског испитивања међу Словенцима датирају натраг већ у XVI век, а у XVII веку се у Валвасоровом делу развише у извесан систем, који је у XVIII веку био и локално дограђен. Етнографско интересовање достигло је код романтичара XIX века кулминацију: тада се интензивно испитивала историја словеначких народних одела, кућа, сликарства, пластике, везова, покућства и заната. Ипак Словенци до ослобођења и уједињења нису могли, због аустријског германизаторског система, добити самостални Етнографски Музеј, који би постао матица тих студија и који би их модерно системизовао и публиковао.

Систематском етнографском проучавању Словенаца био је сметња бивши аустријски режим из узрока, што није имао особитог интереса за развој словеначког и уопште југословенског народописа. Љубљански музеј „Рудолфинум“ морао се ограничити и задовољити у времену свог стогодишњег опстанка само са јадном собицом за излагање етнографских предмета, а и та собица морала се ограничити у духу легитимистопроvincијалне немачке политике само на териториј бившег војводства Крањског. У тој музејској соби, према томе, нису били изложени предмети словеначке народне културе из Штајерске, Корушке, Прекомурја, Горишке, венецијанске Словеније, Трст и Истре, а још мање је могао посетилац ту видети рукотворине хрватског или српског сељака.

Зачела се и у јавности много пута наглашавала потреба самосталног Етнографског Музеја у Љубљани, но словеначки етнографи су чекали узалуд, да им се испуни жеља све до пада Аустрије (1918. г.). Тек после уједињења био је учињен први корак у том правцу и 21. јула 1921. г. решењем Министарског Савета (У. Бр. 1481) установљен је у обиму по-

крајинског музеја у Љубљани самосталан „Етнографски Институт“ и за његовог шефа постављен је Др Нико Жупанић. Год. 1923. Етнографски Институт је претворен у „Краљевски Етнографски Музеј у Љубљани“, а за његовог првог директора постављен Др Нико Жупанић. На тај је начин Музеј могао аутоматски проширити делатност на етнографски заокружену словеначку територију у првом реду, и на хрватске и српске територије у другом реду. У јулу 1924. г. Етнографски Музеј добија асистента (Др Станко Вурник). Још исте године постављен је за препаратора г. Драго Вахтар.



Музеј у Љубљани

Управа је одмах почела енергичан рад, како би се надокнадило оно што се изгубило за време аустријског режима, у коме се етнографија није довољно систематски и научно проучавала. Треба хитати да се спасе што је још остало. Као основу за рад Музеј је установио прво стручну библиотеку од фундаменталних књига етнографске струке; ступио је у научне и информативне везе са домаћим стручњацима, као и са сродним институцијама у нашој држави и иноземству, те тако створио писмену међусобну комуникацију. Етнографски Музеј је у годинама 1924. и 1925. од „Народног Музеја“ узео у свој посед и власт 3502 изложбена предмета етнографског значаја. Ови су предмети инвентарисани, затим се почело са куповањем потребних нових предмета за изложбену збирку. Тим путем Етнографски Музеј хтео је да врши свој задатак, на име да представи изложбом својих збирки у првом реду словеначки живаљ, а у другом реду Јужне Словене уопште: у етнографском, антрополошком и народоуметном погледу.

У даљим редовима износимо преглед стања и рада Етнографског Музеја, као и његове потребе.

1. Пре свега треба констатовати, да се за проучавање народне архитектуре, за испитивање структуре села и насеља и дворова на територији Словенаца, као и за сабирање припадајућих литерарних и историјских извора врло мало учинило пре установљења Етнографског Музеја. Што је Етнографски Музеј преузео код свог установљења пре свог постанка, то је било врло сиромашно, наиме реконструирано огњиште из Горењске, рудиметни горењске куће и коморе, као и нешто мобилијара и једну пећ, те на крају око 50 фотографија и дијапозитива кућа. Прво је требало сабрати сву литературу о словеначкој кући, растурену по разним немачким и словеначким стручним и нестручним књигама, и затим почети систематско проучавање данас још очуваног материјала. На врло кратким путовањима (по недељу дана), у два маха, директор и асистент обишли су Белу Крајину од Семича и Чрномља до Адлешина—Подземља, а асистент је у слободно време цртао тлорисе и фотографирао куће и дворове у Долењској и Горењској. Музеј располаже данас са око 1800 фотографија и тлориса словеначких кућа, дворова и села. На основи досад скупљеног материјала могуће је започети студирање стила и историјског развоја словеначке народне архитектуре. Музеј је намеран да изда, кад буду материјалне прилике повољније, о словеначкој кући илустровано дело налик на модерна ческа, руска и немачка издања. У нацртима Музеја за ближу будућност престоји оснивање нарочитог одељења у збирци са насловом „Народна архитектура“, где ће бити по примеру већих европских Етнографских Музеја сакупљени сви карактеристични модели типова словеначких кућа, а у исто доба биће изложени тлориси и прорези, да се могу упоредити са главним типовима европске народне архитектуре. Таква изложба имала би значај приказивања словеначке народне архитектуре у кругу суседне европске, и на основу тако заснованог приказа дале би се читљиво представити наше грађевинске особености, као и оно што је заједничко са суседима. Оваква изложба била би од високог научног значаја не само за Словенце, него за сву средњевропску етнографију.

2. У погледу приказивања и представљања словеначког сељачког покућства, у збирци Етнографског Музеја има леп број сандука (скриња, кофан) из XVII до средине XIX века, и то из Корушке, Горењске, Долењске и Белокрањске, а нажалост ниједног из горишко-приморске стране. Етнографски Музеј поседује само два ормана и само један астал (миза) из Горењске, пет столица и неколико колевки (зибка), надаље малу збирку коловрата и преслица, знатан број изрезаних „кожели“, које ће бити, чим добије Музеј потребан простор, у посебној витрини достојно изложене. Сељачка фигурална пластика (бошки, мартре) слабо је заступљена, а потребно је да се прикаже њезина еволуција од средњевековних „склепника“, даље преко ренесансе у барок и „рококо Марије

Терезије“. Музеј поседује лепу збирку модела за „мали крухек“, и дао је да се у гипсу израде позитиви, које ће са дрвеним негативима заједно изложити у пројектованом одељењу „Словеначка народна пластика, покућство са пластичким занатом“. Осим тога постоји лепа збирка чаша „мајолика“, мала колекција столног посуђа и „печница“ (Офенкахелн); један угао посвећен је гвозденом декоративном занату: надгробни крстови — занимљива студијска грана за себе, даље ограде, кључаонице и кандила, као и модели оруђа.

3. У погледу народног одела број преузетих обучених фигурина у етнографској дворани свакако је мален за представу словеначке народне ношње. Има само у једној витрини десетак ношњи: Горењац и Горењка, Ратечан и Ратечанка, Горењка с „печом“, Нотрањка, Белокрањска млада и Пољанка те Бојанац и Бојанка. Узалуд око тражи зиљски, межишки тип са линшком и сентвишком варијантом, даље бохињско-ровтарски и подкоренско-крањскогорски тип, даље блејско-камногоришко-радовљишки тип, долењске варијанте са Белокрајином, Штајерском, Трст са околином, Барковље, северну Истру, Випавску, Толмин и Прекомурје. Осим тога није немогуће да се спроведу реконструкције средњевековних, ренесанских и барочних народних ношњи, које Музеј има у свом нацрту, чим буду млађи типови са својим локалним варијантама набављени и представљени. Литература о словеначким ношњама и историја и слике сакупљени су и с временом припремиће се издање „Словеначке ношње“. У циљу да попуни недостатак осталих југословенских ношњи, Етнографски Музеј купио је извезене ношње и одела из Далмације и некоје ношње из Јужне Србије. Музеј је био у стању да уреди збирке „авба“ и „печа“, које су бројно заступљене и често локализоване и датиране из средине XVIII до краја XIX века (Горењска, Долењска, Белокрајина до Купе), а докупио је за упоређивање још и везове из Трста и околине. За сада Музеј поседује приморске ношње само у сликама, а у погодби је за два костима, као и за корушка и прекомурска народна одјела. У депоима лежи леп број извезених примера, који се због несташнице простора не могу изложити, као што се због несташнице новаца не могу набавити скупа зиљска и приморска одела, која народ више на носи, а остаци се чувају као реликвије код појединих породица. Музеј је ипак прикупио бар фотографије свију ношњи.

4. Словеначко народно сликарство сразмерно је добро заступљено збирком сликаних прочелних дасака код пањева за пчеле. У депоима се чува још много тога материјала, који ће бити изложен, чим буде места. Етнографски Музеј купио је и нових екземплара, да би се увећала збирка, јер су ове посликане даске словеначки специјалитет, који је пре извесан број година на пчеларској изложби у Берну у Швајцарској побудио светско интересовање. И слике на стаклу припремљене су за изложбу и наново поправљене, умножене и уређене. Музеј је саставио мапу у коју сабира сељачке орнаменте и поседује леп број фотографија вотивних слика и „пожарних“ фрески.

5. Екзотично оделење (Америка, Африка, Азија) могло би се донекле уредити, кад би било простора. За сада су различити кинески, египатски и индијски куриозитети натрпани у три ормана. Етнографски Музеј је добавио нове предмете и уредиће засебан изваневропски етнографски угао, у коме ће се изложити и онај материјал, који због недостатка простора чека у тами магазина.

6. Прикупљена је литература о народној словеначкој песми, о епичном благу и бабјеверству (празноверству), о сељачком здрављу. Сабира се и још живећи материјал.

7. За народну музику се до времена оснивања Етнографског Музеја у Љубљани није ништа учинило од стране бив. аустријског „Рудолфинума“. Зато је Музеј, по узору загребачког Етнографског Музеја, набавио примајући и репродуктивни фонограф и прибрав неколико десетина хармонски и ритмички врло компликованих мелодија са југа Беле Крајине, међу њима и драгоцен примерак белокрањског „нарицања“ које је већ изумрло. Музеј је прикупио више збирки записака народних мелодија а засигурана му је и велика збирка песама, прикупљених за време аустријске владе од стране одбора чији је председник био Д-р М. Мурко. Сада их чува Глазбена Матица у Љубљани. Музеј намерава образovati стручни одбор који би редиговао песме и у стручном облику издао.

Наведени подаци показују да Етнографски Музеј у Љубљани потребују у првом реду *више простора*, са више соба и бар са још једном двораном. Натрпана, непрегледна збирка у етнографској изложној дворани треба да добије везе са суседним собицама и одељцима. *Државна допација сразмерно је мала* и креће се између 45.000 и 50.000 динара годишње. Тако скромно одмерена дотација не може осетно допринети музејском раду, јер није довољна ни за куповину предмета за збирке, за израду фигурина и модела кућа, даље за фотографски, фонографски, антрополошки материјал и инструментаријум, а камо ли за скупе нове стаклене витрине или за адапацију простора. Треба додати да Музеј из ове суме плаћа канцеларијске и манипулативне трошкове, водовод, огрев и осветлење.

Буџетска дотација за нову зграду Етнографског Музеја у Љубљани за сада је још на мртвој тачци, преко које се не може прећи, док влада не нађе пут, како би већом дотацијом боље подупрла рад Етнографског Музеја у Љубљани.

Д-р Нико Жупанић



КРАТКИ ПРЕГЛЕД КОЛЕКТИВНОГА РАДА НА ЕТНОГРАФСКОМ ПРОУЧАВАЊУ НАШЕГА НАРОДА

И ако је Вук С. Караџић врло успешно био започео скупљање наше народне традиције и описивање нашега народа и његове културе, и ако је при томе имао и помагача из народа, ипак интерес за те ствари за дуго није постао општи. Листови, алманаси и часописи (*Новине Србске, Забавник, Летопис, Србски Народни Лист, Србске Народне Новине, Магазин за лудожесиво и моду*) имали су и по који прилог из области етнолошке науке, али је све то било узгредно и случајно. Није било боље ни кад су отпочели да се чине покушаји да проучавање народа и његових творевина узму јачега маха. Све до скоро тај је посао остао на ретким појединцима; колективнога рада није било. Ја ћу овде покушати да укратко, без коментара и без истраживања дубљих разлога, изнесем напоре који су чињени да би се проширио и ојачао интерес за етнографска испитивања у нашем народу. Старања је, као што ће се видети, било доста, али је успеха било у почетку врло мало, или и нимало. Доцније је интерес јачао и у последње време напредује све више од научних врхова, од Академија и Универзитета, па до радника у народу, који ревносно скупљају традицију, описују живот, обичаје и целокупну народну културу.

Од 1842—1853 године уређивао је *Летопис Матице Српске* (књ. 81—88) у Будиму Јован Суботић. Вредан, енергичан и великих планова он је, између осталог, позвао сеоске свештенике и учитеље да скупљају етнографску грађу из народа. Од овог позива није било велике користи. *Летопис* је и даље, и ако је у њему нешто више грађе из народа, био недовољан центар за њено скупљање и штампање. Тек 1869 године издала је Матица Српска једну збирку *Српских народних песама* које је у Славонији скуприо Ђ. Рајковић (Н. Сад, 8^о, стр. 224), а у последње време: *Ујусџва за испитивање порекла сѣановнишџва и џсичких особина* од Ј. Цвијића (Н. Сад 1922, 12^о, стр. 15) и *Ујусџва за испитивање народног живџша и обичаја у Војводини* од Ј. Ердељано-вића (Н. Сад 1925, 12^о, стр. 63).

У том погледу било је напредније Друштво Српске Словесности, које је још у првој књизи свога *Гласника* 1847 изнело као свој програм да ће обрађати пажњу између осталог и на српски језик, старе српске обичаје, песме и предања, „описе путовања по предмету историје и народности српске“, статистику и тако даље. У седамдесет и пет књига *Гласника* првог одељења и у осамнаест књига другог одељења има доста прилога из народа и о народу. Једна читава књига (десета) *Гласника* другог одељења испуњена је *Народним њјесмама из сѣтаријих (највише) њриморских зајиса* које је скупио В. Богишић (Београд, 1878, 8^о, стр. 142+430). Сем тога о трошку Српског Ученог Друштва, како је доцније названо Друштво Српске Словесности, издате су: *Српске народне њјесме из Босне и Херцеговине*, скупио Б. Петрановић (1867), *Српске народне њријовијейшке, њонајвише крајшке и шаљиве*, скупио В. Врчевић (1868), *Српске народне игре*, покупио и описао В. Врчевић (1868), *Српске народне њјесме*, покупио их по Босни Коста Х. Ристић (1873).

1866 године издаде В. Богишић у Загребу књигу *Pravni obiĉaji u Slovena* (друго издање 1867), којом је желео „доказати фактима саопћеним савременим писцима да у нас још не мало правних обичаја живе те тиме побудити на њихово скупљање“. Увидевши пак велику вредност живих извора за упознавање правних обичаја, Богишић се одмах постара да састави систематски план за скупљање још живих правних обичаја. Под насловом *Naputak za opisivanje pravnih obiĉaja koji žive u narodu* тај план изађе као прилог самој књизи *Pravni obiĉaji u Slovena*. Сем тога Југословенска Академија издаде и друго и треће издање овог *Naputka* и ћирилицом и латиницом, у четири хиљаде примерака, и разасла их, нешто она, нешто сам писац, по свима југословенским земљама да се по њему скупља из народа грађа у којој су сачувани народни правни обичаји. Успех од тога посла саопштен је у *Radu Jugoslovenske Akademije* (књ. I, V, X и XIX), а сву добивену грађу Богишић је наштампао у своме опсежном *Zborniku sadašnjih pravnih obiĉaja Južnih Slovena* (књ. I стр. LXXII+714) који издаде Југословенска Академија у Загребу 1874 године. У уводу овога дела казују Богишић да има у рукопису још грађе коју је сам покупио. Било би врло корисно кад би се ова грађа потражила међу Богишићевим рукописима и објавила.

У *Вили* за 1867 годину (бр. 51 и 52), коју је у Београду уређивао Ст. Новаковић, наштампан је један *Научно њаѣријојшски њозив*, потписан од уредника и још од осморице тада младих научника, којим се предлаже оснивање једне *Дружине за Археологију и Еѣнографију на Балканском Полуострву*, којој би био задатак „да у народу, куда год доспе, буди свест за старине и народне особине; да развија и уздиже појимање како су те ствари за нас светиња, па треба да их поштујемо.... да испитује старинске цркве и грађевине, да тумачи уметност у њима употребљену, било у зидању било у живопису, и тако даље, да прибира и на видик износи у верноме снимању различито посуђе из минулих вре-

мена; да сабира и свету показује различите наките и уресе из прошлости; да проучава и показује различито одело из мирног и војног живота; да прикупља народне скаске, веровања и обичаје; да издаје пословице, загонетке и песме; да показује начин живљења у различитим крајевима; да снима и саопштава ношњу из различитих места, како мушку, тако и женску; да карактерише различите типове из појединих крајева и у опште испитује, прибира и проучава и на видело износи све оно што ће моћи народ у скаком погледу као самосвојну индивидуу да обележи“. Колико је мени познато од овог лепог позива није било никаквих резултата.

1871 године поднео је А. Чумић *Предлог одсеку историјском и државничком Српског Ученог Друштва за изучавање живота народа српског* (Београд, 1871, 8^о, стр. 54), којим обраћа нарочиту пажњу на две наше институције, на задругу и општину. После пуно разлога предложио је „да Учено Друштво умоли владу да одобри извесну суму новаца за ову цел, па да оно избере два лица, која би у разним крајевима српским промотрила и проучила у свему пространству поменуће две установе. Даље, да умоли владу за отпуст од дужности ових лица за време које би довољно било“. И ако је овај предлог „одсек саслушао са великом пажњом и одобравањем, па је одлучио да се у целини одмах наштампа преко реда у *Гласнику* и оштампа у особитој брошури у хиљаду и петстотина примерака, ради разашилјања у разне српске крајеве, како би се Друштву што пре јавила лица која би била компетентна за овакав посао“ — од свега није било ништа.

1872 године поднео је Ст. Новаковић историјском и државничком одсеку Српског Ученог Друштва један „предлог и нацрт“ под насловом *Српски историјско-етнографски музеј (Гласник С.У. Друштва, књ. 34, стр. 336-356)* у коме предлаже да се оснује „Историјско-етнографски Музеј, у ком би се представио очигледним начином (народни живот) у свему у чему се он спољно показује у прошлости и у садашњости његовој“. Ни од овога није било ништа. — Исте године наштампао је у *Летопису Матице Српске* (књ. 114, и посебно, 8^о, стр. 77) Др. Владан Ђорђевић чланак *Народна Медицина у Срба*, у коме је, по примеру В. Богишића за правне обичаје, хтео да прикаже наше медицинске обичаје. Да би побудио још кога да у овоме правцу скупља и саопштава грађу о народној медицини, он је своме чланку додао и *Пишања за скуљаче народне медицине*. Но ни од овога посла није било ништа.

1875 године изашло је слабо и оскудно *Ујуство за изучавање народа* „ђацима Велике Школе и осталој омладини од Побратимства“ (Београд, 8^о, стр. 8), којим се хтело да се омладина крене на рад око проучавања народа и на скупљање етнографског градива; али је све било без успеха.

1876 године одлучио је одбор Матице Хрватске да изда, а 1877 издао је *Poziv za sabiranje hrvatskih narodnih pjesama*, који је сваке године,

све до 1887, понављала. Одзив је био одличан и Матица је скупила огроман број песама, које дотле већ забележних, које нових, директно из народа. Најзад је, 1896, почела да их издаје под насловом *Hrvatske narodne pjesme*. До сад их је изашло шест великих, добро уређених, књига. Сем издатих, Матица има још врло велики број народних песама у рукописима.

1885 године изнео је Д. Ђурић Српском Ученом Друштву предлог под насловом *Научно исцртавање и утврђивање граница између Срба, Бугара и Грка (Гласник С.У. Друштва, књ.75,стр.313 — 334)* који се у главном састојао у томе: „прво, да Српско Учено Друштво покрене питање и рад у научном истраживању и одређењу границе између Срба, Бугара и Грка; друго, да позове на овај рад и призната научна друштва бугарско и грчко, те да рад као заједнички буде савршенији, правичнији и у важности трајан; треће, да истраживање и одређивање границе буде што свестраније, а нарочито са гледишта: етнографског, историјског, географског, статистичког, археложког, филолошког и државничког“. Од овог предлога није било ништа.

1886 године почела је у Сарајеву излазити *Босанска Вила*, лист за забаву, поуку и књижевност. Поред осталог она је од почетка излажења доносила и етнографско градиво из народа, нарочито из Босне и Херцеговине. Да би прикупљање градива било што исцрпније и по нарочитом систему *Вила* је 1887 г. донела у српскоме преводу *Пишања за проучавање народа* од Ф. Крауса, која је он био написао за Антрополошко Друштво у Бечу. И ако су се њени сарадници мало обзирали на ова *Пишања*, *Вила* је за скоро двадесет и осам година излажења донела врло много најразличитијег етнографског градива и данас представља праву етнографску ризницу. — У августу исте године основано је Друштво Светога Саве са задатком „да шири просвету и негује национално осећање и врлине у српскоме народу“. Оно је између осталог сматрало да ће одговорити своје циљу и „издавањем ваљаних књига“. У томе циљу оно је покренуло као свој орган *Брасиљво* (Књ. I, 1887), које је, према одлуци од 24 септембра 1886, ваљало да доноси, поред осталог, и народне умотворине: песме, приповетке, пословице, загонетке, а исто тако и популарно израђене чланке о народним умотворинама, о језику, обичајима, и другим стварима из народа. Од *Брасиља* је досад изашла двадесет и једна књига са пуно етнографских прилога. Сем тога Друштво Св. Саве издало је 1922 године опсежну књигу *Краљевић Марко, збирка 220 песама и 90 приповештака народних, покуљених из свих крајева српских и осталих југословенских земаља*, коју је средио Ср. Ј. Стојковић (Н. Сад, вел. 8°, стр. XIII+479).

1888 године почела је у Сарајеву издавати Земаљска Влада за Босну и Херцеговину *Гласник Земаљског Музеја у Босни и Херцеговини*. За тридесет и осам година излажења у *Гласнику* је наштампано врло обилато етнографско градиво и приличан број чланака етнографског

садржаја, нарочито из Босне и Херцеговине. У *Гласнику* за 1926 годину наштампано је Т. Р. Ђорђевић *Ујусџиво за љикуљџање градива о ношњи у нашем народу* (и посебно, Сарајево 1926, 8^о, стр. 20), у коме предлаже „да се потпуни и добри описи народне ношње, ма из кога краја нашега народа били, израђени по овоме *Ујусџиву*, штампалу у *Гласнику Земалског Музеја*“. Са овим се сагласило и уредништво *Гласника*. — Исте године упутио је Ј. Миодраговић, преко неких књижевних листова и приватно, позив пријатељима, у коме их извештава да је отпочео да ради *Народну Педагогију у Срба*, у којој би се изнело „који принципи руководе народ наш у овоме важном послу“, али да за то „нема довољно грађе“, па их моли да му такву грађу у своме крају покупе и пошљу. Уз позив иду и питања на која би требало да одговоре. И ако му је грађа почела пристизати, он је, да би је добио у што већој мери, написао у *Босанској Вили* за 1889 годину чланак *Скуљџање грађе за Народну Педагогију*, у коме понова апелује на скупљаче и даје им упутства на шта и како ваља обратити пажњу. У прилог овоме послу наштампано је у *Учишџелу* за септембар 1897 године Т. Р. Ђорђевић чланак *Из Народне Педагогије*, у коме је саопштио неколике прилоге одгајивању деце у нашем народу. Ту је, у исто време, предложио да се у *Учишџелу* отвори стална рубрика „у којој би сваки учитељ саопштавао све што би сазнао о народном одгајивању подмлатка, од зачетка па до школе“. У томе циљу он је ту наштампано и неколико питања о томе. Одзив је био готово никакав. Миодраговићева књига *Народна Педагогија у Срба или Како наш народ љодидже свој љодмладак* изашла је тек 1914 године (Београд, 8^о, стр. XXXII—414).

1892 године, 9 марта, поднео је скупу Српске Краљевске Академије Философских Наука академик Ст. Новаковић образложени предлог „да оснује Зборник или Архив“ за публикување етнографског градива „у најширем правцу што се тиче опсега, а што већом критиком што се тиче садржаја“ (Годишњак С. К. Академије VI (1892) стр. 74—79). На основу овог предлога основала је Академија *Српски Етнографски Зборник* од кога је до сад изашло скоро четрдесет опсежних књига са врло обилатом и разноструком етнографском садржином. — Исте године написао је Пољак Станислав Цишевски *Molbu za sabiranje građe zbog sistematike narodnih pjesama o Kraljeviću Marku* (12^о, без насловног листа, стр. 7). Да ли је што по овој молби урађено није ми познато. Њу је прештампано и *Караџић* за 1900 годину (стр. 206—210) у својој сталној рубрици *Краљевић Марко у народном љредању*, да би послужила као „потсетник на шта и како ваља обраћати пажњу при бележењу предања о Краљевићу Марку“. — Исте године отпочео је Ј. Цвијић уређивати *Преглед географске љишератуе о Балканском Полуострву*. Од *Прегледа* је изашло пет књига. У њима је реферирано о врло многим књигама и из области Етнологије, Етнографије и Антропогеографије.

1896 године издао је Ј. Цвијић *Ујусџива за љроучавање села у Ср-*

бији и осталим српским земљама (12^о, стр. 24) „израђена поглавито с циљем да се прибере материјал за она питања о селима на која у литератури немамо довољно, или немамо прецизних, проматрања, из којих би се могли изводити закључци“. Саображавана потребама и новим циљевима ова су *Ујусџива* много пута, често са знатним изменама и допунама, прештампавана: *Ујусџива за проучавање села у Србији* (1898); *Ујусџива за проучавање села у Старој Србији и Македонији* (1898); *Ујусџива за проучавање села у Босни и Херцеговини* (1901); *Ујусџива за исијивање насеља и психичких особина* (1911); и, најзад, у издању Матице Српске: *Ујусџива за исијивање порекла сџановнишџива и психичких особина* (Н. Сад 1922), намењена испитивању сеоског и варошког становништва поглавито у Славонији, Срему, Бачкој, Банату и Барањи. По Цвијићевим *Ујусџивима* покупљена је огромна етнографска грађа о насељима и становништву у нашој земљи и још се прикупља. Она се већ одавно и у велико објављује, и већ је испунила двадесет и четири књиге *Српског Етнографског Зборника*: десет под насловом *Насеља Српских Земаља* и четрнаест под насловом *Насеља и порекло сџановнишџива*. Неки *Зборници*, и ако садрже архивску грађу или расправе израђене на основу ње, инспирисани су Цвијићевим *Ујусџивима* и имају исти циљ који и грађа покупљена директно у народу.

Исте 1896 године Југословенска Академија у Загребу, видећи да „у новије доба пропада народно благо страшном брзином као да га односи вихор модерне културе“ и да „што је још прије педесет година живило и цвало, то је данас већ мртво“ решила је да почне издавати *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slovena* „који би имао доносити расправе фолклорске, па градиво живуће јоште у народу, и пратити развитак ове науке код свих својих суплеменика словенских“. Да би разлочи за покретање *Zbornika* били јаснији и да би се дао програм и упуство скупљачима градива из народа, Академија је већ у другој својој књизи наштампала *Osnovu za sabiranje i proučavanje grade o narodnom životu*, коју је израдио А. Радић (и посебно, Загреб 1897, 8^о, стр. 88). Доцније је, у четрнаестој књизи *Zbornika* наштампана и *Osnova za sabiranje grade o pravu koje u narodu živi* коју је написао И. Строхал (и посебно, Загреб 1909, 8^о, стр. 69). Од *Zbornika* је досад изашло двадесет и шест књига са врло богатом, најразноврснијом етнографском грађом и чланцима из свију крајева нашега народа.

1897 године послао је В. Божишић М. Ђ. Милићевићу *Пишања* о задружној кући на селу (*Годишњица Н. Чујића* књ. XVIII, стр. 3—8) са молбом да му на њих одговори. Милићевић их је умножио „и послао неколиким својим познаницима, умоливши свакога да одговори колико на које узмогне“. Од мољених само су му тројица послали неколике одговоре, које је он уз своје белешке употребио и наштампао 1898 године у *Годишњици Н. Чујића*, књ. XVIII, стр. 1—51, под насловом *Задружна кућа на селу*.

1898 године изашла су од непознатог писца *Ујусџива за прибирање архелошког и етнографског градива* (12^о, стр. 16). — Исте године (ако се не варам, јер година није означена), такође од непознатог писца, изашло је и *Крајко ујусџиво за прикуљање биљака и других подајака о биљкама* (12^о, стр. 18), у коме има и питања о биљном фолклору. Колико ми је познато ни по једном од ових упуства није ништа урађено.

1899 године почео је у Алексинцу, под уредништвом Т. Р. Ђорђевића, у месечним свескама, излазити *Караџић*, лист за српски народни живот. обичаје и предање, са задатком „да пробуди интерес за српски народни живот, обичаје и предање и да прикупља и проучава градиво из српског народног живота, обичаја и предања и свега што се на то односи, а по могућству да прати и оно што се у других народа на томе ради“. *Караџић* је излазио три године узастопце, па је, због слабих материјалних средстава, обустављен. После годину дана поново је кренут, али је крајем године, из истих разлога дефинитивно престао излазити. Да би показао скупљачима на шта све треба обратити пажњу, *Караџић* је отворио многе рубрике, у којима је прибрано врло разноструко градиво из народа. Да би покренуо што живљи интерес на поједине врсте етнографске грађе *Караџић* је донео неколика систематисана питања о њој: *Пишања за прикуљање грађе о ловачким обичајима у Срба* од Т. Р. Ђ. (1899). Нешто грађе која је добивена на ова *Пишања* наштампано је у *Ловцу* за 1901 годину. Даље: *Пишања за прикуљање музичких обичаја у Срба* од Б. Јоксимића и В. Р. Ђорђевића (и посебно, Алексинац, 1899, 8^о, стр. 26). Шта је по овим *Пишањима* урађено може се видети из прилога *О народном џевању* у Гацком и Јајцу, који се штампа у овој књизи. Најзад у *Караџићу* су изашла и *Пишања за прикуљање технолошких обичаја у Срба* од П. М. Илића (и посебно, Алексинац 1900, 8^о, стр. 27).

Исте 1899 године изашла су *Пишања српским учитељима, свештеницима, љекарима, трговцима и ш. д.* (Цетиње, К. Ц. Државна Штампарија 1899, 12^о стр. 19) од Драг. Ј. Илића, којим је желео прикупити градиво за дело *Црна Гора*, у коме је мислио изложити „географске, етнографске, просветне, економске, хигијенске и т. д. прилике ове земље“. Колико је по овоме било успеха није ми познато.

1900 године издало је Правничко Друштво на Великој Школи *Ујусџива за прикуљање правних обичаја српскога народа* (Београд, 12^о, стр. 41), која у ствари нису ништа друго до *Naputak* В. Богишића, који је „у неколико, према нашим приликама коригован и допуњен“. По овим *Ујусџивима* није ништа урађено. — Исте године превео је с бугарског Т. Р. Ђорђевић и наштампано у *Народном Здрављу Ујусџиво за прикуљање грађе из народне медицине* (и посебно, Београд 8^о, стр. 8). Ни по њима није ништа урађено.

1905 године издала је Управа Музеја Српске Земље циркулар на

једној штампаном листу, у коме су седамнаест питања о рибарству и риболову. Да ли је по њему нешто учињено није ми познато.

1907 године наштампане су у *Српском Етнографском Зборнику* (књ. IX, стр. 8 и 64—72) неколике напомене и питања за скупљање и описивање народних игара, које је израдио Т. Р. Ђорђевић. По њима није још ништа урађено.

Исте године написао је Ј. Ердѣљановић *Ујусџива за исџививање народа и народног живиџа* (12^о, стр. 27). Она су била извод из рукописа за опширнија упуства која је био Ердѣљановић спремио за Академију Наука и која су, доцније, под истим именом, наштампана у *Српском Етнографском Зборнику* (књ. XVI и посебно, Београд 1910. 8^о, стр. 44) и у новом издању (Београд 1911, 12^о, стр. 80). По овим *Ујусџивима* купљена грађа наштампана је у двама књигама С. Е. Зборника: у шестнаестој: *Лужница и Нишава и њихова села* од Влад. М. Николића и у двадесет другој: *Живиџ и обичаји народни у Крагујевачкој Јасеници у Шумадији* од Ј. М. Павловића.

1909 године наштампао је Т. Р. Ђорђевић у С. Е. Зборнику (књ. XIV, стр. XXIII—XXVI) *Ујусџиво за скупљање српских народних обичаја*. По њему прикупљена грађа наштампана је у трима књигама С. Е. Зборника: у четрнаестој: *Српски народни обичаји из Среза Бољевачког* од С. М. Грбића, у деветнаестој: *Српски народни обичаји из Среза Омољског* од С. М. Милосављевића. Трећа књига: *Српски народни обичаји из Беођелијске Казе* од С. Тановића ускоро ће изаћи из штампе.

1910 године основано је у Београду на Универзитету Српско Географско Друштво са задатком „да негује и унапређује научну Географију у најширем смислу“. На тај начин у његов круг рада ушла је знатним делом и Етнологија. На седницама Географског Друштва често су саопштавани радови и из ње. 1912 године почео је, под уредништвом Ј. Цвијића, излазити *Гласник Српског Географског Друштва*. Од њега је до сад изашло дванаест књига, у којима је, поред чисто географских, још и знатан број етнографских прилога. — Исте године основано је на Универзитету Друштво за Српски Језик и Књижевност са врло пространим програмом, те су на његовим седницама врло често саопштаване и дискутоване и расправе из области фолклора.

1911 године описао је пок. С. М. Грбић *Српска народна јела и пића из Среза Бољевачког*, по упуству, плану и распореду, које му је у рукопису послао Т. Р. Ђорђевић. То је упуство доцније наштампано испред Грбићева описа јела и пића (види С. Е. Зборник књ. XXXII, стр. 171—173. и 175—236). По истом упуству описао је и С. Тановић *Српска народна јела и пића из Беођелајске Казе (исџи Етнографски Зборник* стр. 239—336).

1913 године издала је С. К. Академија *Ујусџиво за прикупљање градива о занџима и еснафима у српским земљама* од Т. Р. Ђорђе-

вића (Београд, 12^о, стр. 80). По овом *Ујусџиву* покупљена је грађа само из једног нашег краја, али још није наштампана.

1921 године почели су, под уредништвом П. Поповића излазити *Прилози за књижевност, језик историју и фолклор*. Од њих је до сад изашло шест књига, у којима је, поред осталог из њиховог програма, изашло и врло много прилога из фолклора.

*

И поред најбоље воље да у овоме прегледу буде обухваћен читав наш народ, ја то нисам успео. Ја знам да нисам рекао ни о раду Хрвата све што је требало рећи; о Словенцима нисам рекао ништа. Узрок је што за то нисам имао потребних података, и ако знам да је у Хрвата било више покушаја за колективан рад на скупљању и проучавању грађе из народа и о народу но што сам ја изнео, и да ни у Словенаца није било без њих. Због тога бих био врло радостан кад би ко из хрватског и словеначког дела нашега народа овај мој посао допунио и створио могућности да се наш рад на етнографском проучавању види у целини.

Тих. Р. Ђорђевић

МУЗЕЈ И УНИВЕРСИТЕТ

До године 1922. између Етнографског Музеја у Београду и нашег Университета, односно његова Етнолошког Семинара, није било никакве везе. Разне прилике су биле узрок, да се та веза није могла успоставити. Донекле су крива томе и разна схватања о тој вези. Мени је на пример још пре две године један од највиших чиновника у нашем Министарству Просвете рекао : „Не можемо допустити, да Етнографски Музеј постане универзитетским семинаром!“

Таква погрешна схватања само су последица непознавања ствари. Наравно, да Етнографски Музеји као и музеји уопште нису и не могу бити универзитетски семинари. Они су, као што и морају бити, свуда засебним установама, које живе својим животом и воде самостално своје послове. Али су везе између музеја (етнолошких, археолошких, историјских, уметничких, занатско-индустриских и др.) и университетa, односно високих стручних школа, у целом свету необично тесне и врло много-струке.

На првом месту, у свима градовима, у којима сам ја имао прилике да се изближе упознам са историјом и радом главних музеја, и творци и руковоаоци музеја су били стручњаци, научници, обично професори университетa. У Бечу, у Берлину, у Лајпцигу и у Прагу су свуда на челу музеја и њихових одељења или одсека универзитетски професори и доценти, а њихови помоћници су редовно људи, који су или већ на универзитету или уопште имају тежње, да се посвете науци и универзитетској каријери. То се тамо сматра као сасвим природно, и вођење музеја не би се управо ни могло друкчије разумети: људи, који су посветили свој век научном раду баш из оне струке, којој је тај музеј намењен, наравно да ће најбоље разумети задатке и потребе таквог музеја и најуспешније радити на њихову остварењу.

Друго : у поменутих музејима су њихови кустоси, професори, или редовно или кад год се за то указала потреба, држали својим ђацима предавања и вежбања. У музејима наравно више него игде имају одмах при руци обилат материјал, којим могу достојно представити своју науку и својим ученицима на очигледан начин приказивати изнете истине. А науке, које су реално представљене у музејима, управо су такве,

да је за њихово успешно предавање потребно необично много очигледних средстава.

Треће : сами ученици университета и других високих школа, који се желе посветити научном раду из оних струка, које су заступљене у музејима, нигде се подесније не могу упутити и увести у практичан рад као у музеју и у пословима, који се раде како у самом музеју тако још особито и ван музеја : на путовањима ради прибирања грађе и ради студија у народу или на терену (на пр. на путовима ради набављања етнолошких, антропогеографских, историско-уметничких и других сличних објеката у народу, приликом археолошких ископавања, набавке или испитивања старих рукописа или других старина, и т. д.).

Даље, музеји су редовно установе, које су богатије од универзитетских семинара. Док универзитетски семинари располажу обично најпотребнијим средствима за рад, дотле се у музејима, који добивају свакад обилатија сретства и од државе а често и са разних других страна (поклоне, завештања и сл.), може много пута наћи поред великих збирки од објеката још и особитих и врло драгоцених реткости, које су од значаја за научни рад, као што су поједини врло цењени етнолошки или археолошки, уметнички и др. предмети, карте, књиге, слике и сл.

Најзад, музејски чиновници, који су уједно и научни радници, имају самим тим, што су у непосредној вези с музејем, и много више могућности за научне студије и у самом музеју и за научна путовања ради студија у народу и уопште ван музеја — редовно више него остали универзитетски наставници и научни радници. Путујући са музејским средствима ради потреба самог музеја они у исто време врше и своја научна испитивања, или, као што је то најчешће случај, врше управо истраживања и набављају објекте за ону групу (или одсек) у музеју, коју они представљају.

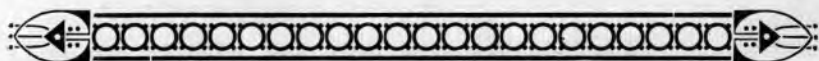
Колико су оваке и сличне везе између музеја и университета драгоцене, показало се на добрим резултатима, које су до сад дали скромни почеци на ближој сарадњи нашег Етнографског Музеја и Етнолошког Семинара на београдском универзитету. Наши старији ученици су већ постали главним сарадницима на богаћењу и уређивању тога музеја, а уз њих се придобивају за рад на унапређењу музеја и уводе у послове око његова сређивања и наши млађи ученици. Захваљујући предусретљивости музејског управника, г. Николе Зега, нашим се ученицима с времена на време одржава у самом музеју по једно стручно предавање, које стоји у тесној вези са музејским збиркама и са радом у музеју, и затим се ученици изближе упознају и са самим музејским збиркама. Наши ученици, који потпомогнути од Академије Наука одлазе ради етнолошких испитивања у народ појединих наших крајева, врло се радо одазивају и жељама управе Етнографског Музеја, да из народа добаве по какав особито редак објекат за музејске збирке. Осим тога, сваки наш ученик, који спрема какво предавање за етнолошка вежбања, уз које су

му потребни и предмети, слике или какви други прилози из Етнографског Музеја, бива у Музеју врло предусретљиво у сваком погледу потпомогнут и обавештен.

Оваким ће се радом, нема сумње, од наших ученика на Университету створити врло добри помагачи и сарадници самог Етнографског Музеја, а уједно ћемо добити младе људе добро упућене у методе и средства научног рада: они се услед честог додира с Етнографским Музејем упознају са користима, које он пружа, и са вредношћу и значајем саме те установе, а многи ће од њих добити и особиту вољу, да се и сами посвете музејском и научном раду.

Само се, дакле, овако тесном сарадњом између Етнографског Музеја и Етнологског Семинара на Университету може створити читав кадар младих снага, које ће се око њих окупљати и једнога дана успети, да удруженим силама остваре један од највећих идеала наше етнологске науке, наиме: да се од нашег садашњег Етнографског Музеја створи *централни Етнологски Музеј* не само за нашу државу него и за све Јужне Словене уопште: највећи најбогатији музеј ове врсте, који би био огледало живота и народног бића код свих југословенских племена.

Д-р Јован Ердељановић



ГЛАВНА ОБЕЛЕЖЈА СРПСКОГ НАРОДА

Народ има своју властиту меру за осећање важних промена у животу сваког појединца, почињући од колевке па до гроба. Ти одсеци у човечјем веку за народно схваћање нарочити су ритмички изливи тела и душе, зато их народ пропраћа церемонијалом, с неком свечаношћу, некад ритуалног и мистичког карактера.

И по самом истакнутом натпису описавемо само нека обележја, а пошто су она сва у органској вези с истом побудом и истом тежњом, нама остаје само да их етнолошки анализујемо и паралелама са стране поткрепимо.

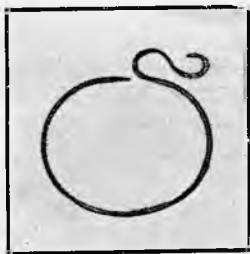
*

По свим српским крајевима нарочито спремне, а слободне жене, буше уши деци, најчешће сад крајем прве године, а пре крајем пете, по крајевима дакле различно, најрадије на Младенце или Спасовдан, кад се ушкају и јагањци. Оба ова празника пуна су народних прастарих обичаја, а после тога и Спасовдан увек пада у четвртак, а тај је седмични дан врло срећни варовни (сутучни) дан, кад све ваља отпочињати, за то се зове још и спасавање. Прво се доњи меки део увета („трагус“) натрља копривом да добро утрне, па жена обичном иглом ту пробије рупу и одмах удене црвен свилен конач или у недостатку црвен вунени, али одреден од вуне која се с оваца смакла и на трњу остала. Крајеве од провученог конца слепи воском да изгледа као прстен. Неке жене место кончића туре у уво сламчицу, па и њу као и кончиће овда — онда потежу да раница не срaste. Кад се операција засуши, онда се меће стална сребрна халчица, која се носи чак до девојаштва, како где, па се замени правим минђушама. Родитељи којима се не држе мушка деца, кад се после упокојеног роди прво мушко и њему ће пробушити уво (никад обадва), најчешће лево, и после му се удене златна минђуша, коју вечито носи. Оваквој деци обично надевају и име од кога ће се зли дуси плашити (Вук, Вучић) или чисто турски надимак (Муја, Мурат). Бушење увета код женских и мушких имало је негде са свим ритуални карактер, као што је и сад код примитивних народа, па чак и до данас код Хиндуса. Бушење је увета последњи остатак ритуалног унакажавања

тела у првом одсеку младости, а код неких народа оно се врши кад младеж ојача и буде у пуном напону снаге. Што се код нас уво релативно рано буши, па и у ране године, биће да је у стадиуму опадања некада утврђени рок. Кад се мушкарцу и у нас уво буши јасно провирује мистичко-одбранбена побуда да му зли дуси не науде. Златна минђуша узима се најрадије за то, што је злато мистичко-медицински елемент код огромна броја народа па и нашег, римског и т. д., јер оно и само собом одбија уроке и сваку наудбу.

*

За најглавнији метални накит ваља рачунати *минђушу*, за које (туђе) име имамо и своја: *ободац* — *обоци*, *џа наушку*, *обрњушку*, *дршцицу*, *врбилче*. Све су ове минђушице сличне а врбилче каже се у Нишу и околини и оно је до скоро било с особитим изгледом. Оно се у јужним крајевима зове (по турски) кулакрук или халчица, али за турску децу златари никад нису извијали онај крај на форму латинског S, него су праве крајеве просто састављали. Баш тај заковрнути део у археологији је једногласно призната својственост само словенским женама. Од рускога севера и пољских и чешких земаља, па код свих Јужних Словена, свуда се овај накит налази у преисториским и рано историским гробовима. Жене су их повише уједно пришивале на парче коже или платна, у косу задевале и спуштале низ слепе очи да висе, за то их с правом смеом звати *слепоочницама*. Наше врбилче само је по угледу на те слепоочнице сковано, али



Врбилче (увешано 4 пута)

се носило само у ушима, а то је знатна разлика да се не може с места са слепоочницама идентификовати, али неко сећање на стари облик без сумње одаје. И на другим старим стварима сретa се у нас ова коврга, на пр. на једном прекладу (демир-оцаку) у сарајевском музеју, па на типским бритвама из руских кургана и иначе (Niederle, Starožitnosti, dil. I. sves. I. табла V. 12. и 13). Међу тим кад се типолошки овај завијутак посматра ипак се мора размишљати да ли је он случајан и да ли не наслеђује од старих словенских слепоочница, јер кад се он бечугу (прстенчићу) придода, прво се потроши више сребра, јер се бечуг продужи за читаву трећину а и савијање изискује труда. После тога овом се врбилчету желела утиснути и нека мистичност, и то тиме, што га је златар морао у глуво доба да скује и потпун облик да заврши. Тек сутра дан изјутра, кад дан напредује, увуку се женском детету у оба увета, а мушком само у једно.

*

И мешење *џосиуџаонице* убрајамо у радосно обележје да је детенце проходило. Чим мати опази да се дете често диже и да се на који корак усуди, одмах умеси погачу, па скупи сву старију децу, своју

и суседну, те ломе погачу детету више главе. Како које одломи комад, а оно бежи оданде, да би и ово дете онако трчало.

У Срба се *кумом* зове на првом месту венчани кум, па крштени, а трећи може бити ма који човек, позват да први пут стрижне косу детету; такви кумови бивају и муслимани нашим људима и наши људи њима. Највише се подсеца први пут коса детету кад му буде пуна прва година, а пре је било да се то чини доцније, између треће и седме (у Шумадији). У Београду је био обичај да кум потшиша кумче на четири места унакрст, мати скупи одсечену косу, залепи у восак и чува у сандуку.

Стрижење се у Сврљигу чини по крштењу на 6—7—10 месеци, али само не после навршене прве године. Кад се све званице искупе, а то је око 1. часа по подне, поступи се овако: најпре донесу куму ножице, запаљену воштаницу, киту босиљка, нов убрис и суд са белим вином; затим мати донесе дете и преда га куму десном руком, а десном га и кум прими. Сад кум десном руком откине парче воска од воштанице, одвоји и залепи један прамен косе на „завијутку“ (који се сматра као средина памети, среће, мудрости и снаге човечје) узме ножице десном руком и одсече; тако исто залепи воском и одсече с десне стране, више слепог ока, па с лево, и спреда, и тако укрсти. Пошто спусти косицу у детињу капу, узме киту босиљка, полије је вином и покропи дете по глави. Кад је и то учинио кум *куцне ножицама кумче по глави да залепи*, „ваља се“. Сад настаје даривање стриженчета у капу с косицом. Ако је кум из далека, онда узму кога човека из села и он постриже дете без икаквих дарова и церемоније. Тај је човек „стрижени кум“ или „прикумак“. Кад постриже крштени кум, кумство се зове „крштено“.

И код мухамеданаца у Босни и Херцеговини дели се кумство на сватовско или венчано и на шишано или водено. Они кума често зову девером. За шишано или водено кумство треба кумовати док дан напредује — да и дете буде напредно, дакле изјутра. Кум узме стакло воде и прислони детету на грло, па маказама одсече прамен косе, прво с десне стране више увета, онда с темена, и на послетку више левог увета, а сва коса падне у воду. Потом кум спусти нешто новаца у воду, што учине и остали. С тим је церемонија свршена. Онда фамилија обдари кума, па заједно ручају. Ако умре кумче раскида се кумство: „било кумство па се развргло“. Тако је Смаил ага — Ченгић кумовао православном пријатељу Мики Маловићу у Дробњацима. Треће је кумство код сунета. Неко се позове да буде кад берберин сунити и он је кум, па за то може међу жене ући, а да се оне јашмаком не забуле. Ово је српско-православни обичај, јер код Османлија не постоји ни по Корану ни по шеријету (Гласник Земаљског Музеја I. с. 6. и Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bos. u. Herz. 1914.). Занимљиво је да сви европски народи индоевропског стабла стригу дечаца косу, па су тако негда чинили и Хиндуси, али у трећој години узраста (Oldenberg, Die Religion

des Veda, 466). Код Срба се у то време овде-онде такође чини. Ова је паралела неоспорно добро дошла етнолозима. Подсецање косе вршило се и код царских принчева у Византији (Ritter, Grunembergs Pilgerfahrt ins Heilige Land, 1486. с. 100 и 140). Код старих Атињана дечасти су носили дугу спуштену косу; а у 18. години као ефебима (одраслим момцима) стригли су је и посвећивали богу Аполону. И младим Спартанцима, који су ступали на узраст, секли су такође косу и с истом наменом жртвовали Аполону. Па и код Руса у XIII веку по старом обичају као и у Византији коса је подсецана у кнежевским породицама, и то први пут у другој години узраста. Пошто се овај церемонијал одигравао пред владиком, с правом се може у њему гледати мистичко-религиски карактер. У сваком случају, у подсецању косе први пут у животу, научници виде жртву с одрицањем природног накита за неки виши смер. Зачињавање духовних лица подлежи такође подсецању косе, а рашчињавање исто тако, али са сасвим другом намером, о чему овде уз народне обичаје није место да се претреса.

И то је важно напоменути да се коса подсеца и код дивљих народа, па и код старих америчких напреднијих нација да је исто тако било обавезно и није се смело изоставити, као на пр. у негда моћној перуанској држави.

Што се уз подсецање косе нађе и „кум“ у многим крајевима не треба мислити да је он у свом звању од памтивека као такав, јер и сама реч „кум“ туђег је порекла, латинског, и свакојако да је неки други чин из незнабожачког времена њиме замењен. Пошто је овај обичај распрострањен по целом свету, нисмо га вољни огласити да је из Византије к нама дошао, а њима из старе Грчке, него да је полифилетичког порекла, саздао се у психи свих народа, а у представи истог смера.

Али толико стоји као несумњиво: да је стрижба чист акт старинске незнабошке жртве. Ја нисам имао прилике нигде да читам да је то игде јасније изражено него код нас у Сврљигу. Чак тамошње извођење рачунам у класичан пример. Запаљена воштаница уз жртвени обичај и иначе је најглавнији саставни део, ништа мање није значајно и то, што кум кропи дете вином и што ножицама, по свршеном стрижењу, удари кумче по глави да се оно заплаче. Јер у многим церемонијама, кад младеж ступи из једног одсека живота у други, мучење се често пута код примитивних народа изводи дивљачки с многим страхотама, па чак и унакажавањем, које не вреди ни описивати. Изоставио сам, што сад додајем: да после свршене стрижбе у Сврљигу настаје част и пијанка, све као што чине и неки примитивни народи (Браство, књ. VII).

✱

На првом месту овде нам је потребно да по народној деоби издвојимо тачне називе за младост. За мушкарца од 9 година каже се *дејше* негде и до 12. год.; од 12. до 14. год. највише кажу *дечко*

(дечак), момче, момчић; а од 14. до 16. год. шийарац, младић, момчуљак, ђелак у Левчу, ѓрлабућ (сликовито описујући га: „из ђеце и спао а у људе не приспео“); од 16. године па до женидбе је *момак*.

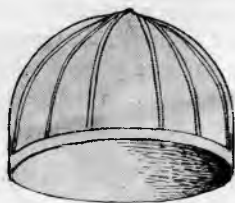
У неким нашим крајевима момаштво се и спољно у свечаним приликама жели да покаже. Не гледајући тачно на године и узраст, чим момак добије обележје пубертета, а између осталог гаре га науснице, одмах се на њему опазе и психичка измена да се загледа у девојке и да им се удвара. Почне лепше да се носи и да се кицоши, а у Левчу, Темнићу, па чак и у неким тимочким селима био је доскора обичај, а можда се још у ком забаченом крају одржао и до сад, да момак оде у шуму и одсече један дреновак. Пошто код дрена увек стоје по две гранчице наспрамно, то он две горе на дршци сачува и само их укратко обреже и савије. Ако је дренов штап сув, он ће оне две гранчице на ватри напарити да буду виткије кад их савија, па ће их у полукругу примаћи штапу да штап с њима у неколико личи на штаку владичанску или на врх од шпаде. Те чакље од гранчица неки пут се сасвим привуку уз штап, а неки пут су слободне, не додирују штап. Не мора баш момак да убере такав штап него то може да учини и неко други, али нека женска из рода његова мора тај штап вуном највише броџастом да извезе свуд околу, од дна до врха, да дрво нигде ни у чакљама не провирује. И ако се и друга шарена вуна узгред додавала, ипак је штап из далека гледајући црвено одсјајивао. Овај шарени штап свуда се зове *момчаник*. Момак кад пође на сабор или какву другу светковину понесе га и с њим игра у колу. Ако су чакље остале слободне, он ће једну заденути за појас, а штап ће му крај бедра висити као сабља. Момак је момчаник носио пред саму женидбу, и он је њиме чисто и јасно оглашавао да је зрео и да хоће цуру да бира. Дешава се, али ређе, да младожења и после женидбе још за годину дана носи момчаник, али тада сасвим нов, који му свастика окити.



Момчаник

За оглашавање пубертета у Мачви су се момци служили другим начином. Сприми им се нарочита капа, која се звала *кришкара*. Изгледала је дињаста, а састављена је била као лопта, коју деца граде, из самих скројака (парчета) од вунене тканине, али увек само црвено омашћене. Богатији су куповали чову, па им је од ње кројена. Кришкара се звала, што је била састављена из кришки пришивених једна уз другу. И Вук помиње ову капу, али само колико да је врста „капе“. И у Мачви

би се момак прво јављао с кришкарком на сабору, преслави или каквом другом општем сеоском скупу, где се и девојке обавезно нађу. После прве игре у колу он је стицао у очима света признање да је пунолетан — за женидбу.



Капа кришкара

*

Из Левча се служим највише о ношњи примерима г. Станоја Мијатовића, и ретко шта ће бити моје, мада сам и сам кроз те крајеве више пута путовао и бележио. И за девојчицу, као и за мушкарца, каже се *деће* до 8. и 9. године, одатле до 14. године већином *девојче*, а од 14. до 16. године, па и 18. ако се не уда, *девојкана*, *девојчура* (тек у последње време тамо се ово име изобичајава, што се у другим краје-

вима за погрдно сматра), *девојчишије*, *чора*, *цура*, *мома*. Различно називање према крају огромно је и ја се на њих не могу освртати, само ћу поменути да се девојче на пр. на Косову зове *чорче*, а у северној Србији *шијарица*, па ово последње све даље продира на југ.

У Левчу и Темнићу женско се дете не одваја од мушке деце, нити зна за женски стид и срам све до своје 13. или 14. године, кад на себе први пут добије цвет. Тада су те девојчице обично забринуте и збуњене, али их мати храбри и слободи. Од тог доба девојкане се већ почињу помало стидети и туђити од мушкараца. У исто време почињу се спремати за девојаштво у које ступају, кад пре кад после, према приликама. Ако женско дете има старију сестру девојку пред собом, онда се неће задевојчити ни после шеснаесте године (већ пошто јој се старија сестра уда).

У јагодинском и у крушевачком округу кад коса код женске деце толико порасте да се може „сплетати“ у курјук — један перчин, онда се тако сплеће, обично око 10. године. Један перчин низ леђа носе селачке девојчице до 14. године, па и даље, како је којој коса дугачка. После тај перчин поделе у две плетенице, које обавијају око главе и одозго; кад су код куће покривају се марамом, т.ј. убраћују се, а кад хоће да иду на скуп или сабор (на оглед или испит о удадби), онда се чешљају или „развијају“ те иду гологлаве. Пре 50 година свака је удавача била „развијена“, а то је значило да је имала фес на глави с уплетњацима без бареша, за овим зубун (види слику Девојка Левчанка). Сад тога нема, већ девојке удаваче обавијају плетенице око главе са задевеним цветом. У старије време удаваче су на глави носиле перце од голубице или грлице, а младе жене гргурке (савијена крајна пера од шотана). Девојке удаваче лепше се носе од младих девојака, чешће иду на оро и саборе, иначе се ређе виђају у свакодневним обичним друштвима и више пазе на себе. Скоро свака удавача има по једну другу, с којом иде увек заједно на оро или саборе, и с којом се подједнако облачи.

У радне дане увек су чисто и пристојно обучене и обуване. Оне се тада забрађују белом куповном марамом, која се тамо зове ђоч, која је изокколо оперважена мемецама. Ово се нарочито виђа у неким темнишким селима, и по томе се распознају удаваче од удатих жена, које на глави носе мараме без мемеца, а скоро доведене невесте могу имати такође мемеце, али само плаве, а не црвене. У потврду овога згодан пандан чине *пџџе* у Сплиту и околини. То је код женских као мали самарић од косе поврх врата. У среди се види као крпа у млади црвена а у девојака највише модра (Вук). У Ресави се младе жене ките цвећем за залуфе с једне стране, а девојке, удаваче с обадве, па често и по глави онде где се пера од марама свезују. Мимо ово, девојке удаваче носе на себи више и бољег накита него остало женскиње. Тако ће оне носити врсте (ђинђуве) или наките с новцима око врата, а белензуке (гривне) око обе руке и мињуше у ушима. Разуме се да и ових хађина има стојаћих и ношаћих. Невеста сасвим мења цело оглавље, тако и удата жена набрзо, а код старице се све упрошћава, јер никога нема више чим да привлачи (Народна Енциклопедија; Ношња народна).

У крушевачком и јагодинском округу, кад је девојка у пуном напону и живо помишља на удадбу узима лепу крупну јабуку, па је свуд унаоколо извезе црвеном вуном, „*везена јабука*“, да кора од јабуке ни где не провирује, а на горњем крају веза испусти нешто појаче упредених конаца, које ће држати у руци. Неке просто на просто тедршчице изоставе. По црвеној основи неке су раније још везле крупне беле коцке, али то није било обавезно. Кад пође на сабор или на оро у другој прилици, она је понесе и дарује момку кога воли, да му се умилостави. Ово даровање обично бива кришом, а неки пут јој момак отме, на што се она тобоже љути. Тек на крају крајева јабука треба да доспе у руке завољеног јарана.



Везена јабука

*

Девојке у Мачви и у неким сремским селима служиле су се друкчијом објавом да покажу намерницима, који пролазе поред њихове куће, да се у њој налазе девојке за удадбу. Ако има у кући једна удавача, она што може боље састави од крпа лутку, од прилике око 40 см. високу, а да би живље привлачила пажњу момачку, на њој је највише црвено одело с белим нузгредицама. Готову лутку, обучену у женске хађине, обеси унутра у прозор, где стално *стоји између сак-*

сија с цвећем и лејих *йуишлића*, док се не испроси. Ако има две зреле цуре, направе две лутке и т. д. У Срему се овај обичај само спорадично одржао, на пр. у Товарнику, где има доста мачванских досељеника. Они су се до скоро сви држали старог обичаја, па и неке старе Сремкиње прихваћале су га радо. У неким сремским селима нико не зна за овај обичај, на пр. у Купинову, јер међу њима нема Мачвана.

Прстен је особито изразито обележје, и он сам собом говори да ли је човек жењен или не, да ли је женска удата или не, а у извесним крајевима он је читава историја. Кад је прстен без главе а свуд једнак зове се по туђем имену бурма, а српски витица или вера. Младожења даје бурму девојци, кад се све уговори, као обележје свршене прошевине, и она га метне на домали прст леве руке. С бурмом се и венчава, коју после носи, као и младожења своју, целог века. Једна свечаност пре венчања зове се „прстен“. Тада дође много гостију са свирачима и свештеником, који их испита, и тек тада прими млада прави прстен с челом (раширени део витице од истог метала или с уметнутим каменом). У Бачкој иду просци прво на прстен, па на јабуку, па на уговор. И овде нека буде паралела допуштена: да и Немице о прстеновању метну бурму на домали прст десне руке. Исто овако прописује и Стари Завет јер су држали да из домалог прста иде једна жила право у срце. Дакле вером обичај пресађен из јеврејског живота. Специфични састојак при венчавању у цркви чини месингана круна с шиљцима, која је пре кићена куповним цвећем. У Ст. Србији њу набави младожења и после црквеног обреда носи кући, чувајући за успомену. Овако се с венчаном круном постуна и у Влашкој, Швајцарској и т. д. (Otto Stoll, Das Geschlechtsleben, 456). Врло је чудно што момак на венчању у Ј. Македонији не скида капу у цркви. Па и Вук Караџић стајао је увек у цркви за све време службе под фесом на глави.

У азбуковачком селу Постоњу, одакле имам података, а извесно овај обичај иде и много даље, а ко зна да није негде био општи, свака мајка колико има мушке деце, толико прстију „заручи“ прстеновима. Која има једног сина, носи један прстен, која два-два и т. д. Пошто женску децу не рачунају ни у што, и не међу због њих прстења. Кад умре син, мајка скине један прстен и чува за спомен или скине прстен умрлог детета и метне на прст уз прстен жива детета, и према томе, чим стоје два прстена на једном прсту значи да је један покојног мушкарца. Кад се роди нов син, она опет не дира она два (где је један покојников) него нови натакне. Интересна је и ова функција прстења у истом крају. Кад умре стара жена сахране је са свим прстењем, а с младом покојницом већ не, особито ако јој се муж мисли да жени. Тада са свију њених прстију скину прстење, па чувају док њен муж, удовац, не запроси другу женску. Ако испроси девојку, онда друге удовице узму један покојничин прстен, те га обнесу око прошенице и



Девојка Левчанка из 1854. г.

на послегку даду женику да кроз тај прстен прогледа прошеницу, и овда рачунају да је брак између њих неизбежан и да га нико не може осујетити. Испрошеницу упокојену свуда сахрањују с вереничким прстеном. Има један прстен са зеленим каменом на челу и зове се *канџаш*. Кад удари крв на нос, свет покушава њиме у ноздрвама да је заустави, верујући да он својом тајанственом симпатетичношћу то може да учини. Врло су распрострањени били и прстенови с иницијалима из имена и презимена газдина, којима је он писма печатио. У „српској ношњи“ и на барешу је ношен један или више прстенова. У старије време омиљена забава била је да се ноћу уз месојеђе *игра прсијена*, а по Војводини се говорило: да се играмо *прсијенка*. Том су приликом крили прстен...

И смртни случај у кући изазива нарочито обележје. Док траје жалост за умрлим, у многим крајевима старији мушкарци иду девет дана гологлави и не бријају се, негде и не шишају; а са свим стар родитељ пусти браду целог века да расте. Женскиње се повезује црном марамом, а негде још преврће хаљине на себи.

Чак се и за мртваца пази како ће се опремити све по обичају да не пође грдан на онај свет. У Сарајеву обуку жени њене венчане хаљине, што их је баш за укуп чувала. Испрошеној девојци међу кад умре прстен на руку, те је тако под прстеном укопају. Девојку наките као да иде на венчање: прстењем, дукатима и цвећем (Лилек у Гласнику Земаљског Музеја). Без обуће и капе, најрадије феса, Србин се не ахрањује. И стари Јелини увек су покојника обували.

Од разних инсигнија поменућу *судски шпаш* у Руднику од 29. марта 1913. године како је при недоласку судије могао узети његов тап заступник и тиме прихватити и достојанство његово. (Јиречек — гадонић, Историја Срба, I. с. 187.). Кад калфе у Ст. Андреји иду аћа—мајсторову дому на скуп, сваки има да пође са штапом. Калфа не сме ићи без палице; а ако у собу с њим уђе казни се (Витковић, Гласник 19.).

И у нашим старим временима симболизам је скроз продирао и у в. далачке и духовне обичаје. При произвођењу у монашки чин предавала се посвећеном лицу нарочита штака, у неколико и сад. Стеван Првовенчани наређује, кад је подигао Жичу, да се игуман постави по архијерејском благослову а краљ да му преда жезл и целов (Monumenta Serb. 14). Тако исто и поклањање одела доглавницима, као што их је kneз Милош огртао ћурковима, чисто је византиски церемонијал, који Турци примише од њих, свакојако и наши стари, а ми позно преко Турака опет, јер нам је веза с Грцима вековима била прекинута. Одело, којим би цар византиски или краљ огртао или наређивао да се огрне

и обуче чиновник, било је у исто време знак предаје власти и поверења (Ст. Новаковић, Глас 78. II. р. 47., с. 215.)

О устоличавању и присеги верности словеначких војвода на Господарском Пољу код Целовца, само ћу навести да је то било чудо политичког симболизма, тако да овој корушкој војводској церемонији нема на свету парњака (D-г Bogomil Vošnjak, Poglavlje o stari slovenski Demokraciji s epilogom D-г N. Županića. V Ljubljani, 1919). Владалачко крунисање већ иде у државно обележје, а нама није задатак да се и у то упуштамо, а оно неколико речи што смо малочас поклонили и том церемонијалу било је потребно да се народна обележја јасније оцртају, пошто у непосредно средство улазе.

*

Психолошке моменте код момчаника, везене јабуке, лутке у прозору, намештању косе код девојке, невесте, старије жене, вешању ђердана с новцима, није тешко уочити, готово су очигледни, јер су врло прости и ничим непокривени атрубити. Обележја сексуалне зрелости јесу симболична објава целом свету да зна и према њима се управља, разуме се на првом месту момцима односно девојкама којих се тиче. Али мушкарци објавом сексуалне зрелости стичу и социјални углед у општини и држави, по свима позитивним законима. Кад момак понесе момчаник или метне кришкару на главу, а девојка понесе везену јабуку, зрелост је јавна. Ако се деси да се момак који је примио јабуку ожени другом, ни она девојка, од које је дар примио, ни фамилија њена неће му замерити, јер народни је обичај јачи од села. Идеја водиља у свим горњим обележјима још се назире и по симболичности *црвене боје*, јер и код момчаника она превлађује као и код везене јабуке, па и код капе кришкаре, а ова је боја оличена ватра, па жарка љубав и еротична страст. За јачу потврду могли бисмо навести много и других примера, међу осталим, да је црвена боја младалачка сила сведочи и старинска мачванска *рокља*. То је била невестачка прегача, с претежно црвеним платном, а мање тек ради допуне, дометано је и зелено. И старинска *каица* била је нарочито *црвено* парче вунене тканине на девојачкој глави, коју је лако могао да замени фес, и по градовима и по селима, јер овде је остајала иста црвена боја а прикладна, готово истоветна лепа капа као и фес. Па и најстарије женске капе и превези били су раније претежно црвени, као превез с крајчетом из призренског краја, цега левачка, старовлашка младина капа, цуца из неготинске Крајине, македонски сокај и т. д. Треба знати да је фес грчког античког порекла, али су црвене капе носили и Гали. Из горњег изводим да је фес по градовима заиста примљен с југа од Туркиња, а и досељеника међу Србима, а за село не бих рекао, него да је каицу заменио само куповни фес. Како далеко допире црвена боја као израз ватрене љубави навешћемо случај да Сиу-Индијанке око Лос Ангелоса изрично црвеном бојом изражавају заљубљеност, а њом се уједно најјасније очитује њена мистична сила (Otto Stoll,

Das Geschlechtsleben 319). Није ни јабука тек онако случајно ушла у обичај, и она има дубоко значење, не само у нашим народним обичајима, него слично код свих Индоевропљана из старине па до садашњег времена. Јабука има у симболици значајну игру. У грчком миту Дионисије је створио јабуку и одмах поклатио Афродити, чиме је јабука постала јасна еротична слика и представа. Тако је Хера, кад се удавала за Зевза, добила на поклон јабуку у знак плодности. Код Срба супружници пре него што ће потражити брачну постељу прве ноћи пресеку јабуку, од које једну половину поједе младожења, другу млада. Овде јабука већ улази у фазу плодности, а као везена била је предигра љубавне споне. Затим јабука се у нашем метафорском смислу најчешће креће опет у еротичи, са значењем девојачких дојки, прсију, недара и т.д. Тако се исто поклон врло често зове „јабука“. Шабачки владика Гаврило једанпут шаље кнезу Милошу као „јабуку“ сребрни зарф (Гласник Православне Цркве, г. 1905., с. 799.) Везеној јабуци, луткама у прозору, вешању ђердана с нискама златних или сребрних новаца у Срему, који су само њена властитост и мираз, па у Далмацији и хрватским западним странама што се мираз истиче гендаром (на њему су паре пришивене), што их такође јавно износи о сабору, црквеној слави, у колу и т. д., јесте добовање колико је имућна. Код удавача важно је овамо придружити и еротично-косметичну процедуру бељења, румењења и гарављења обрва негде и трепавица, по градовима свуда више-мање, а и по селима од увек лице се и коса дотерује. Код момака ова је страна запуштена и само се огледа његова привлачност у лепшем и чистијем оделу. Дакле, и у белу и руменилу видно избија сексуално-косметички фактор.

Д-р Сима Тројановић

ИЗОБИЧАЈЕНЕ МЛАДИНЕ КАПЕ У СРБИЈИ

Мало се писало о нашем народном оделу, и нарочито мало података има о ношњи из прошлости. Исто тако стоји и са илустрацијама одела нашега народа. Изузетак чине портрети домаћих и страних сликара, на којима се виде наше старе мајке са фистаном и либадетом, и са убраћеном главом на разне начине. Сељанке су ретко портретисане. У Етнографском Музеју постоје само два таква портрета: *Њојадија из Тојоле* (Шумадија) и *девојка из Левча* са оделом из педесетих година прошлога века. О народном оделу су, у прошлом веку, писали Вук Караџић, Јоаким Вујић, Ото Пирх, Вилхелм Рихтер, Каниц, Карић, М. Ђ. Милићевић и други. Ниједан се није упуштао у детаље; описи су кратки и на поједине ствари није ни обраћана пажња. Нису нам оставили податке одакле је која ношња примљена, од када се носи итд. Вук у „Даници“ за 1827. год. вели: „Ношња је женска готово у свакој наји друкча, зато се о њој за сад и не може ништа ни казати“. Јоаким Вујић („Путешствија“) описује две младине капе, па их је и илустровао. Илустрације су одвише слабе, лајичке, а опис сасвим кратак. Вилхелм Рихтер у „Serbiens Zustände unter den Fürsten Milosch“ о ношњи у Србији каже: „Пошто српски сељак не познаје луксуз, то сав новац оставља у ковчег или га обеси жени и деци око врата и главе. Кићење новцем чудновато је јако распрострањено. Жене ће пре гладовати него што ће и један дукат или цванцик од свога накита скинути. Према богатству накита од новца ценило се и богатство сељанке. Док богате носе око врата и на глави неколико стотина дуката, дотле су сиромашније панцироване цванцизима и грошевима. Код једне је зубун окићен црвеним чојицама и нанизан асприцама, а код друге је капа украшена перјем и искићена густим редовима старих сребрних новаца“.

Дуго година бавим се проучавањем старинских младиних капа, и овде ћу покушати да опишем најстарије, које су већ давно изобичајене (тарпош, рога, ашањка, смиљевац и друге). Изнећу своја лична проматрања упоређујући их са подацима писаца које сам горе поменуо.

Венац, као накит, познат је још из најстаријих времена. Стари Мисирци, Јелини и Римљани одликовали су своје великане лаворовим

венцима. Тај се обичај очувао до данашњих дана код свих културних народа. Венци се дају заслужним људима (песницима, уметницима, јунацима) уз велике свечаности. Венац замењује и круна којом народ владаре одликује. Венац је символ славаља и тај се обичај и у нашем народу одржао. Младе се венчавају под венцем и оне га целог тог дана носе. Жеља за што богатијим украсом учинила је, те су младе венац постепено замењивале нарочитом младином капом, разног облика и са разним украсима. Тако је од венца постао смиљевац, а од смиљевца тарпош, рога, оврљина—ашањка, конђе, и друге младине капе.

Једнаоднајстаријих женских капа у Србији јесте тарпош — врста смиљевца. „Тарпоше су носиле жене од прије у Јадру и у Рађевини, и то је може бити у свему свету највећа женска капа; она је округла као погача, гдјекоја је шира од аршина, па се не носи од озго на глави, него састраг те



Изобичајена женска капа „тарпош“

стоји од главе готово усправно, а испод грла је држи подбрадник да не спадне натраг. Кад састраг духа вјетар или кад хоће жена да се сагне, онда треба да држи спријед тарпош руком да не спадне преда њу; а кад вјетар духа спријед онда треба да га држи руком састраг, јер хоће вјетар подбрадником да откине главу, или да завали жену натраг; кад хоће жена да уђе на каква врата онда треба да се сагне и

да укосо главу. Тарпош ја оплетен од бијеле лозе, па је на лозу навучена велика капа од црвене чоје; по чосо је пришивена шамија (тако да се чоха и не види), а преко шамије прибодена иглама (трепчанима и колачарама) бијела марамича, која је спрјед сва искићена парама, трепчанијем иглама, смиљем и ружама (начињеним); гдекоје газдинске жене носе и кајицу спрјед, а младе начине наоколо око свега тарпоша као вјенац од руже и од смиља; остраг виси низ леђа један крај од шамије (накићен парама и осталијем бијелијем новцима) и зове се перо. Прошавшијех година (од 1803.—1814. год.) тарпоши су готово сасвијем укинута, а постале су мјесто њих мање капе, којима је лакше бјегати по шуми“ (Вук, „Рјечник“, с. 756).



Изобичајена женска капа „рога“

Интересантан је факат да су се тарпоши носили само у јадарском и рађевском срезу и да су због гломазности брзо изобичајени. Ја сам у селу Липеновићу, срезу рађевском, од старице Маре Арсеновић о тарпошу добио тачне податке, и они се слажу са Вуковим описом. Ова врста капа слична је руском кокошнику, који се носио у околини Москве.

Јоаким Вујић („Путешствија“, II, с. 29—31) описује како је дочекан кад је дошао на преноћиште у село Буковицу, у кућу Петра Васића кнеза, који је у то време отишао у манастир Рачу, и вели: „Обаче мене како опазише деца, девојке, жене и младе, то почеше ми се громким гласом смејати, а ја опет њима, пак и јоште сувише што најпре почеше

деца од мене бежати, чудећи се мојима хаљинама и наипаче мојој капи“ (Вујић је имао на себи европско путничко одело какво се тада носило, а нико у Србији, нарочито у томе крају, није се тако носио те је одело Вујићево изазвало чуђење и смех) „а ја опет њиховим хаљинама и највише женским кајама, од којих једне изгледају на овај начин,

т.ј.: оне су подобне мађарским седлима, које код отмених госпођа горе свуда с новци сирјеч малима парама накићене. Обаче ова седла или ти рећи капе стоју на женама на против, јербо што на коњма стоји напред то на њиховима главама стоји остраг, пак на стражњој страни капе стоји један мали венчић с парама приљубљен к капи тако да кад жена иде а оне паре горе све се љуљају и звече. На предњој опет страни капа је доста раширена, пак свуда у наоколо са великим ресама опшивена, које низ бикуље доле висе, пак и ресе јесу с парама накићене, да када жена иде и оне паре с ресама љуљају се и звече“.

Капа коју Вујић описује врста је роге, која се до скоро носила у Осатици (околина Сребрнице у Босни). Како је овај крај у суседству са Буковицом и са манастиром Рачом, за време Турака народ је прелазео Дрину, и на овај начин, као и брачним везама, ова се капа пренела из околине Буковице у околину Сребрнице или обрнуто. Данас се не носи ни у Сребрници ни у околини Раче. Др Ћиро Трухелка верно описује ову изобичајну капу из Осатице и срањује је са фригијском (Die „phrygische Mütze“ in Bosnien — Separat — Abdruck aus Wissenschaft. Mitth. aus Bosnien u. d. Herzegovina, IV Bd., 1896.).

По Вујићевом опису капа коју је он видео 1828. год. у Буковици много је простија од роге коју описује г. Трухелка и чији се оригинал налази у Земаљском Музеју у Сарајеву. Та оригинална рога већ је знатно измењена према оној коју описује Вујић.



Старица из Осатице (Босна) са капом „рогом“ (из 1879. г.)

Смиљевци су женске капе и има их неколико врста. Разликовали су се по облику и украсу. Сви су били окићени смиљем и новцем макар у најмањој количини. Најукуснији облик имали су шумадиски смиљевци. По Морави су били незграпнији и већи, као и они који су ношени у рудничком, чачанском и ужичком округу све до Дрине. Што се даље одмицало од Крагујевца смиљевци су били већи и неукуснијег облика. Ево како Јоаким Вујић описује смиљевац који је видео у Буковици: „Неке (жене) опет носе горе на глави више бикуља једну капу округлу

као год бундева. Из ове капе илити рећи бундеве горе извијено види се како какво цвеће, а из овог цвећа више горе виде се прозникла пера паунова, пак и ова капа свуда је парама искићена, да кад иду а паре, т. ј. новци звече“. Овај смиљевац није ношен у Буковици, већ у околини. Млада са оваквом капом коју је Вујић видео у Буковици била је из околине. Овај смиљевац био је начињен од бијеле лозе, исплетен у виду округле корпе, опшивен домаћим платном или сукном, на којем је нанизан сребрн новац, а по врху је кићен цвећем, смиљем и пауновим перјем. На глави је стајао као какав повећи шешир, пошто је средина била шупља.



Изобичајена женска капа смиљевац

косе. Допирале су до доњих вилица и искићене су сребрним новцем, талирима или цванцизима. Позади се налазила мала капица у којој је у кругу, око једног липовог луба ушивено извијугано ћуреће перје које стрчи око главе. Позади перја се налазило цвеће и смиље, као и дугачак превез од богасије који низ леђа пада. Испод плетеница су се

Јагодински је смиљевац овако грађен: на глави лево и десно привезане су дебеле плетенице, оплетене од вуне или од туђе

налазиле траке, обично свилене и са кићанкама, на чијим су унутрашњим странама била мала огледалца. Богатије су на темену носиле кајицу наизану сребрним парицама.

У Ресави и у срезу беличком постојала је друга врста смиљевца, који су, у виду малих розета, били асприцама искићени а на крајевима су се налазиле кићанке од асприца. И подбрадник је исто тако био украшен ситним сребрним новцем, исплетен и састављен са горњим делом. Овај смиљевац је имао облик полукруга, био је окићен смиљем, цвећем и перјем, и имао је „заличаћи пешкир“, којим су покривани задњи део главе и леђа. По Морави је било смиљеваца сличних ресавским и левачким, са више или мање пернатог украса, и новцем окићених. По Морави и Тимоку изобичајени смиљевци замењени су већим делом трвељима са превезом, или са ручником. У



Млада из Сења (по Тителбаху)

Темнићу су раније нарочито ношени ручници — леденици, украшени сребрним парама. Леденике и венце су до 1880. год. носили и у околини Београда. По ваљевском округу ношени су смиљевци облика лепог великог венца од природног или куповног цвећа, окићеног смиљем и украшеног перишаном и разним иглама и пушћулама. Позади је вишио дугачак убрадач од „шесетњак“ платна, на крајевима извезан или белом чипком опточен. Овакав је смиљевац после венчања растуран, а младе су носиле конђе разног облика и са разним украсима.

Око Рудника и у Ваљевској Колубари и Подгорини раније су ношене врљине — оврљине са убрадачем. Ова врста конђи изобичајена је крајем шесетих година прошлога века. По Мачви младе су носиле нарочите капе, које су биле искићене сребрним новцем са свију страна. Ове су се капе пружале низ плећа и преко груди и биле су искићене још смиљем и по којом ружом. То су били „нанизии“ или младине капе. Услед тежине због многог сребрног новца нису се дуго одржале.

Од Београда па до Аранђеловца и Крагујевца ношена је друга врста

смиљевца. Они су били високи као калуђерска камилавка, и спреда окићени сребрним парама, а по врху разним цвећем, смиљем и пауновим перјем. Смиљевац се перјем китио не само ради украса, већ и због урока. Сматрало се, и веровало, да окца на пауновом перју одвраћају зле погледе. Пауново перје добијало се по манастирима, где су пауни гајени. Сиротије су уместо пауновог употребљавале перје од петлова или ћуранова репа. Смиљевац су градиле само младе уз припомоћ другараца. Набере се босиљак, смиље, кичица, мајкина душица, нана и рудача, пробере се перје из крила и репова петлова и ћурана, а богатије и од пауна; спреми се и доста сребрнога новца, као и по која игла трепет-



Шумадинка са смиљевцем на глави

љика, игла подалчена, перишан, куповне руже, ђинђуве, копче и друго. Све изабране траве прошију се у једну густу љесу, која у полукругу иде око главе. Тај дуб се опшије домаћим платном и црвеном чојом. Предња, спољна, страна смиљевца опшије се црвеномили плавом чојом или платном, по коме се у редовима ниже цванцик до цванцика или ситне асприце. Тамо где се заврши наниз са новцем украси се смиљевац и са по којом куповном ружом. У ону густу љесу разних биљка позади се пободе перје тако да врхови стрче на више. Са стране,

лево и десно од слепоочнице, висе две до три разнобојне трачице, на чијим је крајевима пришивен по један мали прапорац. Неке уместо тих трачица нанижу сребрн новац да би тиме богатије украсиле смиљевац.

Око образа долази подбрадник који је од домаћег платна, са нанизаним сребрним новцем, махом цванцик, и низом црвених или плавих ђинђува на предњој страни. Подбрадник је више слепоочница ушивен за смиљевац те га тако држи на глави. Задња страна смиљевца, која је од пола главе отворена, није искићена, а покрива је дуг везен пешкир од српског платна, протурен кроз задњи котур смиљевца те стрчи низ леђа до ниже кукова; овакав пешкир зове се: завјес, превез, вео, дувак личајка и заличаћи пешкир. Када је млада некоме хтела да целива руку, она је левом руком завјесом придржавала смиљевац да јој не би кад се нагне, пао с главе.¹⁾ Удаваче су смиљевце уз помоћ другарица китиле уз веселу причу и песму („Смиљана смиљ носила, смиљ носила па се поносила“). Обичај је био да млада носи смиљевац четрдесет дана по венчању, или док не затрудни.²⁾ Неке су из кицошулка носиле смиљевац годину дана па и више. Новац и остали накит са смиљевца је после употребе скидан и у Шумадији употребљаван за капе оврљине — ашањке и за високе коњђе, по Морави за трвеље, ручнике, превезе и леденике, у Левчу за цеге, у Браничеву за коњђе, по Ваљевском округу и у Подрињу такође за коњђе разнога облика.

Данас се смиљевци не носе; ове тешке и гломазне капе потпуно су ишчезле а са њима и поједини аљетци, иако су били неки практични и лепо.

Никола Зега

¹⁾ Кмет је удавао кћер и требало је градити смиљевац. Он преда кћери триста цванцика са речима: „Ево ти, кћери, за твој један дан мојих триста; накити њима свој смиљевац“ (За време Милошеве владе кмет је имао плату један цванцик на дан). —

²⁾ Г. Петар С. Павловић дао ми је ову забелешку о својој прабаби: „Моја прабаба покојна Ђурђија често се тужила на живот који је у прво време проводила удавши се за Николу Милићевића — Луњевицу. Иако је он путовао и видео много света и разних адета, у његовој су кући, као и у свакој сељачкој кући, вршени сви обичаји па ма како они били груби, нарочито за прву годину дана. Кад је Луњевици ћирица ноге посипао и прао, Ђурђија би, као и свака друга сељачка млада, стајала у оцаклији са убрусом преко руке. Кад је ћирица био готов, она је морала обрисати ноге, па кад је то свршила, он би јој пружио десну ногу, коју би она морала пољубити. Пошто је већ родила прво дете, пошаље је газда Никола у походе књегини Љубици. Књегини ју је често питала о много чему, па у дугом разговору запита је и о овом адегу. Кад јој је Ђурђија испричала све по реду, књегини јој рече да у будуће то више не ради, а ако газда опет покуша, нека само каже: „Пало је перје“ (т.ј. покварно се смиљевац или другим речима „нисам више млада“). Ђурђија је тако урадила. Кад је првом приликом дошла да изврши тај обичај, она се поклониле и рече: „Пало је перје, господару, не могу више“. „Добро, добро“, рече газда Никола смешети се „томе те је научила она у Крагујевцу.“



ДВА СТАРИНСКА СЛУЧАЈА АСИЛИЈЕ

Азили као места *непркосновености*, загарантована религијом, позната су многим примитивним народима (упор. нпр. Edward Westermarck, *The Origin and Development of the Moral Ideas*² 2, 628 и т. д; за Јевреје и семитске народе уопште в. W. Robertson Smith, *Die Religion der Semiten*, deutsche Übers. v. R. Stübe, Freiburg i. Br. 1899, стр. 108; за Грке, Римљане, Германце литература је велика и може се наћи у енциклопедији Pauly-Wissowa, Lübker-Geffcken-Ziebarth, *Neops Reallex.*, Schrader *Reallex.*, и тд); као друштвене установе, увек мање или више на религијској основи, јављају се азили, на пример, код Грка и Римљана. У те азиле склањали су се, с временом, свакојаки невољници, али првобитан циљ азилима уопште био је, изгледа, онај који је, по традицији, поставио Мојсије (4 Mos. 35, 6), одвојивши шест градова „за уточиште, *да онамо уишече ко би кога убио*“, то јест, да невољника који је, можда, без своје кривице, постао крвником (у 4 Mos. 35, 15 говори се доиста само о *нехотишном* убиству) заклони од *крвне освети*. Која места могу бити азили? И код културних и код примитивних народа то су били *храмови* (нарочито *неки* међу њима, в. нпр., за такве азиле код Грка, P. Stengel, *Die Griechischen Kultusaltertümer*³ 30 ид и уопште осветљена места, на пример свети гајеви, олтари пред храмовима, и олтари уопште, у доцније време цркве (упор., за нас, Вук Песме 2, 33); азилима су такође могле бити и читаве вароши. Најзад, још једно место могло је послужити као сигурно уточиште: невољнику који је гоњен био је отворен и свачији *дом*. Ту би он дошао под окриље домаћих божанстава и постао би тако неприкосновен; у исто време, дошао би он и под материјалну заштиту домаћинству, јер би овај, ако би гост био убијен или му учињено шта било на жао, био дужан да предузме крвну освету. О оваквој врсти *гостио-примства* има доста података у Westermarck о. с. књ. I, гл. XXIV „Hospitality“.

Овде ћемо споменути два интересантна случаја тражења азила, која сам нашао у књизи Илија М. Јелић, *Крвна освета и умир у Црној Гори и Северној Албанији*, Београд, 1926.

„Неки Арбанасин — каже се на стр. 56 — који је дуговао крв у Шаљи, морао је једном приликом да прође кроз исту, и то баш поред

катуна својих непријатеља. Чим је пак наишао преко шаљских села, дочује браство убијеног за његов долазак, и неколицина поћу му у сусрет да га убију. Кад је путник приметио пред собом своје крвнике и видео да не може никуда побећи нити коме у заштиту пасти, он, колико га глас даје викне трипут име неког Шаљанина: „О.. чекај већерас свога пријатеља!“ Пошто је изговорио предње речи, куражно пође напред.. али одједном пушка пуче и он на земљу мртав паде. Како је то било у планини и пред саму ноћ, то нико није чуо ове речи убијеног, сем једне девојчице, која је случајно туда као чобанче с козама наишла и све то видела и чула. Глас о извршеној освети про-нео се... кроз сва шаљска и друга околна племена али нико није.. знао да је убијени пред своју смрт.. јављао неком Шаљанину да му долази као гост. Но после неколико година онај кога је убијени звао, ожени се оном.. чобаницом. Кад су хтели први пут да легну у брачну постељу, невеста се.. успротивила да га пусти да с њом спава говорећи да је.. недостојан, јер није осветио свога убијеног госта. Пренеражен.. момак је упита: А ко је тај мој гост што је погинуо а ја и моје браство нисмо га осветили? И кад му невеста исприча.. овај се брже боље обуче, узе оружје, остави своју жену и ноћу оде кући убице свога госта, изазва га напоље и на месту уби, па се затим врати својој жени, која му тек онда допусти да с њом у брачну постељу легне“.

Да је домаћин обавезан на крвну освету ако му гост буде убијен, или ако се госту уопште учини каква неправда која за собом крвну освету повлачи, то је ствар позната, и за нас Србе (упор. нпр. Медакковић, Живот и обичаји Црногораца 20 и д.; Вук Караџић, Црна Гора и Бока Которска 76), и иначе (в. мој рад о гостопримству у Етн. Зборн. С. К. Акад. 31, 1924, 169); у књизи Јелићевој налазимо, на неколико места, нове и сигурне потврде за овај обичај. Горњи податак, међутим, који смо у целини исписали, најинтересантнији је међу свима. Завршетак те историје, додуше, изгледа нешто романтичан и могао је бити измишљен (зашто, на пример, није чобаница обавестила заинтересованог Шаљанина одмах после погибије, или бар онда када је било изгледа да ће му постати жена, или, најзад, пре но што ће му ступити у кућу, како се то ради у народним песмама, в. нпр. Вук Песме, 2, 87, 90 и д.? Цео завршетак изгледа да је постао под утицајем приповетке о томе да свако дело мора изићи на видело — мотив αὐτόκου θεράνου! — која је добро позната и у нашим крајевима, упор. нпр. Павле Поповић, Из књижевности 2, 1 ид.), али она, каква је да је, утврђује факат да обавезу на крвну освету има и онај који је айосифофиран као домаћин, и да је, према томе, и йризивање неког йрећег у йомоћ једна врста асилије. Овај интересантни пример, колико ја знам, усамљен је у историји религије. Ἐνθρατος ἀνθράτου δασιόνιον — пословица ἐπὶ τῶν ἀπροδοκίτας ἐπὶ ἀνθράτου σαξομένους, в. Zenob. Par. 1, 91 — добија овде своју пуну илустрацију, а можда и објашњење свога постанка.

Од оваквих *символичних* азила нама је познат само још један случај — ми наиме знамо да је призивање *краљевог* имена гарантовало асилију, неприкосновеност. Такав је случај био код Римљана. Када је јунак Апулејевих *Метаморфоза*, Луције из Коринта, који је по неком неспоразуму био претворен у магарца, хтео да се ослободи разбојника који су га гонили и мучили, он је, пролазећи кроз неко село, покушао да изговори име Цезарево: ... „inter ipsas turbulas Graecorum genuino sermone nomen augustum Caesaris invocare tentavi, et o quidem tantum... clamitavi, reliquum autem Caesaris nomen enuntiare non potui“ (Апул. Мет. 3, 29). На исти начин треба протумачити и познату ситуацију у Новом Завету, Акт. 25. Кад је апостол Павле био угрожен, и од Јевреја и од римског прокуратора Порција Феста, он је „призвао Цезара“ (Акт. 25, 11: „Ако ли сам скривио, или учинио што заслужује смрт, не марим умријети; ако ли пак ништа нема на мени што ови на мене потворају, нико ме не може њима предати. Цезара призивам“),¹⁾ и Фест је морао обуставити процес и послати Павла у Рим.²⁾ Упор. и Alfred Jeremias, *Das Alte Testament im Lichte des alten Orients*³, Leipzig, 1916, стр. 668. Али овде је по средини ауторитет Цезаров; међутим, да се невољник обраћа обичном човеку и, антиципирајући гостинску везу, ствара између њега и себе „крвни феуд“ и на тај начин тражи асилију — такав случај не налази се свакога дана и вреди да буде подвучен. Не треба ни говорити да је он врло примитиван и свакако остатак из најдубље старине.

2

Као тешко убиство, за које, по правилу, није могло да буде умира, сматрало се у Северној Албанији „ако је неко убио човека *који је био побегло и легао на нечији гроб шражећи заштити од мртвог*“ (в. И. Јелић, о. с. стр. 84. и 94.).

Малочас смо споменули да као азил могу послужити освећена места, на којима се претпоставља присуство божје. Та су места, као што смо видели, онајчешће храмови, свети гајеви, олтари, и најзад, домаће огњиште. У свима тим случајевима божански нумен под чију се заштиту невољник ставља, јесте божанство више категорије: то је или Зевс, или Посидон, или Хермес, или хришћански Бог, или, најзад *Iar familiaris*.

Колико је старинскији и примитивнији споменути пропис из Северне Албаније! Да гроб може послужити као прописно уточиште, тај случај је без аналогije. Голдциер спомиње да у Мароку може као азил да послужи гроб каквог локалног свеца (*Goldziher, Muhammedanische Studien* 1, 237 и д.; такође и *Quatremère, Mémoire sur le asiles chez*

¹⁾ Καίσαρα ἐλεκαλοῦρα, упор. и Акт. 7, 59; 26, 32; 28, 19. Вук преводи, антиципирајући, „цесару *идем*“. — ²⁾ И ако то иначе можда не би учинио, при свем том што је Апостол Павле био римски грађанин, упор. W. Staerk, *Neutestamentliche Zeitgeschichte*², Leipzig, 1920, 1, 47 ид.

les Arabes, у: Mémoires de l' Institut de France, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, 15, pt. 2, 313 и д., цитат по Westermarck о. с. 2, 631, упор. и исти у Hastings Enc. of Rel. and Ethics 2, 161 и д.), али тај гроб у ствари је светилиште, храм у маломе, и то је, пре свега, гроб свечев, а не макар који гроб. У германском средњем веку као азил могла су послужити гробља, т. ј. *ограђена* места у која су покопавани мртви, и која су били центар за један одређени култ, и по правилу имала у својој средини цркву. Наш случај, међутим, у коме и појединачан изолован гроб може послужити као азил, стоји усамљен, и његова је вредност у толико већа. Међутим из гроба јавља се овде као божанство — заштитник (упор. текст „ако неко убије човека који је побегао и легао на гроб *шражећи заштитију од мртвога*“ итд., Јелић, стр. 94) — то је црта тако старинска да стоји, може се рећи, на почетку сваке религије.

Да мртви у гробу може имати натприродне моћи, то веровање дало је повода за сваку некромантију, која је као што знамо, једна од најпопуларнијих врста гатања. Још много боље види се ово веровање у раширеним причама о *захвалном мртвацу*, која је позната врло многим народима (в. нарочито Gordon Hell Gerould, The Gvatpul Dead. The History of a Folk Story London, 1908, и Bolte—Polivka, Anmerkungen 3, 490 и т. д.) а такође и нашем народу (упор. нпр. Којанов № 15 „Влатко и мртви“, Б. Вила 1, 1886, 236 и д. „Сиромашан и његов син; 1, 1886, 253 „Ајдуковић 11, 1896, 210, и д. „Добро се добрим враћа“, 23, 1908, 239, и д. „Чини добро не кај се; С. Тројановић, Захвалност покојникова, Б. Вила 24, 1909, 108—110; Шаулић, Српске народне приче 1, 2, № 174 „Добро и у гробу не гине“; упор. и Вук № 64 „Добра дјела не пропадају“ и А. Николић „Чудновата црква итд.).

Ко се, кад је у невољи, склони на туђ гроб, он постаје неприкосновен—између њега и његовог гониоца настаје од тога тренутка *мир*. И ово је један факат који заслужује пажњу, јер ће се њим, у нашој религији, моћи објаснити извесни случајеви *Божјега мира*, који је код нас по правилу увек у вези са култом предака, в. о томе напомене у моме раду о Божићној слами, Прилози за књижевност 3, 1923, 124.

Веселин Чајкановић



НОВО ОБЈАШЊЕЊЕ ЈЕДНЕ СРПСКЕ КОЛЕДСКЕ ПЕСМЕ

У првој свесци *Српских Народних Песам* (Државно Издање, 1891., песме под бројевима 190, 191) Вук Караџић наводи две коледске песме које деца певају, на Божићним поворкама, домаћинима и домаћицама.

Песма домаћину гласи:

Домаћине, коледо! господине,
коледо!

Застасмо те за вечером,
Где вечеру ти вечераш,
Белим грлом вино пијеш,
И очима бисер бројиш,
И рукама гајтан плетеш:
Додај нама крај гајтана,
На чем' ћемо Бога молит'
За старога за Бадњака,¹⁾
За младога за Божића;
Божић баје по свем свету,
По свем свету, по овоме,
Слава и част домаћину!
Тебе на част, господине!

Песма домаћици гласи:

Уранила, коледо! стара мајка,
коледо!

Светој цркви на јутрењу,
Сусрете је свети Петар
На јелену златорогу,
Златорогу и парогу:
„Врн' се натраг, стара мајко,
„Ево су ти гости дошли,
„Добри гости, колеђани,
„Који оде, Бога моле,
„*За старога за Бадњака,*
„*За младога за Божића*“.
Слава и част домаћину!
Тебе на част стара мајко!

Неки словенски митолози (Потебња, Хануш, Крек) мисле да је сагоревање *бадњака* на огњишту остатак култа паганског бога Перуна, коме је хрст био посвећен. По њима је, дакле, *стар*и бадњак у Вуковој песми *Перун*, а *млади Божић* је *Бог сунца*. Проф. Meringer (у Грацу) који реч *бадњак* етимолошки везује за *бадањ* (шупље дрво, кроз које пада вода на млински точак), види у бадњаку неко божанство дрвећа (Eichengott). Међутим Миклошић, а после њега и Бернекер доказали су да реч бадњак долази од индогерманског корена *bheudh*, *bhoundh*, старословенски б'ведети „Wachen“. Реч *бадњак* данас има више значења: 1) *дрво* које се сагорева на Бадње Вече; 2) *Бадњи Дан*; 3) *колач* који се пече и једе на Бадњи Дан; 4) *прућини* којим се чесница замеси, и најзад 5) у Вуковој песми неко *божанство* (и у молитви „Помози Боже! И

¹⁾ Вук сам додаје: Овдје се *бадњак* спомиње као некакав *човјек* или *бог* (као и *Божић*).

свети Бадњаче“¹⁾. Од ових значења најстарије је друго, дакле бадњак=Бадњи Дан; то су дакле дан и ноћ, кад се бди (упореди француски „veille de Noël“ из латинског vigilia).

Да се име празника пренесе на предмете који при том играју извесну улогу (у нашем случају пренето је име *бадњак* и на колач, на дрво, на пругиће), честа је појава: словеначки *Божих* значи „W. Block, Christbaum,“ руски *ѡасха* „Ускрс, Ускршњи колач.“

Како да се објасни реч *бадњак* у значењу божанства? Ја сам дошао до овога мишљена. Већ у почетку Средњег Века црква је узела 25. децембар као дан рођења Христова за *ѡочешак црквене године*. То важи не само за римску него и за византиску и англиканску цркву. Као *свештовни ѡочешак нове године* постао је Божић популаран у разним земљама и у разним временима. Божић је био први дан нове године већ од VIII. века у Француској, Холандији, Швајцарској, у већем делу Италије, у Шпанији и Португалији, у Ческој, Пољској и Маџарској, затим у северним земљама (Данска, Шведска, Норвешка). И у Немачкој је царска канцеларија почела нову годину са Божићем, а у *старословенској цркви 25. децембар се зове колџда* (из лат. *Calendae*).

Божић је дакле био почетак нове године скоро у свима европским земљама до увођења грегоријанског календара (у 16. веку). Кроз неколико векова европски народи били су навикли да са 25. односно са вечером 24. децембра прелазе на ново бројање године. Појам нове године прешао је од 1. јануара на 25. децембар, и због тога је пренесено и име календа и многи обичаји календа на нови почетак године. Ја сам у својој књизи о Божићним обичајима показао да су данашњи Божићни обичаји већим делом у ствари новогодишњи обичаји, и да имају паралела у римским обичајима *Kalendae Januarię*, нарочито разни обичаји гатања и врачања.

Како се истрајно одржава у народу схватање Божића као почетка године видимо из старих Божићних поздрава, који и данас живе нарочито код Срба и Хрвата. Око Врање и уопште у Поморављу Јужне Мораве, при уношењу бадњака домаћин поздравља са речима: „*Добро вече, дошла нам нова година сас здравље, сас ѡилићи, сас деца*“²⁾. У Хлебинама (Хрватска) улази домаћин на Бадње Вече са запаљеном свешћом и говори: „*Хваљен буди Језус Крисуш!*“ *На ѡом младом леѡу да будеште здрави, весели как јелени* и т. д.“³⁾ У Ступнику, крај Загреба, домаћин поздравља са „*Хваљен Исус на ово младо леѡо!*“⁴⁾. Око Вароши: „*Чесћии Божић и Нова Година, Хрисуос се роди!*“⁵⁾ У Пољицама (Далмација) Божић се зове „*лиѡница*“, „јер се од Божића броји почетак новог лита“.⁶⁾

Сличне податке имамо из Француске. У Дофинеји најстарији члан

¹⁾ Беговић, Живот и обичаји Срба Граничара, Загреб 1887, стр 88. — ²⁾ Саопштења г. Зеге. — ³⁾ Зборник за народни живот I 214. — ⁴⁾ ib. I 142. — ⁵⁾ „Застава“ од 6. јануара 1923. — ⁶⁾ Зборник за нар. живот X, 38.

породице удара на *sûche de Noël* или *chalendal* (исто као српски бадњак на огњишту) да варнице полете и говори: „*Bonne année, bonnes récoltes, autant de gerbes et de gerbillons!*“¹⁾. Или на другим местима: „*A l'an qui vient Dieu nous fasse la grâce de le voir et si nous ne sommes pas davantage que nous ne soyons pas moins.*“²⁾

Шта се може закључити из ових побројаних података? *Како је Божић био први дан нове године, иако је био 24. децембар (бадњак) последњи дан старе године, и стога се у песми означаје као стари, исто као што се у Немачкој данас говори* о старом Силвестру, јер данас је Силвестар последњи дан године. Упореди обичаје код Лужичких Срба (*W. Schulenburg: "Wendisches Volksthum in Sage, Brauch und Sitte, Berlin, 1882, стр. 128):* У четвртак пред Божић постоји обичај *starego wózys* (водити старога). Младић се обуче у старца, а девојка као баба. Иду у поворци кроз село, обилазе куће и добијају јаја, сланину, новац. У четвртак по Божићу постоји обичај *mladego wózys* када се младић обуче као младожења, а девојка као млада. Јасно је да старац представља персонификацију старе и младић персонификацију нове године.³⁾

Ако и у старом бадњаку видимо персонификацију празника, онда нам је јасна Вукова песма. Да народ из имена празника, за које су везани извесни обичаји, нарочито ако се то име више не разуме, створи какво божанско биће, или свеца, врло је позната појава у фолклору. У селу Плашки (Хрватска) 24. децембра се овако моле о ручку: „*Помози Боже и свети Бадњаче!*“ Тал. *Befana* (од Epiphania), Француска *Dame de Noël*, немачка богиња *Perchta* (из старонемачког *giperahtha naht* — „сјајно осветљена ноћ“ постало је *Perchennacht*, па је из овога апстрахована једна богиња *Perchta*. Нем. *Frau. Vaste* (од *Frohnfasten*) све су ове богиње постале на тај начин. Ис веровања словенских народа да наведемо: Богиња *Колада* (из *Kalendae*), бугарски *будник*, слуга Коледов (дакле бадњак као слуга Коледе), српска *Баба Коризма* (од тал. *quaresima*, ово из лат. *quadragesima*), *Русалка* (из празника *Rusalia*, ово опет из лат. *rosalia*), затим божанства појединих дана у недељи: руска *Пјашница*, југословенска *Св. Пејка* и *Недељка*, малоруски *Св. Понедељник*, *Св. Середа*, *Недиља*, словачка *Недјелка*. Румуни који такође обожавају једну *Swinta maica Dumnica* (Недељка), имају у своме *Mosul Craciun-и* који се на Божићним поворкама јавља као старац с дугим брадом, персонификацију Божића. Сицилијанци виде у *Streni* стару жену,

1) Revue des traditions populaires, XI 1896, 20. — 2) G. Bilfinger, Das germanische Julfest, Stuttgart 1901, S. 58. — 3) Мени изгледа врло вероватно да и *дедица*, кога су раније водили Косовски коледари (Српски Етногр. Зборник 7, 309) и бугарски *старец* који се са *бабичком* води у божићним поворкама (Сборник за народни умотворенија XXVIII 1914, 330) нису ништа друго него персонификација старе године.

И обичај *џараџе* код муслимана у Јајцу (Гласник Земалјског Музеја у Сарајеву, V, 556), који се састоји у томе, да се у очи Божића састану, једног момка обуку као *дида* а једног као *џуру*, и обилазе куће, спада у круг персонификације старе године.

која станује у једној пећини и уочи Нове Године доноси поклоне (лат. *Strena*; реч првобитно значила новогодишњу зелену грану, доцније новогодишњи поклон). — Друге примере за персонификацију празника види у књизи *Máchal Nákras slovanského bájeslovi*, Праг 1891, стр, 188—206.

Реч *Божих* везује се за *Бог* и из тог облика изведено је са *Patronymiconformans* — *итъ*, лат. *itius* па значи првобитно „млади Бог. Божји син“, исто као старочешки *božič* и старопољски *bożyc*. Код Срба, Хрвата и Словенаца ова је реч постала означавање празника Божић (у овом значењу утврђено већ од XIII. века). Осим тога била је реч Божић пренесена на предмете који о божићу играју извесну улогу (слично као што је случај са речју Бадњак). Код Словенаца је раније реч Божић значила божићње дрво, које се сагоревало, данас значи зелено божићње дрво (*christbaum*). Око Карловца и један празнички хлеб зове се *Божих*. Најзад јавља се Божић као персонификација празника у многим коледским песмама. На пример: „У Божића три ножића, с једним реже пченицу, а с другијем ђевеницу, а с трећијем погачицу“. У другим варијантама ове песме Божић носи прасе, чесницу, сир, буре, меку груду. И у овим песмама јавља се Божић као персонификација празника са карактеристичним поклонима.

Ако на крају прегледамо све наведене случајеве, излази да морамо досадашње (романтично) схватање поменутих Вукових песама ревидирати: божанства *сѣтари Бадњак* и *млади Божих* нису паганског порекла, него апстрахована из имена тих празника.

Д-р Едмунд Шневајс



СВАДБЕНИ ОБИЧАЈИ У ГАЛИЧНИКУ

Бавећи се преко лета 1924. године у Јужној Србији, сазнао сам да у Галичнику има интересантних свадбених обичаја, који се обављају један пут у години, и то о Петровдану. Разлог за ово лежи у чињеници да Галичанци у току зиме — када је услед снега и мећава, тако рећи, немогуће изаћи из Галичника—одлазе у печалбу, и враћају се преко лета, да би своју кућу могли снабдети свима потребама. Јер треба имати на уму да се Галичник налази на великој висини, и да зима и мећаве на Бистри, често пута, онемогућавају комуникације са Гостиваром, док је, исто тако, силазак из Галичника у Дебар условљен и теренским и временским приликама. Ово је и један од најглавнијих разлога, што се свадбе у Галичнику врше само о Петровдану, а што је овоме обреду дало и нарочиту интересантност у овоме месту, које, и ако на великој висини и без добрих комуникација, има такву привлачну моћ, да му о томе дану хрле и из најудаљенијих крајева света његови „печалбари“ и други, који су за послом отишли у далека места, али који осећају као неку свету дужност да сврате у родно место ма и један пут у години. Зато и свадбени обичаји трају по недељу дана.

У саме Галичнику бавио сам се девет дана, и присуствовао свима свадбеним обичајима. Импресија коју сам добио јесте:

Како су материјалне потребе свога данас веће него икада раније, то се њихов утицај опажа и на самом свадбарском обичају у Галичнику, јер се, већ данас, одступа од дана свадбовања. Поред Петровдана, свадбе се већ врше и о Св. Илији, а што опет не мења цео карактер свадби, јер је главно да се оне обављају преко лета, у време када је то и најлакше могуће због самих временских прилика. И даље, да зуб времена почиње и овде већ да утиче; а да ће се и сам свадбени обичај под његовим притиском изменити, у то не треба ни сумњати.

Веридба се у Галичнику врши, обично, на Велику Госпођу. Сам се обред врши код младине (невестине) куће. На „муштулук“, који приређује девојкина породица, дођу неколико лица од младожењине стране, којом их приликом девојка дарује. Том приликом свекар дарује своју будућу снаху са две свилене мараме, једну или две дубле и златом, као и са још чиме.

Пре него што пођу од момачке куће, свекрва узме живу, подели је на два дела, и сваки део стави у трску запушену воском, која се потом стави у марамицу. Ове две „везе“ (трске запушене воском) даду се једна довојци, а друга момку, и они их пришију у своје одело и носе све до дана венчања, када се млада и младожења затворе у собу. После венчања, младожења узима своју и младину живу, стави их у једну чашу, помеша и скупи у једну од две трске и да млади да чува. Значај овога је: да су сада њихова срца и мисли сједињени за увек.

Сам обред *свадбе* почиње на недељу дана пре *венчања*, када се у младожењину кућу доноси вино, и том се приликом певају песме. Једна од њих је:

Игралито срце јунаково
 како вино во стребрена чаша,
 како јагне во големо стадо,
 како ждребе в големо ергеле.
 Неје вино во стребрена чаша,
 неје јагне во големо стадо,
 неје ждребе в големо ергеле,
 ток је јунак од голема рода,
 од голема рода татково мајкино,
 татково мајкино, братово сестрино (в. мелодију бр. 1)

Дан раније, пре него што доведу младу-невесту младожењиној-зетовљевој кући, рано у јутру, младожењина породица ставља на кућу нарочити барјак са разним шарама. Изгледа да је свака породица у старини имала нарочити барјак, по чему би се дало закључити да то води још у доба када је народ био подељен на велможе и себре. Данас се већ нађе и по која народна тробојка која замењује барјаке. Приликом истицања барјака певају се свадбарске песме, као:

Бегала ми свршена девојка,
 бегала ми из темни клисури,
 бегаете в Дунав се фрлила.
 „Дунавцији, моји мили браћа,
 да кажете на моиот татко
 да не бере дрва крај Дунава,
 мојте коски дрва се сторени;
 дунавцији, моји мили браћа,
 да кажете на мојана мајка,
 да не црпи вода од Дунава,
 мојте с'лзи вода се сторени;
 дунавцији, моји мили браћа,
 да кажете на моине браћа,
 да не коси сено крај Дунава,
 мојте коси сено се сторени“ (Певала девојка Докија

Танаскова; в. мелодију бр. 2).

После истицања барјака месе се два хлеба, у које мећу новац. Хлеб зову „сваја“. Један се поједе после вечере, а други остави за сутра. Приликом једења хлеба пева се: „Огрејала месечина по честна трпеза“ (в. мелодију бр. 3).

У самоме хлебу (погачи) има шест до седам старих пара. Чим се преломи дели се гостима. Ко од гостију нађе новац добије од домаћина бакшиш. Онај други хлеб дели се сутра сватовима код младине куће, и у њему нема пара.

После подне месе девојке пите-„витканице“, зване „сарајлије“. Њих једу „побратими“ који на коњима са „зетом“ (младожењом) иду по младу, сутра дан.

Тога дана увече, родбина младожењина, без младожење, иде младиној кући, узима младу са њеном родбином, и иду на три чесме, са којих млада узима у тестију воду, и попије по мало од исте. Кад иду на чесме, једна девојчица узме у уста са сваке чесме по мало воде, и њу, кад стигну младиној кући, проспе у ону воду с којом ће млада да умије главу. Млада се купа са оном водом коју је сама донела са три чесме. Ово је можда један од најживописнијих обичаја о свадби. . . Замислите једно планинско место, чије су куће начичкане на каменитим окомцима, испод којих, често, зјапи амбис, и до којих се долази уским и каменитим стазама. А када падне мрак, почну на свим странама да се ужижу борине (луч), и као какви живи фантоми да се крећу. Писка зурли и заглушујући удар тапана (бубњева), ори се кроз мрачну ноћ и одјекује на далеко кроз планинске кланце. Како ли величанствено морају изгледати ови покретни жишци када се гледају доле са пута за Дебар! Јер се може за Галичник слободно рећи, када се гледа са пута за Дебар иза Косаврашта, да је он себи свио гнездо у врху Тимора. Тако је величанствен изглед на њега одоздо са пута. . . Групе сватова кретале су се са борилама од младиних кућа, и ишле у разним правцима. Напред су ишли мушкарци са борилама, за њима, у групи која није била осветљена, млада са родбином, а иза групе свирачи. Све су се групе кретале у разним правцима, док су ударци тапана и звуци зурли одјекивали планинским странама. Само је ове године било седамнаест свадби, и може се замислити какав су ефекат производили тапани и зурле. Било је у томе нечег оријенталског и распусног до самопрегоревања себе. Као да се у недокучену тмицу бацала цела бујна младост. И све то због онога „Тапан чукна“.

После тога долазе сви гости младиној кући, и младожењина родбина бива услужена, после чега се враћа кући. Овом приликом девојке певају девојачкој мајци :

Чекај, мајко, студена водица
Чекаећи на порти заспало.
Нити моме, нит студена вода,
Оволку је од ћерка одмена.

Младожења то вече приређује вечеру својим гостима, и том се приликом пева и игра са тапанима до зоре. Одмора нема.

Сутра дан, на дан довођења младе у младожењину кућу, младожења са родбином, и са тапанима и зурлама, одлази на очев или мајчин гроб — аку су му умрли — да измоли од њих опроштај што се жени. Ово

је један моменат од дубоке психолошке вредности, и мада у себи има нечега паганског, изазива дубоко осећање. Ту на гробу срећу се живот и смрт у своме вечном процесу обнављања. Као мотив за литературу и музичку обраду, овај чин је од велике инспиративне моћи, и треба га имати на уму.

Тога дана, око 10 часова пре подне, скупљају се сватови, на коњима и пешке, зетовљевој кући. Кад се сватови скупе, неко од зетовљевог родбине узима бријач да га брије. Ако младожења нема живог оца или мајку, онда се доведе један мали дечко од његове родбине, коме су отац и мајка живи, и да му се бријач да га само ухвати, па се онда да коме другом да брије младожењу. Овом приликом две девојке из младожењине куће узму пешкир и држе га испод младожењине браде, да у њега сакупе обријану браду, певајући :

Неће зетот бербер да го бричит,
дур не земет од татко прошчење
" " " " мајка "
" " " " стрика "
" " " " девер "
" " " " кум "
" " " " рода " (в. мелодију бр. 4).

У тај се пешкир, поред длаке са браде, ставља и нов сапун, са којим зет умије главу по бријању. После неколико дана овај се пешкир преда млади.

По свршеном бријању зет се обуче, стави прстен на руку, изиђе до врата, пољуби руку старијима из своје куће, затим се попне на коња и сватови се крену. Тада се пева :

Кинисува Радуле на војска,
кинисува и милно се молит :
„да ми чуваш убава невеста“ (в. мелодију бр. 5).

Група сватова на коњима, са зетом и стар-побратимом, издвоји се и крене са барјаком на челу кроз село, полазећи са једнога краја села и враћајући се са другога, и том се приликом утркују. Пут је, често, врло стрм и узан, али се ту кушају храброст и способност сватова. За то време остали сватови пешаци иду лагано у правцу невестине куће, и посматрају сватове на коњима како се утркују. Не улазе у младину кућу, већ чекају сватове који су на коњима отишли кроз село, а такође и зета, како би заједно ушли у невестину кућу.

Пре него што дођу невестиној кући, одваја се стар-побратим (зетовљев брат) и иде, на двадесет минута раније, невестиној кући са торбом о рамену и јашећи. У торби носи „карту“ (буклију) са вином, једну плећку кувана меса и „пепеларче“ (мали хлеб). Кад стар-побратим стигне невестиној кући, невестина родбина пева :

„Мушчулција голем аберција“ (в. мелодију бр. 6)

Затим невестина родбина промени са стар-побратимом исте ствари, које је и он донео (вино, плећку, хлеб), после чега се он враћа свато-

вима, извади из торбе буклију и да зету да из ње пије, и онда се тек иде невестиној кући.

Кад „зетот“ стигне са својим сватовима невестиној кући, родбина невестина узима од барјактара барјак и закачи га на прозор, а стар побратим узима зета, који је на коњу, доводи га пред капију, и позива старије од зетовљеве и невестине родбине да их зет пољуби у руку и почастви вином. Овом приликом невестина родбина узима младу, која је обучена у девојачко руво, и она, да је сватови не виде, гледа кроз прстен свога будућег мужа, и говори:

„Из прстен те гледа
у срце да ти влезе.“

За то време младожења извирује да би јој могао сагледати бар који део тела.

Пошто зет послужи вином своју и невестину родбину, приђе му младин брат, или брат од стрица, и тражи од њега јабуку, коју он (зет) носи са собом у десном џепу. Јабука треба да је од годину дана, и мора да има на себи три старе паре. Брат невестин узима је од „зета“ (младожење) и промени на њој паре са својим парама. Само мора да стави две паре више. Кад зету врати јабуку, узима један леп убрбус и ставља га на младожењино десно раме. Тада се пева песма:

„Страмно страмно се јуначе,
да не устраиш таткати.“ (в. мелодију бр. 7)

Кад зет прими пешкир његова родбина пева:

„Честита риза, јуначе,
што ти девојка везала.“

После овога зет се са сватовима „побратимима“ враћа својој кући, и тамо једу витканице „сарајлије“ (питу). Побратими се враћају после тога невестиној кући водећи собом зетовога коња, док зет остаје код куће на месту где ће бити потом постављена невеста „да се срами“.

Кад сватови стигну невестиној кући, седну за трпезу, која је ниска (у висини од пола метра), а браћа и снаје невестине узимају невесту и доводе је сватовима да свима пољуби руку. После љубљења руку, један од родбине оца или мајке невестине, узима испред свекра и кума два хлеба, један колач („свају“), на којима су стављени: пар ципела, пафте, игла, дулак (мрежа која се пребаци невести преко главе на дан свадбе), једна слана риба — пастрма, кило пиринча, кило леблебија, суво грожђе, шећер, огледало, чешаљ, маказице, напрстак, флаша са ракијом, свитци (део срмом везен, а који се ушије на клашеник на грудима), свилена марама, и све то однесу тамо где се невеста спрема и облачи, ставе јој све то на скут, и облаче јој ципеле које је свекар донео. Ципеле јој облачи мушко дете из њене родбине.

После закуске брат, или брат од стрица, узима послужавник са два тањира, на којима се налазе две чаше, једна са вином а друга са

водом, поднесе га свекру и другим гостима, и сваки од њих дарује невесту и ону другу девојку која је са њом. Чаша са вином, која стоји на тањиру, намењена је невести, а друга, са водом, девојци која иде с њом.

Кад се сврши и овај чин, стар-побратим (зетовљев брат) прилази невестиној соби, куцне на врата и тражи да му се невеста преда за полазак. Али пре него што невестина родбина пусти стар-побратима у невестину собу, тражи од њега откуп за невесту. Када му невесту предаду, стар — побратим је узима са леве стране, а невестин брат с десне и доведе је заједно до спољне капије. На капији је чека спреман зетовљев коњ, и њен је брат узима и пење на коња. На другом коња, који је осамарен, ставља се невестина спрема (сандуци, руво и друго). Када се крену, невестиног коња води најмлађи невестин брат, а с десне, и леве њене стране иду, и придржавају је, њена браћа из родбине све до оног места докле желе да је испрате. Приликом поласка од куће, невестин будући свекар извади из џепа шећер и паре, и баци их изнад невесте.

Кад сватови дођу до места где се невестина родбина од ње опрашта, сем мајке која не излази из куће, а шта више не сме ни да види када јој ћерку одводе, невестина родбина је дарује, а свекар да бакшиш дечку који је водио невестиног коња. Затим се сватови опраштају. Невестиног коња узима сада прво један дечко из зетовљеве родбине, а затим свекар. Млада се клања старијим људима, пред црквом, као и свима који је поздрављају у пролазу.

Кад стигну зетовљевој (младожењиној) кући, стар-побратим скида невесту са коња и пева:

„Слези, Јано, од брзата коња.
 Ни ви слага, ни ви в кући влага,
 атер има на милијот свекор,
 „ „ „ мила свекрва,
 „ „ „ милијот девер,
 „ „ „ мила јотрва,
 „ „ „ милијот вујко,
 „ „ „ милијот стрико,
 „ „ „ милата стрина“

а свекрва је дочекује са ситом у коме је хлеб, док у другој руци држи вино. Онда стар-побратим и једна невестина јетрва поведу невесту у кујну или собу. Невеста мора у кућу да ступи десном ногом. Кад ступи у собу, приближи се огњишту, и чукне се веригама (које висе над огњиштем) у главу, што значи да би била вечно у кући, а затим јој дају сито да, као бајаги, почне да меси. Док она креће сито певају јој:

„Умејала невестата пециво да меси.“ (в. мелодију бр. 8.) а затим јој дају оклагију—„сукалку“—којом она трипут крене, и певају јој:

„Умејала невестата пециво да суче“ (в. мелодију бр. 8).

Потом јој дају чинију са вином и чашом да послужи родбину свога мужа, и том приликом певају:

„Умејала невестата свекрва да служит,
 „ „ свекор да послужит,
 „ „ девер да послужит,
 „ „ кума „ „
 „ „ јотрва „ „
 „ „ дедо¹⁾ „ „
 „ „ баба „ „ (в. мелодију бр. 8)

Затим невесту узима стар побратим и води је зетовљевој соби. Стар-побратим по томе одводи младожењу и даје му чашу са вином. Зет узима вино у уста и три пута прсне на младу. После тога млада иде код зетовљеве женске родбине, са којом и спава то вече у зетовљевој кући. Остали се гости разилазе кући, а то вече госте прима невестин отац.

На дан венчања, око осам сати у јутру, пође од зетовљеве куће барјактар са барјаком напред, а иза њега један старији човек од зетовљеве родбине, који носи на рамену ћилим, бисаге, — у којима има два леба, од којих један даје попу да из њега вади честице за причест младе, — и један бакрач са вином; док један млађи сват носи тањир са леблебијама, сувим грожђем и чашу са ракијом. Мушки гости иду напред, одвојено од женских, а са њима иде и младожења са пешкиром на рамену, који је добио код младине куће. Младожења има на капи црвени свилен конац.

Пред младом иде, у свечаном оделу, свекрва са бакрачетом воде, и прска младу, каткад, са ружом. За свекрвом иде млада, коју воде са десне стране девер (младин брат), а са леве жена стар — побратима (младожењиног брата). Тако иду све до цркве. За младом иду жене, од којих једна носи ибрик са водом, и певају:

Ситно одит моме по венчање,
 прашај те го зашто ситно одит.
 Атер има на милијот свекор,
 „ „ „ мила свекрва,
 „ „ „ мили девери (в. мелодију бр. 9).

Млада има на глави вео-дулак, и на путу до цркве клања се свима на које наиђе, и цркве.

Кад сватови стигну цркви, барјактар оставља барјак испред црквених врата, а ћилим се простире испред врата, и на њему седају гости и часте се. Остали сватови улазе у цркву где се врши обред венчања.

Приликом венчања, младенцима се ставља изнад главе пешкир, док кум држи изнад главе свеће. За време јеванђеља имају младенци на главама венац од цвећа. По свршеном обреду венчања сватови љубе венац на њиховим челима, за које време свештеник пева: „В черњем

¹⁾ дедо — отац невестиног свекра.

6. *Largo* м. м. ♩ = 58

Муш - чул ци - ја го - лем а - бер -
ци - и - ја, муш - чул - ци - ја.

7. *Andante* м. м. ♩ = 62

Стра-мно стра-мно се ју - на - че,
стра - мно а ти те - бе не до - јеш.

8. *Larghetto* м. м. ♩ = 69

У - ме - ја - ла не - вес - та -
У - ме - ја - ла не - вес - та -
У - ме - ја - ла не - вес - та -
а - та пе - ци - во да ме - си.
а - та пе - ци - во да су - че.
а - та све - кр - ва да слу - жит.

9. *Moderato* м. м. ♩ = 58

Сит - но о - дит мо - ме по вен -
Сит - но о - дит мо - ме од вен -
ча - а - ње, сит - - но о - дит.
ча - а - ње, сит - - но о - дит.

По умивању прилазе сватови млади и даривају је, исто тако и две девојке које стоје млади с леве и десне стране. До младе стоји свекрва и ставља дарове на рамена оних сватова који млади прилазе и дарују је. Ове дарове спремила је мајка младина пре венчања. Млада љуби у руку оне који јој прилазе, ако су мушки, а ако су женске љуби се са њима два пута у уста. Свекрва прилази последња и дарује снају.

Кад се после умивања крену са чесме натраг, млада хоће, као бајаги, да иде путем који води њеној кући, али је остали сватови враћају. Ово се исто дешава и када се млада враћа са венчања.

Са чесме се иде кући на послужење. Младожења не иде на воду, него остаје код куће. Млада са чесме носи у руци ибрик са водом да полије „зета“. Она се као нећка да га полије, али је побратим (брат младожењин) превари, и она га онда полива, што у Галичнику кажу: „Тури вода на домаћина“.

Млада кад дође кући поздравља се са гостима и љуби их у руку. Докле се гости не послуже, млада стоји оборених очију у једноме крају, а затим сама служи госте слатким — ратлуком и водом. Кад све госте послужи опет стане у угао оборених очију. После слатка служи се врућа ракија и кафа. Прво јутро по брачној ноћи младожења дарује невесту сребрном или златном паром за грех који је те ноћи учинио над њом — за обљубу.

Тога дана о вечери долазе опет гости. Пре него што почне главни обед, износи се на софру: сир, ћуфте, пржена црна цигерица, кисело млеко и кавурма као чорба, за мезе уз ракију. Кад се, после вечере, гости почну разилазити, млада их са двома девојкама, полива да оперу руке, а они их дарују. Новац, који овом приликом добије, млада употреби за накит. Поливање гостију водом врши се да у кући буде берихет.

После три до четири дана младожења зове најближе госте, као на дан када млада први пут меси у својој кући. И ове се вечери млада дарује.

Недељу дана после свадбе (а може и раније или доцније) зове младожења кући на *ђрвиче* (прво званично гостовање) младину родбину. Ово је само посета, а не и вечера, којом приликом њена родбина мало мезети. Кад одлази кући, младина родбина богато дарује младу. Исти дан, или сутра дан, младожења са младом и својом родбином иде младиној кући да врате посету. Са овим су свршени свадбени обичаји.

Млада први пут иде у цркву на Преображење, као на дан црквене славе. Дарови се доносе млади када се печалбари враћају из печалбе.

На зимског Св. Николу, рано у јутру, води се млада у цркву, и она тога дана први пут запева и заигра у црквеној порти. Од тада она постаје слободна жена. Тога дана свекрва даје ручак и позива младину родбину и госте. И овом се приликом млада дарује. Исти овај обред

врши се и на Цвети. За тај дан шије јој свекрва фини јелек, и тога се дана млада први пут причести. Том приликом дају јој на руке једно мало мушко дете, и тада се прво причести дете па онда млада.

На Ускрс млада добије од родбине и пријатеља по једно црвено јаје.

Кад млада роди прво дете мајка јој доноси повојницу. Овом се приликом дете дарује.

* * *

Благодарећи предусретљивости Спире Тимотијевића, свештеника Доњо Мелничанског, родом из Галичника, Павла Хаџијевског, учитеља и Драгана и Алексе Муратовског, могао сам да присуствујем свима моментима свадбе. За све податке захваљујем срдечно Алекси Муратовском, који је, као „стар-побратим“, знао цео свадбени обред и испречао ми га до детаља, тако да сам га могао подробно забележити.

Песме, које су унете овде, певали су ми: жена поп Спирина, поп Спира, група девојака и жена, и девојка Докија Танаскова.

Песме, које се певају о свадбама, многобројне су, а ове обредне су у основи исте. Разуме се да варијаната има, и оне су више мелизматичке. Ове обредне песме се интервалски крећу до квинте, а ритмички имају за основу $\frac{2}{8}$, $\frac{3}{8}$, $\frac{4}{8}$, што чини да се јављају у тактовима $\frac{3}{8}$, $\frac{4}{8}$, $\frac{5}{8}$ и $\frac{7}{8}$. Музичке фразе су у већини двотактовне, односно четвортактовне, и у њима је, у главном, и сажмана мелодиска линија, која је уједно и главна тема. Други мелодиски период је, мање више, понављање прве, главне теме, модифициране, разуме се, више у орнаменталном смислу. Није без интереса утврдити да ове свадбарске песме имају органску сличност са косовским песмама, као са песмом: „Море, Иво, сељанине, их!“, што доказује колико је психолошки музички израз у нашим јужним крајевима истоветан. Додајмо томе још и чињеницу да се *прекомерна секунда* овде не налази, и биће нам јасно да се налазимо у оном правом нашем, словенском музичком изразу, који као такав треба и сачувати од пропасти и неговати га у продуктивној музици.

Коста П. Манојловић



НАРОДНА НОШЊА ПО СТАРОВЛАШКИМ СЕЛИМА ОКО ИВАЊИЦЕ

Народна ношња по сиромашном и планинском крају Старог Влаха око Ивањице никада се није одликовала великим богатством и украсима. У том погледу мало се више издвајао имућнији свет, нарочито богати сточарски трговци у Ивањици и истакнутији људи по селима. На сликама старих ивањичких трговаца види се да су носили богато чохано и лепо извезено одело, око врата велике ланчеве за часовник и кесу с новцима, за појасом оружје и *цингане* (велики дивит за писање по далекој трговини), у руци велику муштиклу од абоноса или слонове кости, а на прстима, нарочито на „показатељном“, велико прстење („сребрњаци“). За турског времена сеоски кнежеви су такођер били богато обучени. Још се данас прича о дивном оделу чеповског кнеза Филипа Караклаје¹⁾ и Васиља Кушића из Свјештице.²⁾

Колико је код осталог света било ретко мало боље и скупочије одело, види се из причања старих људи да су се некад по десет млади венчавале у једном истом оделу,³⁾ а по неколико дечака причешћивало са једним фесом. По пет људи из велике породице Басара у Тисовици причешћивало се у једној долами.

Данашња ношња јако се разликује од старе, која се по нешто и данас одржала, мада више живи у успомени. Неки делови те старе ношње чувају се у сандуцима као необично ретка старина, нарочито делови женске ношње. Целокупна старинска ношња, и мушка и женска, раније је била беле боје.

Женска ношња увек је била богатија и разноврснија, нарочито код невесте („младе“). Младе су, за време венчања, а и доцније по годину

1) У једној народној песми која опева ослобођење овога краја од Турака пре 100 година, Буљубаша Реџо из Сјенице вели како ће ухватити овога Филипа и скинути му „црвене чакшире, па их дати Буљубаши Јусу нек их носи Туре по Пазару, да не деру каур као по шевару“ (Ј. М. Поповић: Кнез Милош у народној успомени, књ. 1., с. 28).—

2) Буљубаша Реџо прети како ће оване скинути зелену доламу и послати је своје најстаријем сину (Исти, с. 26). — 3) Прича се да се овако позајмљено одело на венчању вукло по земљи Баба-Станојки, прибаби Јовановића у Чепову, која је била тако малог раста да су је звали *Макањом*.

дана, на саборима и кад пођу у госте, носиле на глави куповно *шубле* са обојеном кокошињом перјаницом. Жене су иначе носиле на глави *капу* од сукна, обојену у брођу (у црвеној боји). Око капе је била обавијена плетеница. Капа и плетеница биле су искићене разним парама. Око врата висиле су „ниске“ златног и сребрног новца (аустријских талира и то се звало *женско оглавље*.¹⁾ Старе жене су око целе главе обавијале белу „пешкирицу“. Ову су омотавале око „колотуре“ (опшивеног обруча од лесковине) на врху главе и покривале косу сплетену у „укоснице“ поред ушију. Пешкирица је била од белог платна, дуга по два аршина, наоколо „заткана“ црном вуницом и једним делом висила је низ леђа. Њу су доцније замениле куповне мараме („чибуклије“), које су се једним крајем закачињале за „колотуру“, а остала три краја су висила низ леђа. Њих су, после Турака, замениле шамије, нарочито зелене боје („зијтинке“). Девојке и млађе жене плеле су косу око феса са црном кићанком. Ивањичанке су се такође „чешљале у фес“ са превезом и увек су косу цветом китиле.

Преко дугачке кошуље са везом („поклетицом“) од перли по грудима и рукавима, „женскариње“ се опасивало кожним појасом, на чијем је предњем делу био каиш са *коваником* или *кованицима*. Ови су били од пакона и украшени разнобојним камењем (куповали их код варошких кујунџија)²⁾. Преко кошуље се облачио сукнен *џрслучић*, а преко њега дугачка црвена или бела *аљина* или *саја* са рукавима и расечена на преклапање. Аљина је ношена само зими. Имуњније жене, нарочито старе Ивањичанке, звале су ове хаљине *анџеријом*. Ово је била куповна хаљина од лепе чохе са рукавима „чевкенима“ уским и расеченим, извезеним златом, гајтанима и скупоценим дугметима. Биле су велике и дуге до чланака, спреда расечене на закопчавање да би се испод ње видела везена кошуља и гаће, смрскане око чланака, и испод њих беле вунене чарапе са везеним гранама од вуннице. Испод антерије су носиле *ћечерму*, кратак јелек³⁾ извезен златом или свиленом „бућмом“ (гајтаном)⁴⁾. Око руку су носиле повезане *наруквице* од свилене материје, украшене гајтанима и срмом. Ове скупоцене делове одела радиле су („резале“) варошке терзије, а жене су их само везле.

Лети преко кошуље и прслучића, а зими преко хаљине, старије су жене носиле дугачку *ћурдију* са или без рукава. Ђурдија је била од црвеног сукна, гајтанима и црвеним плетивом „оперважена“ и украшена кићанкама од плетива као и везом од црвеног плетива. Место ћурдије неке су носиле велики сукнени зубун без рукава, извезен по леђима црном вуницом „уцјело“, наоколо „оперважен“ црним гајтаном, а у доњем делу извезен „жицом“ (ђинђувама — шљокицама) и ресама од пле-

1) Обично га је наслеђивала ћерка од мајке и носила при удаји. — 2) Негде су то биле тканице, и метални украс на њима зват је *џафшам*. — 3) Ивањичанке су носиле богато извезена чохана или кадифена либадета. — 4) Ђечерме су коштале по 70 гроша.

тива. Спреда је опасивана *ѓрежсина*. Сукње „преткате“ почеле су се носити тек од пре 50 година („дошле“ из Шумадије).

Поред опанака млађе и имућније женскиње носило је *јеменилије*, плитке и меке ципеле од жуте или црвене коже, код неких са кићанком спреда и позади (ове су се звале *месѓве*). Куповале су их код ужичких и нововарошких Турака.

Мушка ношња је ранија била сва, од капе до чарапа, од белог сукна и вуне. По селима око Голије овакве ношње је било до пре 30 година, а некад је она била распрострањена преко Драгачева све до Чачанске Мораве.

На глави су мушки, обично деца и младићи, носили округлу капу налик на шубару, са равним „задном“ од белог или црвеног сукна, а околом од „враног“. Младићи су до 15. године ишли гологлави. Старији су носили јагњеће шубаре разне боје и сукнене капе. И једне и друге су сами израђивали. На саборима и о свечаним данима имућнији људи носили су *весове* са плавом „киком“ (кићанком) која им је падала до рамена. Фесове су куповали код ужичких Турака (најлепши је коштао 6 до 7 гроша). Испод феса је ношен *ћулав* од белог сукна, а око феса и целе главе обавијан је велики шал или чалма, најпре бела доцније црвена.

У турско време сви одрасли мушкарци носили су низ леђа дуге „власи“ или „бич“, косу сплетену у *ѓерчин*, а глава им је била обријана (бријаче правили од косе). „Ђувегије“ (младићи) су своје плетенице украшавали ситним парницама. Старцима су дуге перчине снаје мазале, чешљале дрвеним чешљевима (некима гребенима) и плеле.

По наредби Кнеза Милоша власти су наређивале да се перчини секу (неки су плаћали казну од пет дуката само да им се перчин не сече). Све до пре 70 година било је стараца са дугим перчинима (неки Мића Јанковић из Рашчића и Томо Плетеничар из Чепова носили су перчине до пре 40 година). Доцније су старци носили дуге „зулуве“, при дну „подрубљене“ које им је капетан у Ивањици силом подсецао. Старији људи били су врло космати, нарочито их је било много са дугим брковима (Товило Томанић из Прилика затурао их за увета).¹⁾

Кошуља је била врло дугачка и од белог дебелог платна — „беза“. Преко ње је облачен бео или црвен *ѓреклајач* или *ѓреклајача* без рукава, потпасиван црвеним појасом. Преко преклапача облачена је *гуња* са заврнутим рукавама и преко средине „спучана“. Гуња је допирала до појаса, код стараца до чланака. Краћа је била „саборска“. Врло често је била гуња украшена сирадом (гајтанама). Место гуње ношен је зубун без рукава.

¹⁾ Прича се да је прадед равагорских Брадића носио велику браду, што је иначе био ређи случај у овом крају. Веђићи на Кушићима прозвати су овако по прабаби Веђи која је имала дуге обрве.

Сиромашнији су носили *гаће* или *сукњаре*, сличне ужичким пеленгирима. Биле су беле, доцније црне. Имућнији су их носили само зими. По негде се и данас виде¹⁾. *Чакшире* су биле од белог сукна са малим туром.

Имућнији људи у вароши носили су *антиерије*, краће од женских (обично до колена) и под њима чакшире, обично црвене. Преко антиерије облачен је *вермен*, а испод њега црвен *цемадан*, срмом извезен или *џамуклија*. Опасивали су се великим шалом — *џромболосом* изнад чоханих чакшира са подвезицама. Млађи су Ивањичани носили „њемачко одјело“, испод кога се видела лепа бела кошуља са великом крагном („јаком“) без кравате.

Старији људи, нарочито кад путују на коњу, носили су црвену *кабаницу* са „јаком“ (капуљачом), која се огртала и под грлом скопчавала. Кабаница је била украшена шарамом у виду полумесеца и звезда.

Младићи су, као „стојеће руво“, носили *вистане*, испод којих су биле танке *гаће*.

Деца су имала „вране“ хаљинице. *Гаће* су добијала у 8., *чакшире* у 10. години, кад буду „кадра“ да их носе. Капе и гуњићи били су као и у старијих. Понека су носила капу од плетива „рује“ боје (обојене у броћу).

На ногама су носили најпре чисто беле чарапе „*бјелаче*“, а доцније „рује“. На чарапе су стављани *назувачи* или *назувци*, који су с унутрашње стране копчама закопчавани. На њих су се навлачиле *назувице* или *кајџукачи*. Преко чарапа ношени су бели или црвени *дозлуци* или *џозлуци*. Ови делови обуће били су од сукна. Опанци су били „пријесни“ и омотани кајишима или плетивом. Старешина куће обично осуши кожу, исече је „на ваше“ и „погради“ чељадма опанке. Оваки опанци рађени



Бојо Петровић, угледни сточарски трговац из Ивањице, са породицом (1874.)

¹⁾ Дуго су их носиле Зекавице у Ерчегама, досељени са Златибора, где се ова врста ношње редовно носи (због тога су их звали Црногамама).

су и по варошима а неки су их радили и продавали по селима (сад оваке опанке носе Заплатинци—Студеничани).

Имућнији људи у Ивањици носили су *јеменлије* или *шиивлешне*, а преко њих навлачили *јачалукe* (сукнени део чакшира у виду језика). Имућнији сељаци носили су велике црвене чизме, а испод њих велике сукнене *калчине* са лепо извезеним крајевима посувраћеним преко чизама. Чизме и калчине код неких су биле тешке по 15 ока (у саме калчине „трошило се“ по три аршина сукна).

Ова стара ношња данас се може видети по Нововарошком Старом Влаху (само су у овом крају ћурдије црне боје).

Данашњу ношњу код женских сачивања на глави фес са шамијом, а на телу кошуља, појас, сукња и сукнени копоран, а у последње време варошка куповна „рекла“. На ногама су у обичним данима опанци, а празником *кондуре* (велике ципеле). Ретко се на сабору сада може видети жена са нискама златног и сребрног новца око врата. Женске носе једино минђуше. Девојци, када хоће да ставе минђуше, натру уво копривом, пробуше га иглом, и за неколико дана у рупици држе свилу или неопрану вуну („шераву“).

Код мушких превлађују у последње време *шумадијска ношња* затворене боје. Од рата 1876. год. на глави се носи куповна шубара или шајкача. Фес носи по неки старији човек. На телу су гаће, кошуља и вунен појас са кајишем и често врло лепо извезен. Преко овога долазе, нарочито зими, црне сукнене чакшире са жућкастим пругама, копоран са рукавима и зубун без рукава. Место кабанице и гуње носе се *шињери* (дуги капути). Чарапе су вунене и лело извезене, назувице такође. На ногама су још црни сукнени тозлуди и куповни опанци са кајишима. На леђима торба (упрта), раније вешана о раме. Преко целе године носи се топло одело због хладне климе. Зими чобани на ногама носе по снегу *крџље*, котуре од прућа и дашчица испреплетене и канапом за ноге утврђене.

Сукно тку и боје саме жене. Ваљају га у ваљарицама, које су „редовничке“ као и воденице. Одело „режу“ сеоске терзије.

Рад. Ускоковић.



О НАРОДНОМ ПЕВАЊУ У ГАЦКОМ И ЈАЈЦУ

У *Караџићу*-за 1899 годину наштампала су Г. Г. Божидар Јоксимовић и Владимир Р. Ђорђевић, тадашњи наставници певања и музике у Учитељским Школама у Алексинцу и Јагодини *Пићања за прикупљање музичких обичаја у Срба* (и посебно, Алексинац 1899, 8^о, стр. 26), с намером „да прикупе што је више могућно музичких обичаја из народа српскога“ и што више градива о томе „како наш народ пева, свира и игра; које се песме кад певају, какве су им мелодије; које се мелодије свирају, у које инструменте; које се игре играју, кад, како и тако даље“. Сва питања они су били поделили у три одељка: *Певање, Свирање и Играње*.

И ако су *Пићања* била разаслата у великом броју „свима који су у могућности за разбор оваквих ствари у народу нашем“, одзива није било. Једини који су се одазвали били су г. Саво Вулетић, тадашњи чиновник у Црној Гори и пок. Луко Грђић Бјелокосић, вредни описивач народних обичаја и скупљач традиције у Босни и Херцеговини.¹⁾ Остављајући за сад рукопис Г. Вулетића, ја ћу овде саопштити само рукопис пок. Грђића. Он није одговорио на сва питања, већ само на она о певању, и то само на она чије је одговоре знао. На питања о свирању и игрању оставио је да одговори доцније, али није никад стигао да то учини.

Све што је пок. Грђић написао као одговоре на питања о певању послао је мени да наштампам у *Караџићу*. Чекајући да ми и на питања о свирању и игрању одговори, па да све заједно отпочнем штампати дошао је и престанак излагања *Караџића*. 7 октобра (по старом) 1918 године Грђић је умро, а његов рукопис остаде у мене све до данас. Како се у нас још врло мало зна о нашој народној музици, ја се надам да ће ови податци пок. Грђића бити користан прилог за њезино упознавање. Из тих разлога ја их овде саопштавам. Сем тога мени је врло мило што тиме, у овом моменту и на овом месту, могу да освежим успомену на једног честитог и скромног човека, али у исто време родољубивог, вредног и савесног радника на испитивању нашега народа и народне културе у Босни и Херцеговини.

Тих. Р. Ђорђевић

¹⁾ О Луки Грђићу—Бјелокосићу види опширан чланак Влад. Ђоровића у *Гласнику Земаљског Музеја у Босни и Херцеговини* за 1919, XXXI, стр. 181—190.

ОДГОВОРИ НА МУЗИЧКА ПИТАЊА

ПЈЕВАЊЕ*

1. *Пјева ли се радо у Вашем мјесту?* — Пјева.
 2. *Имали у Вашем крају много пјесама које се пјевају?* — Има.
 3. *Да ли се за пјевање ујош* употребљује само глагол *пјевају* или има још који глагол за *пјаж рад*? — За народно пјевање употребљује се глагол *пјевају*. За црквено код православних *пјојашу*, код католика (Ј) *кантају*, код мухамеданаца *учију*. „Кантана миса“ вели католик за службу са пјевањем. „Мујезин учи на џамији“ вели мухамеданац, кад хоца пјева молитву. Глагол *пјевушију* употребљује се за тихо пјевање. Када женско тихо пјева уз рад рече се „пјевуши“. *Пројевашу* рече се за пјевца кад први пут пропјева. Ако у кући за дуго које дијете не проговори, насади се кокош на јаја. Када се кокош излеже, пазе на пилиће, када ће који пјевчић пропјевати. Које чељаде први пут чује младог пилина да пјева, узме то дијете, па га три пута подигне у вис и рече: „Пропевај пијевче, проговори нијемче“. *Пјевнују* вели се да се што кратко запева: „Пјевни, пево, па ми зору кажи, Пјевни друже, а помози Боже“. Глагол пјевати још се употребљује у преносном смислу. Када је које чељаде вјешто ручноме раду, рече се „сваки му рад пјева за руком“. Када се која женска уда која је ваљана и чиста рече се „пропјевала им је кућа од како је она доведена“.

4. *Пјевали се у друштву или у двоје или појединице?* — Пјева се и у друштву и у двоје и појединице, затијем: *колачки, сјрам собом, и уз гусле*.

5. *Како народ зове пјевање (име радње) а како глас (арија, мелодија)?* — *Пјевање, пјење, кантање, учење, појпјевање, пјевуцање, пјевушење, пјивипјевање*. За арију веле: *кајда, ураван, пјивњички, уз гусле, пјесмарички*. На кајду се пјевају замршеније пјесме, у којих се више глас мијења, и које обично имају припјев на пр. „Полећела два бијеј ги—ге—ла голуба, вај бенум, мал сенум два би—јеј—ги—гела голуба“. *Ураван* су пјесме, које се без рефрена и које се равнијем гласом пјевају, то јест глас се много не мијења, као на пр.: „Што но ми се Травник замаглио. Или грми или га куга мори?“ *Пушњичко* је пјевање високо, а готово се сваки стих започимље са *А* или са *О*, на пр.: „А—а—а—а, змај прелеће с мора на Дуна—а—а—а—во—о—о—о, а, змај прелеће с мора на Дунаво“. *Уз гусле* се пјевају само епске пјесме. Ту се глас много не мијења, него се гледа да се што боље са струњама сложи. *Пјесмаричко* је пјевање готово као и уз гусле, само се пјева без гусала из пјесмарице. Пјевају се такође епске пјесме. Има их који пјевају и без пјесмарице, али и тада узму какву књигу.

6. *Ко пјева у друштву или у двоје: да ли само мушкиње, или само женскиње, или једни и други?* — И сами мушкиње и саме женскиње и мјшовито (Ј). Мушкиње посебно а женскиње посебно (Г).

7. *Кад се пјева у друштву или у двоје, пјева ли се у два или више гласова?* — У један глас.

8. *Како се зове пјевање кад је у друштву, како кад је у двоје, а како када једно лице пјева?* — Свако се зове само пјевање, само ако се пјева у колу зове се *колачки*. Још се зове једно пјевање *сјрам собом*.

* Код одговора где стоји *Ј* то је одговор да се то врши у Јајцу и у околини, гдје стоји *Г* — у Гајцу и околини, а гдје нема ништа — у оба мјеста.

Пјевање је колачки у друштву: или само женскиње или мушкиње и женскиње измијешано. Ово потоње ређе, док мушкиње само не пјева никад колачки. Примјери колачког пјевања:

„Ђевер снаху за ручицу вода,
Ђевер снаху, ђевер снаху, за ручицу вода“.—
— „Ни у бана ни у краља,
Ни у краља ни у краља,
Што у Марка Краљевића,
Краљевића, Краљевића“.

Сирам собом пјевају такође у друштву, и то или само женскиње или женскиње и мушкиње заједно. Ухвате се по руке четворо до осморо са једне стране, а тако исто са друге стране. Обје стране стану једна спрам друге у размаку од 6 до 10 корака, како гдје простор допушта, па пјева најприје једна страна један стих, па друга страна понавља тај исти стих. Примјери пјевања спрам собом:

„Жарко сунце на заходу хође да зађе,
А жарко сунце на заходу хође да зађе“.

Док пјевају до оно *А* иду по најлак према онијем другијем који стоје, тако да док сврше стих дођу до њих; када изговарају оно *А* тада поклоне онима спрам себе, па понављајући стих од оно *А* враћају се понајлак натрашке, на оно мјесто одаклен су пошли. Када сврши једна страна, онда исти стих пјева друга страна на исти начин. На селима у Гацку окупе се момци, дјевојке, жене и људи, па начине велико коло. Они сви стоје а само двоје мушко и женско игра у колу. Ово се двоје почесто мијења и то женско мијења женско, а мушко мушко. Они што играју у колу не пјевају, него они што стоје око кола, и то двоје и двоје ријетко кад мушкиње.

9. *Да ли се онај који пјева зове само пјевач или још како друкчије?* — За народно пјевање само *пјевач*, за пјевање црквено *појац* или *пјевац*.

10. *Како се зове женскиње које пјева?* — Само *пјевачица*.

11. *Ако се пјева у друштву или у двоје разликују ли се гласови?* — Не разликују.

12. *Како се смајра онај ко зна лијепо пјевати? Има ли за њега у народу нарочитог имена?* — Ко зна лијепо пјевати, прибран је свуђе у друштву, а нарочито ко зна лијепо пјевати уз гусле. Осим пјевач другог имена нема.

13. *Да ли већина у вашем крају има дара за пјесму и музику?* — Имаде, а особито у Гацку радо уче и брзо науче гуслати и уз гусле пјевати. Отуда је и постала реченица: „Не пјевај кроз Гацко“. У Гацку је ријетко која кућа, па била то православна или мухамеданска, а да у њој немају гусле или који пјевач. У Јајцу и околици на против ријетке су гусле, али ипак се могу наћи у сваком селу по које. Православни и мухамеданци радије пјевају и слушају пјевање уз гусле него католици.

18. *Какови људи ђо ђоложају и карактеру највише пјевају?* — На селу понавјше чобани и чобанице. У вароши средњи сталеж.

19. *Ко разноси народно пјевање ђо Вашем крају?* — У Гацку највише наслеђује син од оца или којега другог сродника, затијем се учи народ једно од другог. У Јајцу и околици, нешто једно од другог, а нешто донесу цигани свирачи. Пјесме уз гусле још се уче по механама. У механи гдје је више свијета непозната и са стране, несмије се никакав слаб пјевач ослободити да пјева, а у добра пјевача добра је и пјесма.

22. *Да ли више ђјева мушкиње или женскиње?* — Све јуначке пјесме које се пјевају уз гусле или пјесмарички, пјева готово искључиво мушкиње, само се обретко може наћи које женско чељаде да пјева овакове пјесме. Кратке женске пјесме пјева и женскиње и мушкиње, али више женскиње.

23. *Како се разликује мушки глас од женског и како се ња разлика означаје и назива?* — Мушки од женског гласа разликује се по јачини. Ако мушко пјева танко и може високо дићи, рече се: „Има женски глас“.

24. *Пјевају ли и мушки и женски једне истје пјесме, или су ђјесме за мушкиње другојаче?* — Види одговор под 22.

25. *Пјевају ли више момци или ожењени?* — Више момци, а нарочито кратке пјесме, дочим за пјесме уз гусле неби се то могло рећи.

26. *Пјевају ли више дјевојке или жене?* — Више дјевојке. Док је дјевојка у родитељској кући чућеш је по ваздан да уз рад пјевајуши. Када се уда, првијех дана не може од стида, а доцније приклопе дјеца и друге породичне бриге. Лијепо ова народна пјесма карактерише слободу дјевојке: „Дјеговање моје царовање, цар ти бијех, док у мајке бијех“, или ова: „Мој фесићу на Босни пашићу, док те ношаш с тобом се поношаш, кад обукох мрку јеменију, јеменија до смрти галија“.

27. *Имали ђјесама које ђјевају само дјеца, или само дјевојке, или само момци, или само ожењени и жене, или само старији људи? Како се називају ње ђјесме?* — Само дјеца пјевају пјесме тако зване *бројанице*. Овакове пјесме нити имају смисла, нити имају какве везе. Примјера ради ево једне:

Чичак чемерика,
 Заитин вареника,
 Олово соколово,
 Соко паде на ливаде,
 Ој мене кобиле!
 Куд сте мене водиле?
 У чичке долине.
 Шта у чичкам раде?
 Кара копље кују.
 За кога га кују?
 За Османа росмана.
 Бјеж, Османе росмане,
 Ето бабе на кокоту,
 Носи биљу о рамену,
 Гдје те стигне да те жигне,
 Гдје станеш да ланеш,
 Гдје починеш да погинеш.

Оваке пјесме уче дјеца једно од другог, а уче их и матери и друге жене. Пјесме масне (уличне, вулгарне) пјевају само неожењени момци. Старинске побожне пјесме и митолошке пјевају, или боље рећи причају, старије жене и старији људи.

28. *Имаде ли у Вашем крају много ђјесама које се ђјевају на истји глас?* — Имаде, а нарочито епске пјесме које се пјевају уз гусле (Г). Исто тако имаде много женских пјесама које се пјевају једним гласом.

29. *За кога се каже да лијејо ђјева? Суди ли се ђри ѡм ѡ јачини гласа, или некако друкчије?* — Ко имаде висок и јасан глас (Г). Ко зна љепше кајду—арију—извести (Ј).

30. *За кога се каже да ружно ђјева? По чему се ѡо закључује?* — У кога је хрпав глас (Ј). Ко не зна сложити глас са струњама (Г).

33. *Са чим се срањује лијепо пјевање?*—Звони му глас као звоно. Пјевају сложено као сахат—каже се за више њих.

35. *Са чим се срањује ружно пјевање?*—Дречи ко јарац.—Кречи ко жаба.—Јечи ко разбијена тава.

36. *Имали приповједака, пословица, срањивања лијепо и ружно пјевање?*—Види одговор 33 и 35. Затојем: пјева као славуј из баре—жаба—вели се са ружно пјевање. Пјева сложено као тамбурица, вели се за лијепо пјевање.

43. *Кад се пјева на извјесним скујовима пјевају ли се извјесне пјесме на захтев или је то од воље пјевачеве?*—Готово за сваку згоду имаду пригодне пјесме, па се оне онајвише и пјевају. На пр. за свадбу имаду *свајовске* пјесме (в. примјере пјесама у мојој првој књизи *Из народа и о народу*, с. 42—125). За прело *ћрелске*, за *мобу мобинске* или *жејшалачке* и т. д. Осим пригодних пјесама пјевају се и друге разне женске пјесме.

46. *Какве се пјесме обично почињу пјеваћи у почетку весела?*—Обично за то одређене пјесме. На пр. на свадби на селу: „Хајте друге да пјевамо, да пјевамо да играмо“ (в. цјелу пјесму у пом. мојој књизи, с. 51). Гуслар уз гусле почиње сваку пјесму са припјевом. Ево неколико примјера:

Све у славу Бога да молимо,
А у здравље брата домаћина,
А по томе да пјесму речемо—
—Станте, браћо, да се послушамо,
Да по једну пјесму испјевамо,
Да ви пјесму од старине причам,
Ако мого и ако умио,
И ако ме грло послужило—
—Чуј, Србине, ти наклони уво,
Да ти причам што нијеси чуо—

Послије овог или овоме слична увода почиње права пјесма. Имаде оваквих припјева веома шаљивих, па чак их има и масних—безобразних. Ево једног шаљивог:

Станте, браћо, да се послушамо,
Да по једну пјесму запјевамо.
Ласно ти је пјану запјевати,
И жалосној мајци закукати,
А будали жену ударити,
Младом момку пољубит ђевојку.
Ласно зету у пунице поћи,
И пуници пољубити руку
И у руци дукат оставити.
Тешко нама без рујнога вина,
Тешко вуку кога тице хране,
А јунаку кога жене бране,
Тешко пушци у страшивој руци,
А ђердану на каљаву врату,
А мустаћу на балаву старцу.
Па сад чујте да ви песму кажем.

47. *Који се глас по обиму највише цијени?*—Висок и јасан—тенор.

48. *Говори ли се у шали да ваља при пјевању јестии и ииши?*—Када се гуслач нећка да пјева рече се у шали: „Дајте му једну чашицу нека најприје покваси грло“ или: „Дајте му што масно нека намаже рло“.

50. *Пјева ли неко некад за награду, било новчану, било иначе?*— Дјевојке на свадби пјевају за новчану награду, и то: када се велика софра постави, двије или више дјевојака запјевају у Јајцу ову пјесмицу:

Редом иду чашице
Да наздравим здравице.
Здрав нам био стари свате,
И тај до тебе.

Коју двојицу припевају, она их двојица дарују, а кад приме даре онда припјевају друге. У Гацку на исти начин пјевају ову пјесму:

Ђевербаша, дико наша,
Дивно ти се сјаш.
Даруј нама коло наше,
Још си дивнији.
Ђеса ти се позлатила,
Амин да Бог да!
Рука ти се посветила,
Амин да Бог да!

Још пјевају за награду слијепци гуслари уз гусле.

54. *Како се зове у њољу оно њевање, када се издржавају извјесни њонови за дуго, ѡрелазећи од једног до другог, док се не изгуби као одјек?*—*Јекавице* у Јајцу.—*Пушњичко њевање* у Гацку.

61. *Како се зову разне врсте њевана, судећи њо ѡексиу, мелодији, мјесу и времену када се њевају?*—I По тексту: 1) јуначке, све пјесме које се пјевају уз гусле; 2) женске, све краће пјесме; 3) бећарске или масне пјесме су оне у којима имаде непристојних речи; 4) побожне пјесме. II По мелодији: 1) пјесме на кајду; 2) пјесме ураван. 3) путњичке; 4) колачке; 5) спрам собом. III По пригодама: као сватовске, жетелачке, прелске, пјесме уз колијевку, цуцаљке, дјетиње.

68. *Изређаји ѡриlike кад народ њева?*—Гдје је скуп младежи ту је и пјесма, те би било тешко изређати све приlike. У главном код нас ово су: на свадби, на растиришу (растириште је онај дио свадбе код дјевојачке куће, дочим онај код момачке зове се пир—J—), бунару, на Крсном Имену, при крштењу дјетета, на прелу, на сијелу, на моби, на жетви, када се сијено згони, уз колијевку, пјесме што се њима дјеца забављају и т. д. (Примјере сватовских пјесама види код одговора 43). На бунару се пјевају разне колачке пјесме, међу којима се пјевају понекад и оне што се пјевају на свадби. У Јајцу сам чуо на свадби и на бунару ову пјесму:

Ни у бана ни у краља,
Што у Марка Краљевића,
Шарац коњиц од мејлана.
Њега ишту у сватове
У сватове под дјевојку.
Шарац коњиц проговара:
Не дајте ме у сватове
У сватове под дјевојку,
Ако буде зла дјевојка
Клеће мене свекрвица:
Шарац коњиц Бог т' убио
Што донесе зло у кућу.

На Крсном Имену пјевају обично пјесме уз гусле, а пјевају се разне кратке. На пр. (Г): „Златни кове и сребрени дивно ти се сјаш“ (види цијелу пјесму у пом. мојој књизи, ст. 22). На прелу се пјевају разне прелске пје-

сме. Ево једне која је у неколико сатирична:

Пошетале све преље,
И пред њима непреља.
На њојзи је кошуља,
Од зелена лепуха.
Жарко сунце упече,
А лепух се опече.
Оста гола непреља.
Навалише мушице
Око голе непреље
Стаде им се молити
Бого, сеје мушице,
Прођте ми се г.
Ја ћу ткати и прести
И у свету неђељу.

На моби и жетви пјевају се мобинске или жетелачке пјесме. Ево једне из Јајца, а пева се и у Гацку:

Јечам жела лијепа дјевојка,
Десном руком а сребрним српом.
Јечам жела јечму бјеседила:
Јечам жито, сјеме племенито,
Ја те жела а ја те нејела,
Сватовски те коњи позобили:
Јали моји ја ли брата мога,
Прије моји него брата мога.
Да ја знадем оклен ће ми доћи,
Јал из Љевна, јал из Сарајева,
Све би снопље редом остављала
Све би коње редом назобила
Све би свате редом даривала
Сваком свату по бошчалук дала
Моме драгом девет бошчалука.

Уз вожњу сијена у Гацку обично се пјевају путничке пјесме.

73. *У које се доба године највише пјева?* — Љети око жетве жита и згањања сијена. У јесен око комушања кукуруза. Зиме уз месојеђе, на прелу и сијелу.

74. *Припијевају ли се у пјесмама момци за дјевојке? Како се зову шакове пјесме?* — Припијевају, али нијесам чуо да такове пјесме имаду посебног имена. Ево примјера пјесама:

Три дјевојке пекле режедију:
Једна пекла, друга потјецала,
А трећа је пјесму запевала:
Разбери се, с медом режедија,
Као брци челебије Јове
И солуфи племените Маре.

Или:

Ено виле Кујунцине Јеле,
А сокола Дрвенције Јове.
Баш би вила за сокола била,
Соколу се на крила савила.

Овако припијевају редом момке и дјевојке. Кад момак дође да ашикује са којим дјевојке не воле:

Отур, потур, не дер опанака,

Овдје за те нема дјевојака,
Што је било, то се поудало,
Што остало, то је племенито,
Племенито, племенито тражи,
А ти тражи шта је према теби.

82. *Има ли њесама у којима се мијешају српске и шћуђе ријечи. Да ли је мијешање само у рефрену или иначе? Разумије ли њјевач шћуђе ријечи?* — Имаде, али већином у рефрену. Пјевач их не разумије. Ево неколико примјера:

Расла трава зелена,
Севдугум, Мара, линоре,
Амор, мор, расла трава зелена —
— Расла јабука,
Ђорђеми ђанум!
Ана бенум ђозом!
Рејги гесла јабука. —
— Попадале жуте крушке
Илум, илуме,
Кара бојане,
Чећеређане,
Ђеремедане,
Теке алеје!
Гу гу и опет гу и ја гугућем,
Чуј, Стево, чуј, Миле,
Чуј, Јово, драги, драгане. —
— Ко ће крушке подбирати,
Чин чико чемерико,
Чекај, драги, до јесени,
Доћи ћу, поћи ћу данас ћу
Сјутра ћу, нећу данас,
Нећу сјутра, нећу никада ит.д.

83. *Да ли Срби мухамеданци њјевају исте њјесме, које и хришћани, или друкчије? У чему је сродносћ и разлика?* — Срби мухамеданци пјевају исте пјесме као и хришћани. Једина је разлика у томе да се код мухамеданаца спомињу у пјесмама мухамеданска имена, а код ових других хришћанска. Ја сам у мојој збирци пјесама у књизи *Из народа и о народу*, књ. III, биљежио пјесме од особа сва три вјерозаконa, па се у њима не опажа готово никакова разлика, осим мало нешто религиозног карактера. Исто тако је и са епскијем пјесмама. Ако је пјевач мухамеданац бира пјесме са садржином у којој већином гину хришћани, а ако је пјевач хришћанин бира опет пјесме са садржином гдје више Турци гину. Ово је дошло отуда што пјевач мухамеданац односно хришћанин радије слуша и прима пјесме у којима добивају мухамеданци односно хришћани. При свему томе, може се наћи правијех пјевача и у једном и у другом вјерозакону, који пјевају и једне и друге пјесме.

98. *Ради ли се у Вашем крају шћгогод да глас буде љейшии?* — Гута се жуманце од јајета; пије се ракија и једу суве шљиве.

108. *Има ли народних њјесама које њјосћају у наше вријеме?* — Имаде. Поједини гуслачи сами спјевају читаве епове о разлијем догађајима. Познавао сам некога Гају Глоговца са Дражљева у Гацку, који је у време устанка и рата 1876—1878 спјевао више пјесама о ратовима из тога доба. Било је случајева, када би био по ваздан у боју, а у вечер узме гусле па пјева догађаје тога дана. Имаде једна врста пјесника

који пјевају пригодне пјесме у сатиричном стиху. Био је неки Ђуро са Михољаче у Гацку који је спјевао много таквих пјесама, и које се још и данас пјевају, или боље рећи приповиједају у Гацку, и ако је он прије 20 година умро. Ево неколико стихова. У некога Мула Ахмеда Хасан-беговића из Автовца који је држао сијено на цијени, покраде се једне зиме сијено, те Ђуро томе догађају спјева ову пјесму :

Мула Ахмед глади браду
 А подвикује каду:
 Преврни се на ту другу страну,
 Па погледај на Кобиљу Главу*
 Како нешто од мора сијева.
 Продаћемо ми оно нашег сијена
 Бог даде и снијег паде
 Они бијели.
 Мулахмед дукат товар цијени,
 У Башића нешто бртва,
 Све му по талијер на товар дава.
 Не дам, нека стоји под кућом
 Јоксимова Шулe,
 Нека се у њему легу гује
 Једно јутро освиташе,
 Мулахмед гологњат скакаше,
 Али сијену није трага,
 Но покрадено и отишло до врага.
 У томе и сунце грану,
 Те обасја сиротну рају,
 Па пониче трава,
 А по њој пође сиротињска крва.
 Мулахмед нема ни сијена ни пара
 Него се с булом гладан разговара.

Имаде овакових пјесама још много од истог пјесника и неће бити с горег да још један примјер поменем. У оно доба се десетина давала у закуп, па једне године тројица закупише десетину на Микољачама. Тога времена упитаће неко Ђуро: како си? А он одговори: „Што питаш за једнога Ђура, који има три мемура, жита стрмна, а пуна кућа сибијана“. У устанку 1876. бијаше и Ђуро са својом чељади прешао у Црну Гору. Чује за њега Господар па га једном зовне преда се. Када је Ђуро дошао, упитаће га Господар како живи, а он му одговори: „Добро у твоем здрављу, и насљедника ти Данила, који нас одвојисте од турскога дина, а дадoste нам литру црметина. Јадан Ђуро по три дана вуци, а дјеца све за дан потуци“. Тијем је Господар сазнао да Ђуро нема коња, те му је дао пет наполеона да купи коња, да тајин не вуче по три дана на врату.

124. *Како народ зове рефрен?* — Припјев.

128. *Како се називају њоједине особине гласа човечијег?* — Јасан, висок, звонак, храпав.

134. *Има ли доба у години када се не пјева или иначе?* — У Јајцу католици уз Часни пост.

136. *Колико времена не треба пјеваћи послије смрти сродника?* — Послије смрти оца, матере, брата, сестре, стрица, ујака и крштена кума не пјева се за годину дана. Послије даљнег сродника 40 дана.

*) Кобиља Глава, брдо у Гацку, између Цернице и Корита.

Жена за мужем ако се прије не уда по други пут најмање годину дана.

137. *Како се каже за оног који не пјева због смрти у породици?* — Карлотује.

152. *Пјева ли се у Вашем крају уз гусле? Какве пјесме по сдржини пјевају уз гусле? Како се зову те пјесме и шаково пјевање?* — Пјева, а нарочито у Гацку. Такове се пјесме зову *пјесме уз гусле* и *јучачке пјесме*. Пјевање се зове само *пјевање уз гусле*.

156. *Пјева ли уз гусле кад год женскиње? Како се зове шаково женскиње и шта се вјерује о њему?* — Имаде случајева да и женскиње знаде уз гусле пјевати, али их је тешко наћерати да јавно у друштву пјевају. Таково женскиње зове се *мушкобања*. Нека Анђуша Бумбића знала је лијепо уз гусле пјевати, али је пјевала само у ужем кругу. Једном заноћи у некога Џеке у хану, те је мухамеданци почну нагонити да пјева, али она није никако хтјела. Најпослије јој запријети, да ће је истерати са конака, ако им бар штогод не запјева. Она видећи да ће из хана напоље узме гусле па запјева:

Повили се по небу облаци,

Састали се у Џеке магарци,

Моле кењу да им пјесму каже.

Мухамеданци видећи да их нагрди, хтједну је бити, али је не даде неки Ђосага Муљанин, него још изгрди оне који се бијаху дигли да је бију.

163. *Имаде ли пјесаме које се само казују а не пјевају?* — Имаде, а то су побожне, митолошке и дјетиње пјесме.

Сребрница, 20. X. 1899.

Луко Грђић Бјелокосић.



БИБЛИОГРАФИЈА*

(за 1925 и 1926. г.)

СКРАЋЕНИЦЕ

- Арх. — Архив за арбанаску старину, језик и етнологију. Београд
Бр. — Браство, годишњак друштва Св. Саве. Београд
Буг. М. Пр. — Књиге у издању бугарског Министарства Просвете.
Софија.
Венац. — Књижевно-омладински лист. Београд
В. С. Цр. — Весник Српске Цркве. Београд
Vj. Ar. — Vjesnik Kralj. Drž. Arkiva. Zagreb
W. Z. V. — Wiener Zeitschrift für Volkskunde
G. V. — Geografski Vestnik. Ljubljana
Гајрећ, — Часопис друштва „Гајрећ“. Сарајево
Гл. Г. Д. — Гласник Географског Друштва. Београд
Гл. З. М. — Гласник Земаљског Музеја. Сарајево
Гл. П. Д. — Гласник Професорског Друштва. Београд
Gl. muz. D. — Glasnik Muzejskega Društva. Ljubljana
Гл. Ск. Н. Д. — Гласник Скопског Научног Друштва. Скопље
Живои и Обичаји Народни. — Српски Етнографски Зборник II
одељење. Београд
Извештаја — на Народни Етнографски Музей. Софија
J. Z. N. Z. O. — Jugoslavenski Zbornik za Narodni Život i Običaje.
Zagreb.
J. Nj. — Jugoslavenska Njiva. Zagreb
Књ. С. — Књижевни Север. Суботица
Л. М. С. — Летопис Матице Српске. Нови Сад
Lj. Zvon — Ljubljanski Zvon.
Мусао — Часопис. Београд
N. St. — Narodna Starina. Zagreb.
Насела. — Српски Етнографски Зборник, I одељење. Београд
Пр. — Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор. Београд
Sv. Cecilija — Glasilo cecilijina društva, Zagreb
Slavia. — Časopis pro slovanskou filologii. Praha
С. Књ. Гл. — Српски Књижевни Гласник. Београд
Стар. — Старинар, орган Археолошког Друштва. Београд

* Библиографију за 1914.-1924. г. објавио је г. д-р Е. Шнепајс: „Die jugoslavische Volkskunde in den Jahren 1914-24.“ у Zeitschrift für Slavische Philologie, Bd. III Heft 1-2 1926., S. 156-184., und Heft. 1, 1927. Leipzig.

1. — КЊИГЕ И ЧАСОПИСИ

Американски Србобран, календар за 1925. г., уредио одбор у Питсбургу Па (Сев. Сј. Државе) 8°.

Badjura R., Pregledna karta Slovenije, 1:750,000 Wien, 1925., (*G. Vj. št. 2*)¹⁾

Божовић, Г. Узредни Записи. Београд, 1926., с. 128, 8° (приказ: *С. Књ. Гл., XVIII*, с. 626-627.; *Л, М, С.*, књ. 310, св. 1., с. 393-394.; „Мисао“ за јули, 1926., с. 377.)

Broderies Jugoslaves, I Serie, Th. De Dillmont, Editeurs, Mulhouse (France), 1925.

Weigand, Dr. G., Balkan-Archiv, I, s. 265, Leipzig, 1925., 8° (*Пр., V*, с. 269-271.; *Арх., III*, св. 1-2., с. 293-265.)

Влајинац, Д-р М., Пољска приреда у народним пословицама. Београд, 1925. (*С. Књ. Гл., XIV*, с. 478; „Јужна Србија“, Бр. 48., с. 60-62)

Гавриловић, Андра, Двадесет српских народних приповедака, — са коментаром. Београд, 1925., 8° (*С. Књ. Гл., XV*, с. 472; *Књ. С. II*, с. 35-36.)

Геземан, Д-р Г., Ерлангенски рукопис старих српскохрватских народних песама. Ср. Карловци, 1925., с. 352, 8° (издање Срп. Акад. Наука: приказ *С. Књ. Гл., XVII*, с. 347-348; *W. Z. V., XXXI*, s. 112.)

Георгијевић, Бартоломеј, Обичаји Турака у 16. веку. Објављено као наставак из прошле године у „Јужној Србији“ Бр. 48., 1925. (*Slavia III*, s. 521-533.)

Dvorniković, D-r V., Psiha jugoslovenske melanholije. Zagreb, 1925, s. 95, 8° (*Л. М. С.*, књ. 308., св. 1-2., с. 158-159.)

Dev. Oskar, Koroške slovenske narodne pesmi, zv. V. Maribor, 1926., 8° (*Sv. Cecilija*, sv. 4., за 1925., s. 143-144.; sv. 3., за 1926., s. 104-105.)

Дробњаковић, Д-р Боровоје, Смедеревско Подунавље и Јасеница, — „Насеља“, 19., с. 193-395. (*С. Књ. Гл., XV*, с. 468.)

Ђорђевић, Р. Влада, Народна Певанка. Београд, 1926. с. 197. (*Књ. С. II*, с. 37; *Sv. Cecilija*, sv. 1., за 1926., s. 22-23.)

Ђорђевић, Д-р Тихомир, Архивска грађа за занате и еснафе у Србији од Другог Устанка до еснафске уредбе 1847. г., — „Живот и Обичаји Народни“, 15., с. 317 (*С. Књ. Гл. XV*, с. 472-473.)

— Архивска грађа за насеља у Србији у време прве владе Кнеза Милоша, — „Насеља“ 22., с. 653.

Ердељановић, Д-р Јован, Македонски Срби. Београд, 1925., с. 76, 8° (*С. Књ. Гл., XV*, с. 473.)

— Стара Црна Гора, етничка прошлост и формирање црногорских племена, — „Насеља“, 24., с. 890.

Etnolog, časopis za etnologiju, zv. I. Ljubljana, 1926. (u štampi)

Žganec, D-r Vinko, Hrvatske ručke popijevke iz Međumurja, sv. I (izdanje Jug. Akademije, Zagreb, 1925.; prikazi „Veliki Međumurski Kalendar“ за 1925, s. 63-64.; „Sv. Cicilija“, sv. 1., за 1925., s. 29.; *С. Књ. Гл., XV*, с. 229-231.)

Живковић, Благ., Педагогика народне песме. Београд, 1925, с. 23, 8° („Мисао“ за април, 1926., с. 116.)

Zagoras, Stjepan, Starokatolička Crkva. Zagreb, 1925., s. 96, 8° (*B. С. Цр.*, 1925., с. 517-520.)

Зайици старог Београђанина, књ. II. Београд, 1925., с. 159, 8° (*С. Књ. Гл., XIV*, с. 550.)

¹⁾ У заградџи су објашњења, која означавају где је штампан приказ или оцена.

Ивић, Д-р Алекса, Миграције Срба у Славонију током 16., 17. и 18. столећа, — „Насеља“, 21., с. 227. (*Л. М. С.*, књ. 309., св. 1-2., с. 231-232.; *Књ. С.*, II, с. 215.; „Мисао“ за јуни, 1926., с. 246.)

— Из доба Карађорђа и сина му Кнеза Александра. Београд, 1926., с. 118, 8° (*Књ. С.*, I, с. 37.)

Инкиосири, Д., Моја теорија о новој декоративној српској уметности. Београд, 1925., с. 40 са 38 илустрација (*С. Књ. Гл.*, XIV, с. 320., књ. XV, с. 466.; *Л. М. С.*, књ. 303., св.1., с. 158-159.)

Искруљев, Тоша, О Војводини и њеној колонизацији. Нови Сад, 1925., с. 47, 8° (*Књ. С.* I, 275.)

Јелић, Д-р Илија, Крвна освета и умир у Црној Гори и Северној Арбанији. Београд, 1926, с. 154, 8°.

Јовановић, М. В., Српске народне приповетке. Београд, 1925. *Књ. С.*, I, с. 405.; „Венац“, XI, с. 224—226.)

Јовановић, Радован. Планина и шума у религији и литератури. Тузла, 1926., с. 36, 8°; објављено и у „Венцу“, X (*Књ. С.*, II, с. 378.)

Јовићевић, Андрија, Зета и Љешкопоље, — „Насеља“, 23., с. 353—544.

Јужна Србија, часопис. Скопље, 1925.

Карановић, Милан, Поуње у Босанској Крајини, — „Насеља“, 20., с. 278—655 (*Л. М. С.*, књ. 309., св. 3. с. 391—393).

Кићине Песме, збирка срп. нар. песама, II. Београд, 1926. (*С. Књ. Гл.*, XVIII, с. 624.)

Коваčić Д-р Fran, Slovenska Štajerska in Prekmurje. Ljubljana, 1926., 8°

Краков, Сјанислав, Кроз Јужну Србију. Београд, 1926., с. 127, 8° (*С. Књ. Гл.*, XIX, с. 67—69.; *Л. М. С.* књ. 310., св. 1., с. 193.)

Круљ, Д-р Урош, Политика и Раса. Сарајево, 1925., с. 84, 8° (*Л. М. С.*, књ. 308, св. 1—2., с. 123—126.)

La Jugoslavie (avec illustrations.) Belgrad, 1925., p. 208. 8° (Edition de l' Association des Professeurs yougoslaves; приказ *С. Књ. Гл.*, XVI. 318.)

Лаичевић, Драгиша, О нашим Муслиманима, социолошке и етнографске белешке. Београд, 1925., с. 62, 8°.

— Из Ужичког Краја, прилози историски и етнографски. Београд, 1926., с. 135 12° (*Гл. П. Д.*, књ. 6., св. 2., с. 142.; „Мисао“ за јуни 1926., с. 247.)

Laszowski, E., Stari i novi Zagreb. Zagreb, 1926. (*N. S. Z.*, Br. 10, s. 198.)

Ljubša, M., Slovenske Gorice. Maribor, 1925. (G. V. st. 2., s. 147.)

Марчић, Луцијан, Антропогеографска иститивања по северо-далматинским острвима — Раб, Паг и Вир, — „Насеља“ 23., с. 251—352.

Markun A., Номес. Ljubljana, 1925. (G. V., št. 2., s. 146.)

Мијайновић, М. Сјаноје (са Т. Бушетићем), Технички радови Срба сељака у Левчу и Темнићу, — „Живот и обичаји Народни“, 14., с. 149.

Милојевић, Д-р Б., The Kingdom of the Serbs, Croats and Slovens. (*С. Књ. Гл.*, XV, с. 476.)

Мишровић, Ч., Наши Муслимани. Београд, 1926., с. 172, 8° (*Књ. С.* I, с. 406.)

Мићућ, Божидар, Из народног пчеларства у округу ужичком — „Живот и обичаји народни“, 14., с. 344—355.

Мићућ, Љубомир, Златибор, — „Насеља“, 19. с. 398.—500.

Möderndorfer, V., Narodne pripovedke iz Mežičke doline, zv. I. Ljubljana, 1925. s. 128. 8° (*Lj. Zvon*, XLV, с. 183—185.)

Ојенхајмер Ф., Велики посед и социјално питање. Предео и предговор написао Д-р М. Косић. Београд, 1926 („Мисао“ за јануар, 1926., с. 124.)

Павловић, Јеремија, Стари живот и обичаји народни у Јужној Србији, — по нар. песмама. Београд, 1926., с. 127, 8^о.

Павловић, Љуба, Ужичка Црна Гора, — „Насеља“, 19., с. 191.

Појовић, Д-р Душан, Војводина, I Бачка, (издање Срп. Кр. Академије; прикази *С. Књ. Гл.*, XVI; *Л. М. С.*, књ. 304., св. 3., књ. 305., св. 3.; Књ. С., I, с. 313—316.)

— Проблеми Војводине, I. Београд, 1925., с. 158, 8^о (Књ. С., I, с. 78)

Продановић, Јаша, Женске народне песме, Антологија. Београд, 1925., 8^о (*Л. Нј.*, I, за 1925., с. 295.; *Књ. С.*, I, с. 37.; „Јужна Србија“, Бр. 49., с. 116—121.)

Рађеновић, Пећар, Бјелајско Поље и Бравско, — „Насеља“, 20., с. 123—276.

Савић, М. Миловоје, Наша индустрија, занати и трговина, V. Сарајево, 1925., с. 380, 8^о (изд. Министарства Трг. и Индустрије; приказ „Мисао“ за април, 1926., с. 507.)

Симић, Сп., Охрид, опис града и околине. Скопље, 1925., с. 64, 8^о (Књ. С., I, с. 362.)

Синдик, Д-р И., Дубровник и околина, — „Насеља“, 23., с. 249.

Смиљанић-Брадина, Томо, Мијаци, Горна Река и Мавровско Поље, — „Насеља“, 20., с. 122.

Соловјев, В. А., Одабрани споменици српског права од 12.—15. в. Београд, 1926.

Станојевић, Д-р Станоје, Народна Енциклопедија српско-хрватско-словеначка. Загреб, књ. I, с. 853, 1925., књ. II, с. 896, 1926. г.

Стијановић, Љуб., Стари српски записи и написи, V, с. 334, 1925. г., VI, с. 347, 1926. г. 8^о (изд. Срп. Краљ. Академије)

Тановић, Сп., Српска народна јела и пића из Бевђелијске Казе, — „Живот и Обичаји Народни“, 14., с. 237—302.

Tillke, Max, Osteuropäische Volkstrachten. Berlin. 1925.

Ткачић, В., Zbirka jugoslovenskih ornamenata. Zagreb, 1925., 2^о, tab. 4. (*N. St.*, Br. 10, s. 196; „Slavia“, V, s. 181; „Известия“ за 1925., с. 124, *W. Z. V.*, XXXI, s. 68.)

— Seljačke nošnje u području Zagrebačke Gore. Zagreb, 1925, s. 34, 8^о; objavljeno i u „Narodnoj Starini“, Br. 10 (*Гл. П. Д.*, VI, св. 6., с. 388)

Трајчевъ, Георги, Градъ Прилъѣвъ. София, 1925., с. 384, 8^о

Ђоровић, Д-р В., Босна и Херцеговина („Поучник“, I Срп. Књ. Задруге. Београд, 1925., 8^о; приказ *С. Књ. Гл.*, XV, с. 70; *Л. М. С.*, књ. 305, св. 1—2., с. 120.)

Успомене Имбре И. Ткалца. Београд, 1926., 8^о (изд. Срп. Књ. Задруге; приказ *С. Књ. Гл.*, XVII, с. 308—310).

Hoffmeister, R. — Richard, Ostrov Rab. Praha, 1925, s. 103., 8^о.

Hrvatsko Starinarsko Društvo u Kninu. Knin — Split, 1925., s. 20 (*N. St.*, Br. 10, s. 194.)

Hrdlička, R. Počatku národní hudby jihoslovanské v Čechách, I. Tabor, 1925., s. 8, 4^о

Савкар, Ј. Slovenski biografski lexikon I. Ljubljana, 1925. (*Лј. Звон*, XLV, с. 756—759.)

Чајкановић Д-р В., Петнаест српских народних песама, — Београд 1925., с. 187, 8^о (*С. Књ. Гл.*, XV, с. 560; *Књ. С.*, II, с. 378)

Шаулић, Новица, Српске народне приче, I. Београд, 1926., 8^о

— Из збирке народних песама, I. Београд, 1926., 8^о („Мисао“ за март, 1926., с. 373)

Šišić, Ferdo. Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, I. Zagreb, 1925., s. 735, 6^o (*J. Nj.*, II, Br. 6. s. 195.; *J. M. C.*, књ. 307., св. 1—2., с. 180)

Шланг, Игњатиј, Јевреји у Београду. Београд, 1926., с. 143, 8^o (*С. Књ. Гл.*, XVIII, с. 554.)

Schneeweis D-r E., Die Weihnachtsbräuche des Serbokroaten. Wien, 1925., s. 232, 8^o (*С. Књ. Гл.*, XVI, с. 76.; *Пр.*, V, с. 318—322)

Шобајић, Максим, Невесињски устанак, у нар. песмама, Сарајево. 1925., 8^o (*С. Књ. Гл.*, XVII, с. 310).

Soć, P., Bibliografia del Montenegro („L'Europa Orientale“. Roma, 1925.)

Ферстјер, В. Ф., Социална Култура, превоу Вук Врховац. Београд, 1926., с. 57, 12^o (*С. Књ. Гл.*, XVIII, с. 395—398.)

Hausmann, Fr., Südsteiermark. Graz, 1925, s. 443 (*G. V. št. 1.*, за 1926., с. 49.)

Casopis za zgodovino in narodopisje. Maribor, 1925. i 1926.

Шуњић Фра Маријан, Народне јуначке песме из Босне и Херцеговине. Сарајево, 1925., с. 242, 8^o (*Књ. С. I.* с. 274.)

Sufflay, D-r M. Srbi i Arbanasi. Bеоград, 1925., s. 135, 8^o (*Арх.*, III, св. 1—2., с. 231—239.)

2. — ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Анџионов њ, М., Проф. Вайганд њ и Херманд њ Вендел њ в њрху етнографијата на Македонија („Зора“, VI, № 1671., 15—I.— 1825., Софија)

Аћимовић, Д-р М., Политички и друштвени чиниоци у старој и новој српској држави (*Књ. С.*, II)

Vapović, St., Sličnost između jedne duvanjske narodne pjesmice i jednoga mjesta u Radičevićevu „Đačkom rastanku“ (*J. Zb. N. Ž. O.*, XXVI)

Vaš F., Hmeljarstvo v Savinjski dolini (*G. V.*, 1925., št. 1.)
—Maribor. Historično-geografski razvoj (*G. V.*, 1926., št. 2—3.)

Blondel, G., Mentalitet Nijemaca (*J. Nj.*, II, 1925.)

Vohinec, V., Ljubljanska mestna aglomeracija in njena antropogeografska meja (*G. V.*, št. 1., 1926.)

Будимир, М., Виргилијева златна грана и наш фолклор (*Пр.*, V)

Булаш, Д-р П., Прилог за изучавање народне поезије у Јужној Србији (*Гл. Ск. Н. Д.*, I. св. 1.)
— Значај етнологије за нашу националну културу (*J. Hj.*, II, Br. 6., 1925.)

Бушаишлић, А. Х., Муслиманско брачно право („Гајрет“, IX)

Васић, Д-р М., Павлићани у Бугарској XVIII века и религија вегетационог демона на Балканском Полуострву (*Пр.*, V)

Васиљевић, Д-р Х. Ј., Муслимани наше крви у Јужној Србији (*Бр.*, XIX)

—: Острово (*Бр.*, XX)

Вилхар, Д-р А., Ђурђев дан и римске Парилије (Годишњи извештај Гимназије у Зајечару, 1925-6.),

Војуцки, Ђ., О сујеверју,—преведено и допуњено (*B. C. Цр.*, 1926.)

Вудров, Сер Џон, Браманизам (*С. Књ. Гл.*, XIX)

Вулић, Д-р Н., Војводина у најстарије доба (*Књ. С.*, II),

Гажданов њ, Д., Мохамедани православни и мохамедани сектанти в њ Македонија (*Буг. М. Пр.*, I, књ. 4.)

Gavazzi, Dr M., Praslavenski tkalački stan i tkalačka daštica (*J. Zb. N. Ž. O.*, XXIV sv. 1.)

- Gavazzi, D-r M.*, — Slovenske mjere za predivo i tkivo prema seksagezimalnom sistemu („Slavia“ III)
- Гец, К.*, Народна песма и народни живот Срба и Хрвата („Мисао“ за септембар, 1926.)
- Грбић З.*, Међу Лужичким Србима („Мисао за мај и јуни, 1926.)
- Дајичић, Б.*, О народној песми („Амер. Србобран“ за 1925)
- Данеш, Д-р Ј.*, Еустатичка кретања морске површине у ледено доба и ширење људског рода (Гл. Г. Д., св. 11)
- Димитријевић, М. Св.*, Наш народ и богослужење у цркви (В. С. Цр., 1925.)
- Покрет побожних у нашем народу (В. С. Цр, 1925.)
- Празновање св. Кирила и Методија и њихових ученика у нашем народу (В. С. Цр., 1925.)
- Крстоноше (В. С. Цр., 1926.)
- Дробњаковић, Д-р Б.*, Колари (Бр., XIX)
- Топола, Карађорђева престоница (Бр., XX)
- Royaume des Serbes, Croates et Slovenes („La Jougoslavie“, 1925.)
- Географско—етнографски преглед Јужне Србије (Гл. П. Д., V. св. 4)
- Крагујевац (Гл. Г. Г., св. 12.)
- Ђорђевић, Р. В.*, Скопске гајдарџије и њихови музички инструменти (Гл. Ск. Н. Д., I, св. 2.)
- Ђорђевић, Д-р Т.*, Српске светиње у Палестини. Скопље, 1925. с. 13. 8^о
- О Људождерству („Новости“, београдски дневни лист, ускршњи додатак, 1925.)
- Срби и Јужна Србија (календар „Вардар“ за 1926)
- Лажни младожења и лажна млада (Књ. С., II)
- Његош и народне пословице (С. Књ. Гл., XVI, с. 513—517)
- Цетињски Музеј (С. Књ. Гл., XVIII, с. 502—509)
- Ђого Н.*, Nešto o ženidbama u орце („Gajret“, IX)
- Евешковић, Д-р М.*, Нешто о Буњевцима (Књ. С., I)
- Најстарији еп о сигетској погибији (Књ. С., I)
- Елезовић, Г.*, Дервишки редови муслимански. Текије у Скопљу („Јужна Србија“, Бр. 48. и 49.)
- Арнаутске народне лирске и хајдучке песме из Јужне Србије (Арх., II, св. 2.)
- Ердељановић, Д-р Ј.*, Професор Вајганд о „македонским“ Србима (Гл. Ск. Н. Д., I, св. 1.)
- О „Македонским“ Србима (С. Књ. Гл., XIV, с. 349—355)
- Трагови најстаријег словенског слоја у Банату (Niderluf „Sbornik“, Прга, 1925., с. 275—305)
- Ehrlich, Dr L.*, Geografija in etnologija (G. V., št. 1., 1925.)
- Живојиновић, С. Ј.*, Занатство и творнице у Новом Саду (Гл. П. Д. 2., VII., 1926., с. 176—182)
- Ђурачић, Д-р Н.*, Izvor Srbov (Lj. Zvon, XIV)
- Antropološki očrt Tavčarja (Lj. Zvon, XIV)
- Zaninovic, O. A.*, Vrlo stare litanije još u porabi u Splitu („Sv. Cecicija“ sv. 4. и 6., 1926.)
- Зега Н.*, О народном оделу (календар „Народна Одбрана“)
- О нашем народном оделу („Илустрације“, 1925)
- Шумадинка и Битољчанка (календар „Вардар“, 1925)
- О тарпошу („Жена и Свет“, Бр. 5. 1926.)

- Zega, N., Ribolov na Donjem Dunavu* („Etnolog“, 1926.)
 — Die Münze als Schmuck (*W. Z. V.*, XXX, s. 40—44)
Иванов, Ј., Словенско—арбанаска етичка граница („Македонски Преглед“, I. Софија, 1925.)
Ивић, Д-р А., Марчанска епископија од 1662—1670. г. (*Бр. XIX и XX*)
 — Буњевци, Срби и Хрвати (*Књ. С.*, I)
 — Војводина и Србија (*Књ. С.*, II)
 — Трговина Срба Војвођана у време Турака (*Гл. П. Д.*, VII)
Iskra J. K., Kratka povjest župe Draškovec, — Medimurje („Veliki Medimurski Kalendar“, 1926.)
Јакшић, М., Улога Војвођана у прошлости и будућности (*Гл. П. Д.*, VII)
Jarho, J. B., Srok i aliteracija u tužbalicama dužega stiha („Slavia“ III, s. 352—363)
Јерemiћ, Д-р Р., Хас Хоча (*Гл. Г. Д.* св. 11)
 — Букин (*Гл. Г. Д.* св. 12)
Карановић, М., Исељени Дробњаци (*Гл. З. М.*, XXXVII, с. 67—84)
Киселиновић, Ј. Ђ., Ресен (*Гл. Г. Д.*, св. 12.)
Klaić, V., Hrvatsko pleme Keščić ili Kriščić (*Vj. Ar.*, 1925., s. 46—91)
Косић, Д-р М., Град Скопље и његов историјски значај током векова (*Гл. П. Д.*, V, св. 4.)
Косић, П., Цинцарска насебина у Призрену и црква Св. Спаса (*Бр.*, XIX)
Косић, Л. Сп., Македонски убруси и сокаји („Известия“, V)
Круљ, Д-р У., О расама Балканског Полуострва (*С. Књ. Гл.*, XIV, с. 109—118)
Kuba, L., Razgled po savremenoj slavenskoj melografici („Sv. Cecilija“, sv. 3., 1925.)
Лайчевић, Д., О нашим градовима („Савремена Општина“, I, Бр. 6)
Лайчевић, Д. М., Les costumes nationaux („La Jugoslavie“, 1925)
 — Косовски сеоски вез (*Гл. П. Д.*, V, св. 4.)
 — Народна ношња у Војводини (*Гл. П. Д.*, VII, св. 7.)
 — Ношња и текстилна уметност у Фочи (Календар „Вардар“ 1926)
 — Две карактеристичне црте у трансформацији народних сеоских ношњи у Србији (*Гл. П. Д.*, VI, св. 3.)
Ленард, Д-р Л., Првобитни Срби (*Књ. С. II* с. 388, 433)
Lončar F., Geografska osnovica hrvatskog naroda („Zbornik“ Matice Hrvatske. Zagreb, 1925.)
Maly-Jahn, Hierarcia nova Bosnae, Hercegovinae et Crna Gorae (*Гл. З. М.*, 1926.)
Mandić, M., Вачка Subotica (kalendar „Subotička Danica“, 1926.)
Манојловић, П. К., Музичке карактеристике нашега југа (*Гл. П. Д.*, V, св. 4.)
 — Југословенска народна музика (календар „Нар. Одбрана“, 1925)
Маринковић, Д-р Д., Сарајевске музеје треба помоћи. Сарајево, 1926, с. 8; 8^o
Matasović, D-р Ј., Zagrebački kućni namještaj polovinom XVIII stoljeća (*N. St.*, Br. 10.)
Мелик, А., Проблеми наше унутрашње колонизације (*Л. М. С.*, књ. 303. св. 3.)
 — Јужна Србија ип Slovenija (*Гл. П. Д.*, V, св. 4.)
Милишар, Т., Војводина према Србији (*Књ. С.*, II)

- Милићевић, Д.*, Јужна Србија као привредна област од 1912-1925. г. (*Гл. П. Д.*, V, св. 4.)
- Милојевић Д-р Б.*, Географска средина и култура у нашим земљама (*С. Књ. Гл.*, XIX, с. 447-453.)
- О привреди и насељима у долини Цетине и Крке (*Гл. Г. Д.*, св. 11.)
- Милојевић, Д.*, Град Смедерево („Венац“, XI)
- Милосављевић, В.*, Стари Нови Сад (*Гл. П. Д.*, VII, св. 7.)
- Милчиновић, А.*, Казалишни архив и музеј (*Ј. Нј.*, I, Вг.8., 1926.)
- Мирковић, Д-р Л.*, Српска плаштаница монахиње Јефимије (*Свар*, II, с. 109-120.)
- Мурашбеговић, А.*, О карактеру и психи наших муслимана („Гајрет“ за јуни, 1926.)
- Murko, M.*, Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven („Slavia“, III, V.)
- Мушафчиев, П.*, Србског розширење въ Македония презъ срѣдниѣ вѣкове (*Буг. М. П.*, I, књ. 4. Софија, 1925)
- Недељковић, Д-р Д.*, Основне етнографско-етнолошке карактеристике српског народног живота (*Гл. Ск. Н. Д.*, I, св. 1., с. 177-203.)
- Бугари као симбол у нашој народној лирској песми (*С. Књ. Гл. XVI*, с. 366-372.; одговор на овај чланак написао је Борис Јоцов у софијском „Златорогу“, 1926.)
- Нури, Д.*, Покривање жене и копрена („Гајрет“, IX)
- Ostir K.*, Vorindogermanische (alarodische) Zallwörter auf dem Balkan (*Арх.*, II, св. 2.; III, св. 1-2)
- Павловић, Д-р М.*, О основној карактеристици народних говора у јужним крајевима (*Гл. П. Д.*, V, св. 4.)
- Павловић, А. М.*, Крагујевац („Савремена Општина“, I, Бр. 6. 1926)
- Пандуровић, С.*, Један значај народне поезије („Мисао“ за јуни 1926)
- Појовић, Д-р Д.*, Војводина (*Гл. П. Д.*, VII, св. 7.)
- Војводина и Србија за турско доба (*Књ. С. II*)
- Прилози питању постанка нашега народа (*С. Књ. Гл.*, XIX, с. 354-263)
- Појовић, Ј. М.*, Културна и национална борба Војводине (*Гл. П. Д.*, VII, св. 7.)
- Појовић, С.*, Интроспективни интерес моравско-вардарских Срба у доба пубертета (*Гл. П. Д.*, V, св. 4.)
- Прибићевић, А.*, Колонизација нашега Југа (календар „Отаџбина“, 1925.)
- Продановић, Ј.*, О женским народним песмама (*С. Књ. Гл. XIV*, с. 118-122.)
- Прохић, Р. А.*, Брачно имовински одношаји муслимана („Гајрет“, IX)
- Радојчић, Д-р Н.*, Судије и закон у средњевековној Србији и Угарској (*Л. М. С.*, књ. 305., св. 1-2.)
- О пронији у Србији и Арбанији (*Арх.* III, св. 1-2.)
- Ребац, М. Х.*, Деловање ислама на националну свест наших муслимана (*Бр.*, XIX.)
- Наши грађани муслиманске вере (*Л. М. С.*, књ. 305., св. 1-2.)
- Срби муслиманске вере у Босни и Херцеговини (*Л. М. С.*, књ. 306., св. 1-2.)
- Рисјић, М.*, Струмица (*Бр.*, XIX.)
- Savnik, R.*, Židje v Jugoslaviji (*G. V.*, št. 1., 1926.)
- Сергијевски, Д.*, Етнографски налазак у Шипову (*Ил. З. М.*, 1926.)

- Сланкаменац, Д-р П.*, Наука и религија (*Л. М. С.*, књ. 306., с. 2-3)
 — Легенда о јужнословенским анахоретима (Гл. Ск. Н. Д., I, св. 1.)
Скарић, В., Босанско-херцеговачки муслимани (*С. Књ. Гл. XVI*, с. 617-623.)
Скок, П., Словени и Романи (*Ј. Нј.*, с. 20-27., 1926.)
 — A propos du asalisme et du rhotacisme roumaino-albanais (*Арх.*, II, св. 2.)
Слијейчевић, П., Нове Народне Песме („Јужњак“, 1926.)
Соловјев, В. А., Повеља Краља Милутина барској породици Жарегића (*Арх.*, III, св. 1—2.)
 — Хилендарска повеља великог жупана Стефана (Првовенчаног) из године 1200-1202. (*Пр. V.*)
Спинојевић, Д-р С., Војвођански Музеј, — предлог за оснивање (*Л. М. С.*, књ. 307., св. 1—2.)
Штефановић, Д-р С., Југословенска обдареност и Југословенска меланхолија (*Л. М. С.*, књ. 308. св. 1-2.)
Штојановић, М., Приједор (Гл. Г. Д., св. 12.)
Штојковић, Ј. Ср., Утицај народне поезије на јунаштво у Срба (*Књ. С.*, I)
 — Народно предање и јунаштво у Срба (*Бр.*, XX.)
Scabo Gj., Zagrebačke građevine XVII stoljeća (*N. St. Br. 10.*)
Тројановић, Д-р С., Плен-ер-музеји („Školski Almanah“ 1925., škole Sušine-Djurdjenovac)
 — Конопља, културно-истор. белешке („Priroda“, 1025. Zagreb)
 — Гласоноше („Реч и Слика“ за август, 1626.)
 — Саобраћај у нашим земљама ранијих времена („Економист, VI, Бр. 4., Београд, 1926)
 — Уморство мале деце („Геч и Слика“, за XI, 1626)
 — Историја нашега жита („Гласник Подмлад. Цр. Крста“ за мај и јуни 1926. г. Београд.)
 — Може ли се одржати народна ношња („Текстилни Мајстор“ за јуни 1926. г. Београд.)
 — Тур и зубар (Гл. Г. Д., св. 12.)
 — Тајни језици („Дијалектолошки Зборник“, 1926. Београд.)
Тита, Д-р Н. Торонамастика (*G. V.*, št. 2. 1925),
 — Krnica in Polica (*G. V.* št. 2—3., 1826).
Ђоровић, Д-р В., Везе Француза са Србима у прошлости (*С. Књ. Гл.*, XIV, с. 586—592).
 — Покрет сеобе Срба из Невесиња 1902. г. (Бр. XIX.)
 — Народне песме о Часним Крстима („Венац“, XI).
 Небеско царство Кнеза Лазара („Венац“, XI).
Францев, Д-р F., Liturgisko-obredne igre u zagrebačkoj Stolnoj Crkvi (*N. St. Br. 10.*)
Филиповић, С. М., Високо (Гл. Г. Д., св. 11).
 — Натпис на стећку у Тичићима (Гл. З. М., 1926).
Хаџић, Н. О., Муслиманска верско-просветна аутономија у Босни и Херцеговини и питање Цариградског Калифата (Бр. XIX).
 — Женско питање у исламу („Гајрет“, IX).
Hirtz D-р M., Što je utva zlatokrila narodnih pjesama? (*J. Z. N. Ž. O.*, XXVI).
Цвијић, Д-р Ј., Карст и српске народне приповетке (Гл. Г. Д., св. 11)
 — Динарски тип: шумадски варијетет (*Књ. С. II.*)
Чајкановић, Д-р В., Задушнице и сиротиња (*С. Књ. Гл. XVI*, с. 672—375).

- Чајкановић, Д-р В.* Доњи свет код старих (С. Књ. Гл. XVIII, XIX).
 — Српске народне приче (календар „Вардар“ 1926).
 — Каскалов дућан (*Пр.*, V).
Чремошник, Д-р, Г., Наша трговачка друштва у средњем веку (Гл. З. М. XXXVI).
Шаулић, Н., О српским народним песмама (календар „Отаџбина“, 1925. г).
Џјаџки, М, С., Skupljači narodnih melodija kod Srba („Sv. Cecilija“, sv. 4., 1925).
Џирола, Д-р В., Ludvik Kuba o jugoslavenskoj ručkoj porijevci (*J. Nj.* I, Br. 12.)
Шкерковић Д-р Н. Потреба стварања музеја у Цетињу („Јужњак“, 1926.)
Шобајић, П., Постанак наших племена. — У Црној Гори „Јужњак“, 1926).
Sufflay, Д-р М., Acta Albanie (*Arch.* III, sv. 1—2).
 — Povjest sjevernih Arbanasa (*Arch.*, II, sv. 2).

3. — ГРАЂА

- Антоновъ, М., Лазаре — празника на пролѣтъта и Цвѣтјята въ Охридъ и Струга („Устремъ“, II, бр. 33. 1925).
Asta Dall, F., Narodna medicina. — Iz hrv. primorja, prevod (J. Z. N. Ž. O., XXVI, sv. 1).
Banović, S., О неким биљкама dvju lekarska (J. Z. N. Ž. O., XXVI, sv. 1).
 — Prosjacke molitvice, — Drvenik (J. Z. N. Ž. O., XXVI sv. 1).
Barle, J., Iz hrvatske glazbene prošlosti, — Božićni običaji i pjesme („Sv. Cecilija“, sv. 1 и 3., 1925).
Bijelić — Bogdan, P., Iz stare dubrovačke kuhinje (J. Z. N. Ž. O. XXVI, sv. 1).
Biljan, M., Gatanja — Gospić (J. Z. N. Ž. O., XXVI, sv. 1).
Бубала, М., Народне умотворине („Српско Косово“, бр. 17., 1925.)
Бушешић, Т., Веровање о ђаволу („Живот и Обичаји Народни“, 14).
Велић, М. М., Обичаји и веровања из Јовца („Живот и Обичаји Народни“, 14).
 — Обичаји и веровања из Разгојне („Живот и Обичаји Народни“, 14)
Вукомановић, Ч. В., Ускршњи поклади и „тример“ — ок. Битоља („Венац“ XI).
Вулић, Д-р Н., О божићним обичајима код католичких Арбанаса (*Arch.*, II, sv. 2.).
 — Македонске песме о Скендербергу (*Arch.* II, sv. 2.).
Gavazzi, Д-р М., S fonografom kroz Međumurje („Sv. Cecilija“, sv. 1., 1925.)
Грбић, М. С., Српска народна јела и пића из среза бољевачког („Живот и Обичаји Народни“, 14).
Ђорђевић, Ј., Обичаји и веровања из Сиринићске Жупе („Живот и Обичаји Народни“, 14.).
Ђорђевић, Д-р Т., Поговор (грађи о јелима и пићима), („Живот и Обичаји Народни“, 14.).
 — Упуства за прикупљање градива о ношњи у нашем народу (Гл. З. М., 1926.).
Ђорић, Ј. Ж., Петровац — у Млави („Српско Косово“, Бр. 17., 1925.).

- Ердељановић, Д-р Ј.*, Испитивање народног живота и обичаја у Војводини (*Л. М. С.*, књ. 308, св. 1—2.).
- Zovko, J.*, Narodna imena — iz Bosne i Herce. (*J. Z. N. Ž. O.*, XXV, sv. 1.).
- Илешкић, Д-р Ф.*, Допуне о „Божићној Слами“ и „Белој Голубици“ (*Пр.*, IV.).
- Јакишић, Г.*, Један извештај о Арбанији, — 1866. г. (*Арх.* II. св. 2.).
- Јеремић, Д-р Р.*, Насеобина у Србобрану (*Л. М. С.*, књ. 310., св. 1.). — Подаци о новим насеобинама у Војводини (*Л. М. С.*, књ. 310, св. 2—3.).
- Јефстић-ије*, Празновање Св. Ђирика (Кирила) као крсне славе у Старом Влаху (*В. С. Цр.*, 1925.).
- Јовановић, С. П.*, Знаменитости у Скопљу (*Гл. П. Д.*, V, св. 4.).
- Казимировић, Сш. Н.*, Народна пасхалија — из Тимока („Летопис Тимочке Епархије“, 1925.).
- Карановић. М.*, Женска народна ношња у Змијању (*Гл. З. М.*, 1926)..
- Киселиновић, Ј. Ђ.*, Неколико народних умотворина из Јужне Србије (*Гл. П. Д.*, V, св. 4.).
- Сламнички Манастир, у Преспи („Венац“, XI).
- Koštal, J.*, O krajepisnih imenih (*G, V.*, št. 1 1926.).
- L. E.*, Porodica Ledenički od Ledenica iz križevačke županije (*Vj. Ar.*, 1925.).
- Лаичевић, Д.*, О једној народној причи („Венац“, XII)
- По старим траговима („Венац“, X).
- Lovšin, V.*, Zeleni Juraj“ među Bijelim Kranjcima („Sv. Cecilija“, sv. 2., 1925.).
- Лубурић, А.*, Прилог за испитивање Матаруга (*Гл. Г. Д.*, св. 11.).
- Lukić, L.*, Varoš, narodni život i običaji (*J. Ž. N. Ž. O.*, XXVI sv. 1.).
- Марковаћ. К.*, Јунаштво старих бокешких породица („Алманах Јадранске Страже“, 1926.).
- Matetić, J.*, O bilježenju istarskih starinskih porijekvi („Sv. Cecilija“, sv. 4. и 6., 1925.).
- О истарској лјествици („Sv. Cecilija“, sv. 2., 1925.).
- Мелик, А.*, Немци у Словенији (*Л. М. С.*, књ. 303., св. 1.)
- Мијашиновић. М. С.*, Храњење и извађење домаће живине. — Грађење црепуља („Живот и Обичаји Народни“, 14.).
- Милешкич, Л.*, Македонија и македонските Българи (Макед. Библиотека, № 1. Софија, 1925.).
- Едно свидѣтелство отъ 17 вѣкъ за българитѣ въ Охридъ (*Буг. М. П.*, I, књ. 3. 1925.).
- Милошевић, Т.*, Манастир Св. Пречисте, — код Кичева (*В. С. Цр.*, 1925.).
- Михалчић, С.*, Историјски знатне личности и породице у прошлости Барање (Књ. С. II.).
- Народне пѣсме*: Сејин грех, Катана, Стипа и вила, Сиротица Милка, Македонска народна песма, Песма о својима у ропству (*Књ. С. I*); Караџевићин сан („Венац“ X), Брат и сестра, Нико кирајџија, Павле и гора, Смиљана („Венац“ XI); Народне пѣсме у Тимоку („Год. извештај Зајечарске Гим. за 1925-6.); Ропство Лалић Јусуф-бега, Порука Мустајбегова, Јади Хусревбеговице, Шурковића Ханка („Гајрет IX); Штукељина Анђа („Јужњак“, 1926); Народне пѣсме из Тиквеша („Летопис Окр. Тиквешког. 1926.); Народни пѣсни отъ Скопие и Велошко („Известия“, 1925); Puste želje (*J. Ž. N. Ž. O.* XXVI, sv. 1.); Musa Kesedžija e Kraljević Marku

(Арх. II, св. 2.); Ivanjske popijevke (Sv. Cecilija“, 1925., с. 119, 121, 148, 186, 188), Та zvezda та је изефсла, Лађарска пјесма („Sv. Cecilija“, 1925., с. 54, 56, 123); Ivanjska popijevka, Dvije „jurjevske“ popijevke. Pjesme k Novom ljetu, Vuzmenska (krijesna) pjesma, Što pjeva puk u Slavoniji idući na zavjete („Sv. Cecilija“, 1926.).

Народна предања, Прича о Леонори, Народно предање о Св. Сави, Кум са онога свијета, Најбоље је што Бог чини, Напаст од госта („Венац“ X, XI), Народно предање о месту Мучавцу, Народно предање о Св. Сави и вуковима, Св. Сава у народном веровању и предању, Св. Сава и удаваче, Св. Сава и пост, Легенда о постанку Плавског Језера (В. С. Цр., 1925-6.); Црногорци у причама и анегдотама (Л. М. С., књ. 309., св. 3.; „Јужњак“, 1926); Ргића о Каџићу (Ј. З. Н. Ж. О. XXIV, св. 1.)

Николић, Р., Мегленски говор (Пр. V.)

Михалчић, П. А., О нашим војвођанским народним мотивима (Књ. С. 1)

Павловић, М. Ј., Дојран и Дојранско Језеро (Библ. „Јуж. Србија“ 1925.)

Перић, М. Ж., Породично задружно право у Хрватској и Славонији („Архив“ за правне и друштвене науке, Београд, 1926.)

Пејровић, А. Ђ., Кодлак-вукодлак. („Амер. Србобран“, 1925)

Пејровић, М. М., Манастир Љубостиња (В. С. Цр. 1925)

Пејровић, Ж. П., Божићни обичаји у Алексиначком Поморављу (Ј. З. Н. Ж. О., XXVI, св. 1.)

— Прилог за истраживање бога Перуна у Ј. Словена (Књ. С., II)

Пећо Љ., Обичаји и веровања из Босне („Живот и Обичаји Народни“ 14.)

Појовић, В., Нешто из традиције о Матаругама и Даковићима на Грахову (Арх. III, св. 1-2.)

Појовић, Л., Сеоба Црногораца у доба владике Петра I („Јужњак“, 1926)

Појовић, П. М., Из народног пчеларства у Старом Влаху и Златибору („Живот и Обичаји Народни“, 14.)

Пословице и загонетке: Из Тиквеша и Струмице („Летопис Окр. Тиквешког“, 1926); Из Тимока (Годишњи извештај Зајечарске Гимназије 1925-6.); Из шакачких крајева (календар „Subotička Danica“, 1926.)

Свадбени обичаји: Из Тиквеша и Струмице („Летопис Округа Тиквешког“ 1926.); Из Тимока („Летопис Тимочке Епархије“, 1925); *Ženidba u Dubašnici na otoku Krku* (Ј. З. Н. Ж. О., XXVI, св. 1.)

Седрамац, Ј., Споменик Манастиру Марчи (В. С. Цр., 1926.)

Секела, Г., Буњевачки обичаји (Књ. С. I)

Соколовић, П., Од Скопља до Битоља и Прилепа (Гл. П. Д., V, св. 4.)

Ситанојевић, М., Комка, црквена терминологија у народном говору. — Попис Црне Реке, 1844. г. — Још реч-две о Зајечару („Летопис Тимочке Епархије“, 1925)

— Ђурђев-дан. — Гора Талалејска („Лет. Тим. Епархије, 1926.)

— Како су се изгубили трвeљи у Тимоку („Годишњи извештај Зајечарске Гимназије“, 1625-6)

Стевановић, Ж., Обичаји и веровања из Крајине („Живот и Обичаји Народни“, 14.)

Ситојих С., Колонизација Ечке (Л. М. С., књ. 306., св. 1-2.)

Stránská, D., Poslední race o jihoslovanských krojích („Narodopisný Věstník českoslovanský, XIX, č. 4.)

Ситрајимировић, Ђ., Стари мост на Прачи (Гл. З. М., XXXVII)

- Taclik, R.*, Zapisi s otoka Krka („Sv. Cecilija“, 1925).
- Trbuljak, J.*, Običaji i pjesme uz sv. Tri Kralja („Sv. Cecilija“, 1925).
- Ђурчић, В.*, Старинско оружје (Гл. З. М, 1926).
- Ускоковић, Р.*, Белешке о становништву Водена, Његуша и околине (Гл. Г. Д., св. 12).
- Historikus*, Из прошлости града Суботице (Књ, С. 1).
- Цвејић, Ј. Е.*, Војвода Момчило и традиција у Меглену (Пр. VI) — Јован Курсула, биографски подаци („Венац“ X).
- ajnović, Ј.*, У њиви, — iz Bosne — (Ј. З. Н. Ж. О., XXVI, sv. 1),
- Schneider* — *Širola*, Najstarije zapisano hrvatsko kolo („Sv. Cecilija“, 1926).
- Šufflay, D-r M.*, Sredovječna plemena Albanije i Crne Gore. Sredovječni dinasti Albanije i Crne Gore Etnički cikloni na Balkanu. Nacionalni mozaik u Mačedoniji i njegov postanak (Арх. II, sv. 2).

П. Ж. Петровић



СТУДЕНТСКО ЕТНОЛОШКО ДРУШТВО НА УНИВЕРСИТЕТУ У БЕОГРАДУ.

На скупу студената VII групе философских наука у децембру 1924 године, основано је Студентско Етнолошко Друштво и изабрана је привремена управа од три члана (председник Миленко С. Филиповић, кретаар Светозар Рајичевић и благајник Љубица Аранђеловић) који израдили друштвена правила.

Задатак је друштва: да унапређује и стручно помаже своје члане да ради на ширењу знања о нашем народу; да приређује заједни састанке, предавања и путовања; да издаје табакe из предавања професора Етнологије, а по могућству, да издаје и популарне списано за народ.

Друштвена су средства: члански улози, прилози пријатеља, заједничка и поклони, и приходи од друштвених издања.

Чланови су друштва: редовни, помажући и добротвори. Редовни чланови су студенти Етнологије на Универзитетима у Краљевини Србији, Хрвата и Словенаца, који плате 10 динара за семестар. Помажући чланови су они који плате 30 динара годишње. Добротвори су који поклањају друштву најмање 300 дин. за свагда.

На друштвеном састанку од 20 априла 1925. г. изабрана је стална управа: председник Светозар Рајичевић, секретар Анђелка Милојковић и благајник Вукосава Милојевић.

Друштво је од оснивања до краја школске 1924/25. године одржало неколико редовних и ванредних састанака. На састанцима је реферисано о радовима из народног живота и обичаја. Поред реферата дата су и два оригинална рада. Г. Митар Влаховић, асистент, изнео је своја искуства са екскурзије из Жаркова и Сремчице, а г. Светозар Рајичевић испитивања о свадбеним обичајима у Поповом Пољу.

У току године друштво је извело неколико мањих и једну већу екскурзију до Дубровника. Екскурзију је водио г. проф. Д-р Јован Ердељановић. У летњем семестру школске 1924/25. г. друштво је имало 15 редовних, 8 помажућих чланова и 2 добротвора.

У школској 1925/26 години на редовном састанку, одржаном новембра 1925. године, изабрана је ова управа: председник Светозар Рајичевић, секретар Милисав Лутовац и благајник Зора Пауновић.

На друштвеним састанцима у току школске године читани су и реферати: 1) Г-ца Вукосава Илић *О Аварима*; 2) г. Раде М. Перовић *Клима и човеку*. Чланови друштва извели су екскурзију по Срему, манастира Фенека. У овој школској години друштво је имало 30 редовних, 13 помажућих чланова и два добротвора. Друштво је издало табакe „Јужни Словени“, предавања г. Јована Ердељановића, проф. Универзитета.

Светозар Рајичевић

ERRATA

стр.	ред	стоји:	треба:
20	9 озго	остало	остале
24	17 "	кухањског	кухињског
36	8 "	Ђиро	Ђиро
26	14 "	смишљен	утврђен
28	11 оздо	мерцанкиње	мерцанкиње
28	6 "	бухурдари	бухурдари
28	у примедби	Ђурчић	Ђурчић
	3 озго	приватних	примитивних
	9 "	разбаријама	резбаријама
	15 "	Сабурице	Сабурића
	20 "	Поблеча	Поблаћа
	17 оздо	Вележа	Вележи
	12 "	јадном	једном
	1 "	народоуметностном	народоуметничком
58	7 "	желела	жели
58	3 "	да је	да
58	2 "	проходало	прохода
61	2 озго	<i>ђрлабућ</i>	<i>ђрлабућ</i> у Босни
65	16 оздо	1913	1313
72	1 озго	женске	младине
75	4 (у примедби)	прабаби	старамајци
79	15 оздо	Gvatril	Grateful
80	4 "	бъедети	бъедѣти
81	9 озго	мишљена	мишљења
81	15 "	Портоугалији, у Ческој	Португалији, у Чешкој
82	14 оздо	Француска	француска
82	11 "	Нем. Frau.	Нем. Frau
83	4 озго	Máchal	Máchal,
83	8 "	<i>božić</i>	<i>božić</i>
85	4 "	довојци	девојци
86	1 оздо	аку	ако
88	21 озго	Страмно страмно	Страмно страмни
91	9 оздо	коју	коју
94	10 озго	такоћер	такође
95	6 оздо	Ђурдија	Ђурдија
99	7 "	народвој	народној
